

**SAMSUN MÜZESİ'NDEKİ SUNGURLU
DEFİNESİ**

Servet KOVACI

**Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU
2023
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI**

Servet KOVACI

SAMSUN MÜZESİ'NDEKİ SUNGURLU DEFİNESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU**

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Samsun Müzesi”ndeki Sungurlu Definesi” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

06.01.2023

Aslı ıslak imzalıdır

Selvet KOVACI

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU danışmanlığında, Servet KOVACI tarafından hazırlanan bu çalışma 06 / 01 / 2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Berna KAVAZ KINDİĞİLİ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fevziye EKER

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
GRAFİKLER DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
HARİTALAR DİZİNİ	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
I. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. SUNGURLU DEFİNESİNİN BULUNTU YERİ	7
1.2. SUNGURLU DEFİNESİN KAPSAMI.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİ İÇERİSİNDE BULUNAN İMPARATORLAR VE İMPARATORİÇELER

2.1. KISA BİYOGRAFİLERİ	10
2.1.1. Vespasianus (MS 69-79) (Kat. No. 1).....	10
2.1.2. Titus (MS 79-81) (Kat. No. 2).....	10
2.1.3. Julia Titi (Titus'un kızı) (Kat. No. 3).....	11
2.1.4. Traianus (MS 98-117) (Kat. No. 4-9)	11
2.1.5. Marciana (Traianus'un Kız Kardeşi) (Kat. No. 10)	11
2.1.6. Hadrianus (MS 117-138) (Kat. No. 11-14)	12
2.1.7. Sabina (Hadrianus'un Eşi) (Kat. No. 15)	12
2.1.8. Antoninus Pius (MS 138-161) (Kat. No. 16-26).....	12
2.1.9. Büyük Faustina (Antoninus Pius'un Eşi) (Kat. No. 27-30)	13
2.1.10. Marcus Aurelius (MS 161-180) (Kat. No. 31-37).....	13
2.1.11. Genç Faustina (Marcus Aurelius'un Eşi) (Kat. No. 38-43)	13
2.1.12. Lucius Verus (MS 161-169) (Kat. No. 44-48)	14

2.1.13. Lucilla (Lucius Verus'un Eşi) (Kat. No. 49).....	14
2.1.14. Commodus (MS 180-192) (Kat. No. 50-61)	14
2.1.15. Septimius Severus (MS 193-211) (Kat. No. 62-82).....	14
2.1.16. Julia Domna (Septimius Severus'un Eşi) (Kat. No. 83-88)	15
2.1.17. Geta (MS 209-212) (Kat. No. 98-106).....	16
2.1.18. Elagabalus (MS 218-222) (Kat. No. 107)	16
2.1.19. III. Gordianus (MS 238-244) (Kat. No. 108)	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİNDEKİ SİKKELER ÜZERİNDE YER ALAN TİPLER

3.1. ÖN YÜZ TİPLERİ.....	17
3.1.1. İmparator Portreleri	18
3.1.2. İmparatoriçe Portreleri	20
3.2. ARKA YÜZ TİPLERİ	21
3.2.1. Tanrılar, Tanrıçalar ve Kahramanlar	23
3.2.1.1. Ceres	23
3.2.1.2. Dea Caelestis	23
3.2.1.3. Diana.....	24
3.2.1.4. Hercules	24
3.2.1.5. İsis.....	24
3.2.1.6. Juno.....	25
3.2.1.7. Jupiter	25
3.2.1.8. Mars	26
3.2.1.9. Minerva.....	26
3.2.1.10. Roma.....	27
3.2.1.11. Salus	27
3.2.1.12. Serapis	27
3.2.1.13. Venüs	28
3.2.1.14. Vesta	28
3.2.1.15. Victoria	28
3.2.2. Personifikasyonlar/Kişileştirmeler	29
3.2.2.1. Aequitas	29

3.2.2.2. Annona	30
3.2.2.3. Clementia.....	30
3.2.2.4. Concordia	30
3.2.2.5. Fecunditas	31
3.2.2.6. Felicitas.....	31
3.2.2.7. Fides	31
3.2.2.8. Fortuna.....	32
3.2.2.9. Genius	32
3.2.2.10. Hilaritas	33
3.2.2.11. Laetitia	33
3.2.2.12. Libertas	33
3.2.2.13. Moneta	34
3.2.2.14. Nobilitas	34
3.2.2.15. Pax	34
3.2.2.16. Providentia.....	34
3.2.2.17. Securitas	35
3.2.2.18. Spes.....	35
3.2.2.19. Virtus	36
3.2.3. Diğerleri	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİNDEKİ SİKKELERİN LEJANDLARI,

DARPHANELERİ, BİRİMLERİ, KALIPLARI ve TARİHLENDİRME

4.1. ÖN YÜZ LEJADLARI	41
4.2. ARKA YÜZ LEJANDLARI	42
4.3. DARPHANELER, KALIPLAR ve BİRİMLER	43
4.4. SENGURLU DEFİNESİ'NİN TARİHLENDİRMESİ.....	46
 DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	 48
KAYNAKÇA	53
KATALOG	58
HARİTALAR	95

EKLER.....	96
EK 1. Sungurlu Definesi Ön ve Arka Yüz Lejandları.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	102

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****SAMSUN MÜZESİ'NDEKİ SUNGURLU DEFİNESİ****Servet KOVACI****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU****2023, 102 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU****Doç. Dr. Fevziye EKER****Dr. Öğr. Üyesi Berna KAVAZ KINDİĞİLİ**

Sikkeler, ticaret kavramının ortaya çıkmasıyla ticareti kolaylaştırmak için icat edilmiş küçük metal objelerdir. Basıldıkları ve kullanıldıkları dönemin ekonomisi, siyaseti, sanatı ve epigrafisi gibi farklı yönlerinden bilgiler veren sikkeler, diğer arkeolojik bulgulara göre eşsiz birer tarihi ve arkeolojik belge niteliği taşımaktadırlar. Günümüzde kronolojik ve sistematik olarak sınıflandırması yapılan sikkelerin neredeyse tamamına yakını ortaya çıkarılan defineler vasıtasıyla elde edilmiştir. Konumu dolayısıyla sayısız tarihi ve kültürel zenginliklere sahip olan Anadolu, sayı ve çeşitlilik olarak oldukça fazla sikke buluntusuna sahiptir.

Bu çalışma kapsamında, Çorum Sungurlu Ayağıbüyük Köyünden 1995 yılında Samsun Arkeoloji Müzesi'ne getirilen ve halen Samsun Arkeoloji Müzesi sikke koleksiyonunda bulunan 108 adet Roma İmparatorluk Dönemi gümüş sikkesi incelenmiştir. Sungurlu Definesi, İmparator Vespasianus'tan (MS 69-79) başlayarak III. Gordianus'a (MS 238-244) kadar olan zaman dilimi içerisinde 20 farklı imparator ve imparatoriçeye ait sikkeden oluşmaktadır. Sikkelerin tamamı Denarius birimindedir ve define ortalama 170 yıla yakın bir zaman dilimini kapsamaktadır. Define oluşturduğu kronolojik kompozisyon ile bir tasarruf definesi görünümü vermektedir. Definenin son sikkesi olan III. Gordianus sikkesinden yola çıkarak, definenin gömü tarihi MS 241 veya biraz ileri bir tarih olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Define, Sikke, Roma İmparatorluğu, Samsun, Sungurlu

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****SUNGURLU HOARD AT SAMSUN MUSEUM****Servet KOVACI****Advisor: Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU****2023, 102 Pages****Jury: Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU****Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER****Assist. Prof. Dr. Berna KAVAZ KINDİĞİLİ**

Coins are small metal objects that were invented to facilitate trade, with man's introduction of the concept of trade. Coins, which provide information on different aspects such as the economy, politics, art and epigraphy of the period in which they were minted and used, are unique historical and archaeological documents compared to other archaeological findings. Almost all of the coins, which are classified chronologically and systematically today, were obtained through hoard. Anatolia, which has numerous historical hoards of coin finds in terms of number and variety.

In this work, 108 Roman Imperial Period silver coins from Çorum Sungurlu Ayağıbüyük Village to Samsun Archeology Museum in 1995 and still in Samsun Archeology Museum coin collection, were examined. Hoard of Sungurlu consists of the coins of 20 different emperors and empresses from Emperor Vespasianus (69-79 AD) to Emperor III. Gordianus (238-244 AD). The coins are all in Denarius units and describe an average timeline of close to 170 years. The way of description of the place in chronological order. The last coin of the hoard, based on the III. Gordianus coin, the burial date of the hoard must have been 241 AD or slightly later.

Keywords: Hoard, Coin, Roman Empire, Samsun, Sungurlu

KISALTMALAR DİZİNİ

AR	: Gümüş
bs.	: Baskı
Çev.	: Çeviri
Den.	: Denarius
Gr.	: Gram
h	: Hour
Kat. No.	: Katalog Numarası
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
km	: Kilometre
mm	: Milimetre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
RIC II	: The Roman Imperial Coinage Vol. II
RIC III	: The Roman Imperial Coinage Vol. III
RIC IV. 1	: The Roman Imperial Coinage Vol. IV. 1
RIC IV.2	: The Roman Imperial Coinage Vol. IV. 2
RSC II	: Roman Silver Coins Vol. II
RSC III	: Roman Silver Coins Vol III
TMK	: Türk Medeni Kanunu
yy.	: Yüzyıl

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. Definde Sikkeleri Bulunan İmparator ve İmparatoriçelerin Sayısal Dağılımı.....	9
Grafik 3.1. Arka Yüz Tiplerinin Defindeki Sayısal Dağılımı	22

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. İmparator Portreleri Tiplerini Oluşturan Gruplar ve Çizimleri.....	19
Tablo 3.2. İmparatoriçe Portreleri Tiplerini Oluşturan Gruplar ve Çizimleri	21
Tablo 4.1. Definedeki Sikkelerin Toplam Ağırlıkları	45

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Ayağıbüyük Köyü Lokalizasyon Haritası	95
--	----

ÖNSÖZ

Anadolu'nun özellikle tarih öncesi dönemlerinden bu yana önemli bir merkezi olan İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan Sungurlu Definesi'ne ait bu çalışma, nümismatik çalışmalara ve ülkemiz arkeolojisine katkı sağlamak için özenle seçilmiş ve hazırlanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait 108 adet gümüş sikkeden oluşan define ait olduğu dönem içerisinde yaklaşık 170 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Çalışma içerisinde sikkelerin tanımlamaları yapılmış ve referans kaynaklar eşliğinde katalog oluşturulmuştur. Sikkelerin darp yerleri, kalıp ilişkileri, birimleri, ön yüz ve arka yüz tipleri tanımlanmış ve bu konular hakkında bilgiler verilmiştir. Sikkeler üzerinde yapılan incelemede darphaneleri, kalıp ilişkileri, kalıp yönleri gibi özellikleri belirlenmiş ve benzer define örnekleri ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Elde edilen tüm sonuçların kendinden sonra yapılacak benzer çalışmalara zemin oluşturup katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Lisans eğitimimden ve yüksek lisansa başladığım günden itibaren desteklerini, engin bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan tez danışmanım değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU'ya teşekkürü bir borç bilirim. Lisans eğitimimden itibaren desteklerini benden esirgemeyen kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Zerrin AYDIN TAVUKÇU'ya benimle paylaştığı tecrübeleri ve destekleri için teşekkür ederim. Gerek arkeoloji gerek günlük hayata dair birçok bilgisini benimle paylaşan sayın hocam Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünde Sayın Doç. Dr. Akın TEMÜR'e de teşekkür ederim.

Çıktığım bu yolculukta kendi bilgi birikimini, daha önce yaşadığı tecrübelerini benimle paylaşan ve çalışmamın her aşamasında yanımda olup beni cesaretlendirerek çalışmamın devamlılığını sağlayan kıymetli hocam Sayın Arş. Gör. Dr. Mesut CEYLAN'a; teşekkür ederim. Çalışmalarım sırasında yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen Sayın Arş. Gör. Sinem COŞKUN ve Sayın Arş. Gör. Ayşe AVLİ'ye destekleri için ayrı ayrı teşekkür ederim. Akademik çalışmalarımın yanı sıra hem arkeolojiye hem de hayata dair bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen kıymetli hocam Ordu Üniversitesi Ünye Meslek Yüksekokulu Mimari Restorasyon Bölümünden Sayın Öğr. Gör. Kasım EKER'e en içten teşekkürlerimi

sunarım. Ayrıca lisans eğitimimden itibaren bilgi ve yardımlarını esirgemeyen bütün bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Pandemi gibi zorlu bir süreçte bana yardımcı olup eserleri çalışmama izin veren Samsun Müzesi Müdürlüğü'ne ve Arkeolog Sayın Salih KURUDERE'ye teşekkür ederim.

Bu günlere gelmemde büyük emekleri olan, hayatımın her döneminde bana verdikleri destek ve duydukları güven için canım annem Şahin KOVACI ve kıymetli babam Mehmet KOVACI başta olmak üzere; ağabey veya kardeşten her zaman fazlası olup desteklerini benden esirgemeyen sevgili ağabeylerim Doç. Dr. Halim KOVACI, Hayrettin KOVACI, Mesut KOVACI ile sevgili yengem ve yeğenlerime sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tanıştığımız günden itibaren beni kendi kardeşlerinden ayırmayan, her başım sıkıştığında yardımcı olmaya çalışan ve yakın zamanda kendisini kaybedip üzüntüsünü yaşamakta olduğum çok sevgili ağabeyim Doç. Dr. Özkan BAYRAM'a teşekkürlerimle. Bana olan desteklerini ve anlayışlarını hiçbir zaman esirgemeyen kuzenlerim ve arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Erzurum 2023

Servet KOVACI

GİRİŞ

Sikke insanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ile ortaya çıkan ticaret kavramını kolaylaştırmak için kullanılmış olan; üzerlerinde yazı, damga, figür ve betimler bulunan küçük metal objelerdir. İnsanoğlunun hemen hemen her zaman yanında bulundurması gereken bu metal objelerin ağırlıkları ve üretilmiş oldukları madenler sikkeyi bastıran otoriteler tarafından belirlenmiştir. Bastırıldıkları dönemler ve bastıran otoriteler hakkında birçok bilgiyi sunması nedeniyle sikkeler, diğer arkeolojik bulgulara kıyasla bizlere daha geniş bir bilgi yelpazesi sunarlar.

Geçmişten günümüze birçok uygarlık ve topluluğa ev sahipliği yapan Anadolu, sikkenin icat edildiği ve uygarlıklar arasında yaygınlaştığı önemli bir coğrafyadır. Bu açıdan Anadolu, sayı ve çeşitlilik olarak oldukça fazla sikke buluntusuna sahiptir. Kazılar vasıtasıyla, rastlantısal olarak veya define arama amaçlı elde edilen bu sikkeler ülkemiz müzelerinde ve kısmen özel koleksiyonlarda korunmaktadır. Samsun Arkeoloji Müzesi de farklı dönem ve medeniyetlere ait sikkeler ile bu müzeler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Samsun Arkeoloji Müzesi'ndeki Çorum ili Sungurlu ilçesi, Ayağıbüyük Köyü'nden satın alma yoluyla müzeye kazandırılan 108 adet gümüş define sikkesi incelenmiştir.

Define terimi para veya daha değerli eşyaların sonradan alınması için saklanması olarak tanımlanabilir¹. Arapça “defn” yani bir şeyi örtmek, gizlemek kelimesinden türemiş, dilimize ise “toprak altında gömülerek saklanmış para veya değerli şey “gömu” olarak geçmiştir². Eğer define içerisinde çok sayıda para ve değerli eşyalar bulunuyorsa bu saklanan malzeme define değil hazine olarak adlandırılmaktadır³. Define içerisinde bulunan sikkelerin sayısal olarak çokluğu veya azlığı definenin değerlendirilmesinde etken bir rol oynamamakla birlikte, define sadece altın ve gümüş sikkelerden oluşabileceği gibi yalnızca diğer metal sikkelerden de oluşabilmektedir⁴.

İnsanoğlu Antik Çağ boyunca elindeki sikke veya diğer değerli eşyaları

¹ Mesut Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum 2019, 3.

² Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (11. bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 605.

³ Oğuz Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1997, 45, 46; Ahmet Semih Tulay, *Genel Numizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, 64.

⁴ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 3.

biriktirmek istemiş fakat bu eşyaların saklanması kolay bir şekilde gerçekleştirememiştir. Günümüz şartlarına kıyasla Antik Çağ insanı sahip olduğu sikke veya diğer değerli eşyalarını içinde bulunduğu dönemin günümüz dünyasında da yoğun bir şekilde kullanım gören banka veya bankerlere teslim etmişlerdir⁵. Dönemin şartlarına göre görevlerini yerine getiren banka veya bankerlerin yanı sıra dönemin insanları tanrıların güvencesinde olacağı düşüncesiyle sikke ve diğer değerli eşyalarını saklamak için tapınakları da kullanmışlardır⁶.

Tüm bu banka ve benzeri yapılara rağmen dönemin insanları sahip oldukları veya biriktirdikleri paralarını ekonomik krizler, siyasi karışıklıklar veya savaşlar gibi nedenlerden dolayı yaşadıkları mekânlarda da saklamışlardır⁷. İnsanlar değerli eşyaları ve/veya sikkelerini deri parçaları içerisinde, keselerde, seramiklerde veya çeşitli boylarda üretilmiş olan metal veya ahşap kutu ve sandıklar içerisinde saklamışlardır⁸. Saklanan bu değerli eşya veya sikkeler ise sahiplerinin olası bir savaş veya doğal afet sırasında ölmesi ile sahipsiz durumuna düşer⁹. Bazı durumlarda ise sahiplerinin sakladıkları yeri unutması ve zorunlu göçler sebebiyle de sahipsiz duruma düşmüşlerdir¹⁰. Geçmişten günümüze çeşitli yollar ile saklanmış olan bu definelere; arkeolojik kazılar, kaçak kazılar veya tesadüfen ulaşılmaktadır. Konumu nedeniyle Anadolu toprakları da bu kültürel zenginliğe sahiptir. Birçok define buluntusu yukarıda saydığımız çeşitli yollar ile ortaya çıkarılmış ve maalesef birçoğu da ya fazlaca tahrip edilmiş ya da yurtdışına kaçırılmıştır.

Ülkemizde kültür varlıkları, define ve definecilik gibi kavramlar hakkında hukuki gerekliliklerinin neler olduğuna dair yeterince bilgi sahibi olunmaması eserlerin tahrip olmasına neden olmaktadır¹¹. Define ve define sahibi ile ilgili ülkemizde iki temel kanun bulunmaktadır. Bunlardan ilki 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu¹², ikincisi ise

⁵ Erkan Ildız, *Eski Çağda Bankacılık ve Bankerlik*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul 2013, 31, 33, 110-113, 227-229; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 4.

⁶ Ildız 114, Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 4.

⁷ Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 45; Catherina Eagleton-Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, (1997), (Çev.: Fadime Kahya), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, 31-32.

⁸ Jonh Melville Jones, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, Seaby, London 2004, 114-114.

⁹ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 4.

¹⁰ Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 45, Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 4.

¹¹ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 5.

¹² Türk Medeni Kanunu, (2001), T.C. Resmi Gazete, 24067, 8.12.2001.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur¹³. Türk Medeni Kanunu, “*Bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan değerli şeyler, define sayılır*”¹⁴ maddesiyle definenin tanımını yapmıştır. Define hakkında yasal ve hukuki süreçler hakkında bilgiler veren her iki madde incelendiğinde; defineler özel mülkiyet içerisinde bulunduklarında özel hukuka giren konu olarak incelenirler de genel anlamda kültür varlığı niteliği taşıdıkları için 2863 sayılı KTVKK ile bu mülkiyet hakları sınırlandırılmış ve aynı zamanda bazı görevler belirtilmiştir¹⁵. Definenin devlet veya özel mülkiyette olmasına bakılmaksızın kültür varlığı niteliği taşıdıkları için, kültür varlıkları korunarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır¹⁶.

Nümismatlar antik dönem sikkeleri sayesinde, basıldıkları dönemler hakkında birçok bilgiye ulaşabilme imkânına sahiptirler. Bu geniş bilgi yelpazesi sikkelerin basıldıkları dönemin siyaseti, kültürü, dini ve ekonomisi gibi birçok özelliği hakkındadır. Günümüzde sınıflandırmaları yapılarak katalogları oluşturulmuş çoğu sikke defineler sayesinde gün yüzüne çıkarılmıştır¹⁷. Defineler; sikkelerin tanımlanması, tarihlendirilmesi, kent veya devletlerin sikke tedavüllerinin öğrenilmesinde büyük önem arz etmektedirler. Bu sebeple de define sikkeleri tek tek ele geçen sikkelerden ayrı değerlendirilmektedirler¹⁸.

Define sikkelerinin öncelikli olarak tanımlamasını yapan nümismatlar; kent veya devletini, darp yerlerini ve definenin gömü tarihini belirlemek üzere çalışmalara başlar. Definenin tarihlendirmesi yapılırken sikkelerin basım tarihleri özenle araştırılıp belirlenmelidir. Define üzerinde tarihlendirme yapılırken basım tarihi diğerlerine göre en geç olan sikke definenin muhtemel gömü tarihini belirlemektedir¹⁹. Basım tarihi diğer sikkeler göre en geç olan bu sikke *Terminus Post Quem* niteliği taşımaktadır²⁰.

Defineler gömüldükleri tarihten günümüze kadar gelme nedenleriyle Morrisson

¹³ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, (1983), *T.C. Resmi Gazete*, 18113, 23.7.1983.

¹⁴ TMK 772/I

¹⁵ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 7.

¹⁶ Sibel Özel, “Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24, (1), 2018, 236, Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 8,

¹⁷ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 8.

¹⁸ Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 45.

¹⁹ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 8.

²⁰ Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 44.

tarafından kendi içerisinde gruplara ayrılmıştır²¹. Bu gruplar, olası bir can veya mal güvenliği sağlanamadığında saklanan *Panik Defineleri*, saklandıkları yerlerin unutulması sonucu ortaya çıkan *Kayıp Kese Defineleri*, uzun yıllar boyunca biriktirilen ve farklı dönemlere ait sikkelerden oluşmuş *Tasarruf Defineleri*'dir. *Panik defineleri*; içerisindeki sikkelerin darp tarihleri ve ağırlıkları birbirleri ile örtüşürken, kullanıldıkları dönemin sikke dolaşımını da yansıtmaktadır²². *Kayıp Kese Defineleri*: genellikle bir kese içerisinde bulunmakla birlikte farklı ağırlık ve birimlerden oluşan bakır ve bronz gibi değeri olmayan madenlerden oluşmaktadırlar²³. Biriktirme işlemi sonucu farklı dönem sikkelerinden oluşan *Tasarruf Defineleri*'nde ise, sikkelerin ağırlıkları ve korunma durumları grup içerisindeki diğer sikkelere göre değişim göstermektedir. Bu durumun temel sebebi ise define grubunun uzun yıllar boyunca biriktirilerek elde edilmiş olmasıdır. Grup içerisinde iyi korunan sikkelerin genel olarak geç tarihli sikkeler olmasının yanı sıra bazen diğer sikkelere oranla daha iyi korunmuş erken tarihli sikkeler de bulunmaktadır.

İmparator Vespasianus'dan (MS 69-79) III. Gordianus'a (MS 238-244) kadar 20 imparator ve imparatoriçeye sahip olan Sungurlu Definesi ise *Tasarruf Definesi* olarak nitelendirilebilir. Sungurlu Definesi sikkelerinin korunma durumlarının ve ağırlıklarının farklılıklarının yanı sıra sahip olduğu ilk imparatorlardan son imparatora kadar olan sürenin uzunluğu da bu nitelendirmeyi desteklemektedir.

I. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Tarih öncesi ve tarihi dönemler boyunca toprakları üzerinde birçok medeniyet ve uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu, arkeolojik veriler açısından dünyanın en zengin bölgeleri arasında önemli bir konumdadır. Sikkeler de bu arkeolojik verileri elde ettiğimiz materyaller içerisinde önemli bir yere sahiptir. Samsun Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla 1995 yılında kazandırılan "Sungurlu Definesi" hakkında günümüze kadar herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Çalışmalar yapılırken öncelikli olarak sikkelerin ayrıntılı bir kataloğunun oluşturulmasına ve definenin gömü tarihinin

²¹ Cécile Morrisson, *Antik Sikkeler Bilimi Nüsmatik Genel Bir Bakış*, (1992), (Çev.: Zeynep Çizmeli Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, 115.

²² Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 8-9.

²³ Morrisson, 115; Otto Mørkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (1991), (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2000, 24.

saptanmasına ulaşılmak istenmektedir. Bu çalışma ile ayrıca defineye ait sikkelerin darp tarihleri, sahip oldukları betimlemeler gibi sikkelerin ayrıntılarının belirlenmesi hedeflenmektedir. Define sikkeleri çoğunlukla birçok imparatora ait sikkeyi içinde barındırmasından dolayı dönemleri hakkında geniş bir bilgi yelpazesini bizlere sunmaktadır. Sungurlu Definesine benzer niteliklere sahip birçok define daha önce ülkemiz topraklarında ele geçmiş ve yayınlanmıştır. Sungurlu Definesi üzerinde yapılacak olan bu çalışma diğer çalışmalara yeni bir örnek olarak katılması; kendinden sonra yapılacak benzer çalışmalar için zemin oluşturması, çalışmanın önemli amaçlarından bir diğeridir.

Çalışma kapsamında Samsun Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 108 adet Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait gümüş define sikkesi incelenmiştir. İmparator ve imparatoriçelerden oluşan bu sikke grubunda toplam 20 farklı kişiye ait sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerin tamamı Denarius biriminde olup İmparator Vespasianus'tan III. Gordianus'a kadar uzanan bir zaman dilimi içerisinde dağılım göstermişlerdir.

Samsun Arkeoloji Müzesi'nden 29 Mart 2021 tarihinde alınan 83048237-155.01-1265039 sayılı izinle sikkeler üzerinde ilk çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sikkelerin fotoğrafları müze bünyesinden alınmış olup, sikkelerin envanter defterleri detaylı bir biçimde incelenmiştir. Adobe Photoshop yazılımı ile sikke fotoğraflarının tamamı temizlenmiş ve yaklaşık orijinal boyutlarında olmak üzere kataloğa yerleştirilmiştir. Daha sonra sikkeler detaylı olarak incelenmiş, referans kaynaklar vasıtasıyla diğer sikkeler ile karşılaştırmaları yapılarak sikkelerin temel kaynaklarda bulunan benzerleri kataloğa referans olarak eklenmiştir. Sikkelerin ön ve arka yüz tipleri, ön ve arka yüzlerinde bulunan lejandları ve kalıp yönleri tespit edilerek kronolojik bir sıra ile katalog oluşturulmuştur. Ayrıca oluşturulan bu katalog içerisinde sikkelerin ön ve arka yüzlerinde bulunan betimlemeler konusunda bilgi verilirken net ve açık ifadeler kullanılmıştır.

Giriş kısmında çalışma planından bahsedilmiş ve define hakkında kısa bir bilgi verilerek birinci bölüme geçilmiştir. Birinci bölüm içerisinde definenin buluntu yeri ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde define içerisinde bulunan imparatorlar ve imparatoriçeler hakkında kısa bilgiler verilmiş ve üçüncü bölüme

geçilmiştir. Üçüncü bölümde sikkelere üzerindeki ön ve arka yüz tipleri gruplandırılmış ayrıca sikkelerin ön ve arka yüz lejandları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölüm içerisinde sikkelerin lejandları ve darphaneleri belirtilmiş, birimler ve kalıplar belirlenerek tarihlendirme yapılmıştır. Çalışmanın sonucunun ve genel değerlendirilmesinin ardından sikke fotoğraflarını da içerisinde bulunduran Katalog, Kaynakça, Haritalar ve Ekler çalışmaya eklenerek çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİ GENEL BİLGİLER

1.1. SUNGURLU DEFİNESİNİN BULUNTU YERİ

Definenin bulunduğu yer olan Ayağıbüyük Köyü, günümüzde Çorum ili sınırları içinde bulunan Sungurlu ilçesine bağlıdır. Çorum'a 80 km, Sungurlu'ya 24 km uzaklığı bulunan köy ayrıca Boğazkale'ye (Hattuşa) 20 km uzaklıktadır (**Harita 1**). Ayağıbüyük Köyü Çorum'un güneybatısında, Sungurlu ilçesinin ise güneydoğusunda yer almaktadır.

Konumu itibarıyla Boğazkale yani Hattuşa'ya yakın olan Ayağıbüyük Köyü günümüzde de halen yerleşimlere ev sahipliği yapmaktadır. 1995 yılında İ. Nazlım adlı kişiden satın alınarak müzeye kazandırılan definedeki sikkelerin her biri için o günün şartlarında en az 1.000.000 en fazla ise 2.000.000 Türk lirası değer biçilmiş ve müzeye getiren kişiye ödenmiştir. Definenin Ayağıbüyük Köyü'nden ele geçmiş olduğu net olmamakla birlikte sikkeleri getiren kişinin bu köyün ismini vermesiyle envanter defterine ve kayıtlara böyle geçirilmiştir.

Ayağıbüyük Köyü'nün bulunduğu bölgede en erken yerleşim örneğine Kalkolitik Çağ'da (yaklaşık MÖ 6000-3000) rastlanmaktadır²⁴. Bölgenin diğer Kalkolitik yerleşimleri dönem içerisinde daha geç tarihlerde olmuştur. Bölge Tunç Çağı'na (yaklaşık MÖ 3000-1200) gelindiğinde Alacahöyük gibi büyük höyük yerleşimleri ile Hatti Uygarlığı'nın önemli merkezleri arasına girmiştir²⁵. Bölge MÖ 1650-1600'de Hitit Devleti'nin oluşması ve devamında Hattuşa'nın (Boğazköy) MÖ 1550'de bu devletin başkenti yapılmasıyla birlikte Anadolu'da önemli bir merkezi konum haline gelmiştir²⁶. Hitit Devleti'nin çöküşü ve ardından başlayan Demir Çağı (MÖ 1200-900) ile bölge Anadolu'daki etkisini kaybetmeye başlar. Devamında Frigler bölgede hakimiyet sürdürmüşlerdir²⁷. Friglerden sonra bölge bir dönem de Medler tarafından kontrol edilmiş fakat MÖ 547-546 yılında Pers İmparatoru II. Kyros'un Lidya Kralı Kroisos'u

²⁴ Ulf-Dietrich SCHOOP, *Early Chalcolithic in North-Central Anatolia: The Evidence from Boğazköy-Büyükkaya*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 8, 2005, 15.

²⁵ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara 1997, 15-30.

²⁶ Elmar Schwertheim, *Antikçağda Anadolu*, (Çev. Nuran Batu), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, 17; Akurgal, 55.

²⁷ Schwertheim, 21-23.

yenmesiyle birlikte tüm Anadolu gibi Pers hakimiyeti altına girmiştir²⁸. Makedonya kralı İskender'in MÖ 332'de Perslerle girdiği mücadeleden galip gelerek bütün Anadolu'yu kendi egemenliği altına almasıyla birlikte bölge için yeni bir dönem başlamıştır²⁹. İskender'in MÖ 323'te ölümü ile bölge, İskender'in haleflerinden Seleukoslar tarafından yönetilmeye başlanmıştır³⁰. Seleukosların bölgedeki hakimiyetlerinin zayıflaması, Lysimakos ile Seleukos arasındaki anlaşmazlıklar ve ikisinin de ölümü sonrası MÖ 3. yüzyılın başlarında Yunanistan'ın kuzeyinden gelerek Anadolu'ya akınlar düzenleyen Galatlar bölgede hakimiyet sürmüşlerdir³¹. Galatlar Anadolu'da 4 ayrı bölge oluşturmuşlar ve bunlardan Çorum'un içerisinde yer aldığı bölge Paphlagonia'dır. Seleukosların tekrar güçlenmesiyle birlikte bölge tekrar Seleukosların yönetimine girmiştir. MÖ 189'da Romalıların Magnesia yakınlarındaki Sipylos Nehri dolaylarında III. Antiokhos'u yenmesiyle MÖ 188'de Apameia Barış Anlaşması imzalanmış ve bölge Romalılara destek veren Galatlar ile Pontus Krallığı yönetimine girmiştir³². MÖ 47 yılında ise Roma Cumhuriyeti diktatörü olan Julius Caesar Tokat yakınlarındaki Zela'da (Zile) gerçekleşen Zela Savaşı ile II. Farnekes'i yener ve bölge önce Roma Cumhuriyeti'ne daha sonra ise cumhuriyetin imparatorluğa dönüşmesi ile Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır³³. MÖ 25 yılında Galatya Augustus tarafından eyaletleştirilmiştir³⁴. Sonrasında ise MÖ 17 yılında Augustus Kapadokya'yı eyalet haline getirmiş ve bölge Kapadokya Eyaleti'ne bağlanmıştır³⁵. Uzun yıllar Roma ve Bizans hakimiyeti altında kalan bölge 1071'de Malazgirt Savaşı'nın ardından Danişment Ahmet Gazi tarafından 1075 yılında Türk hakimiyetine girmiştir³⁶.

²⁸ David Magie, *Anadolu'da Romalılar 3-Batı Anadolu Kent Devletleri*, (1950), (Çev.:Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, 5; Schwertheim, 39.

²⁹ Flavius Arrianus, *İskender'in Seferleri*, (Çev.: Meriç Mete), İdea Yayınevi, İstanbul 2005, I, 18; Schwertheim, 50.

³⁰ Murat Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, 31-39; David Magie, *Anadolu'da Romalılar 1-Attalos'un Vasiyeti*, (1950), (Çev.:Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, 4.

³¹ Schwertheim, 63.

³² Magie, *Anadolu'da Romalılar 1-Attalos'un Vasiyeti*, 68; Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, 153; Schwertheim, 73; Murat Tozan, *Roma'nın Anadolu'daki Egemenlik Politikası-Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133-İ.Ö. 89)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 46.

³³ Orhan Yılmaz, *Caesar ve II. Pharnakes'in Zile Savaşı (MÖ 47) Yeri Üzerine Bir İnceleme*, Türk Eğitim-Sen, 4, 11, 2015, 64-68.,

³⁴ Schwertheim, 82.

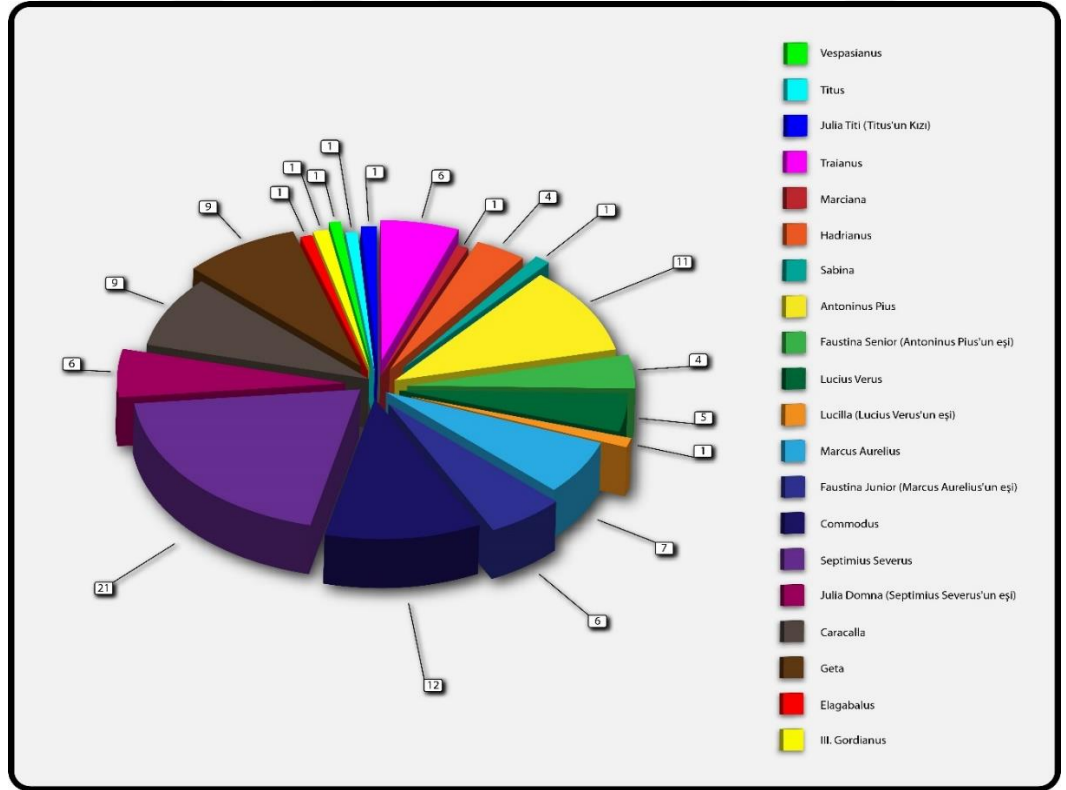
³⁵ W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, 295-298; Schwertheim, 82.

³⁶ Ayrıntılı ve detaylı bilgi için bkz. Çorum Valiliği, *Çorum Kültür Envanteri*, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Çorum 2009.

1.2. SUGURLU DEFİNESİN KAPSAMI

Sungurlu Definesi 108 adet gümüş sikkeden oluşmaktadır. Definedeki sikkelerin tamamı Roma İmparatorluk Dönemi'nde basılmıştır. Sikkeler kronolojik olarak sıralanarak tanımlanmış olup, imparator Vespasianus'dan (MS 69-79) başlayarak imparator III. Gordianus'a (MS 238-244) kadar olan bir zaman dilimi içerisindedir. Bu zaman dilimi içerisinde ise toplam 20 farklı imparator ve imparatoriçeye ait sikkeler bulunmaktadır. Define içerisindeki sikkelerin tamamı Denarius birimindedir.

Sungurlu Definesi içerisinde Septimius Severus sikkeleri 21 adet ile en kalabalık grubu oluşturmuştur. Diğer sikkeler ise; Commodus 12 adet, Antoninus Pius 11 adet, Caracalla ve Geta 9'ar adet, Marcus Aurelius 7 adet, Traianus, Genç Faustina ve Julia Domna 6'şar adet, Lucius Verus 5 adet, Hadrianus ve Büyük Faustina 4'er adet, Vespasianus, Titus, Julia Titi, Marciana, Sabina, Lucilla, Elagabalus ve III. Gordianus ise 1'er adet sikke ile dağılım göstermiştir (**Grafik 1.1**). Kat. No. 89'daki Caracalla ve Kat. No. 100,101,102,103'deki Geta sikkelerinin darphaneleri Laodikea'dır. Diğer sikkelerin hepsi merkez Roma basımı olduğu için bu 5 adet sikke kronolojik sıranın bütünlüğünün bozulmaması nedeniyle ayrı olarak incelenmemiştir.

Grafik 1.1. Definede Sikkeleri Bulunan İmparator ve İmparatoriçelerin Sayısal Dağılımı

İKİNCİ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİ İÇERİSİNDE BULUNAN İMPARATORLAR VE İMPARATORİÇELER

2.1. KISA BİYOGRAFİLERİ

2.1.1. Vespasianus (MS 69-79) (Kat. No. 1)

Titus Flavius Vespasianus, MS 9 yılında Reate yakınındaki Falacrinae isimli bir köyde dünyaya gelmiştir. Flavia Domitilla ile evlenerek Titus, Domitianus ve Domitila adında üç çocuğu olmuştur. Flaviuslar hanedanının imparatorluktaki ilk temsilcisi olan Vespasianus iyi bir eğitim almış ve imparator olana kadar tribün, preator, aedil gibi görevlerde yer almıştır. MS 51 yılında konsül seçilmiş ve ardından MS 63-64'te Afrika eyaletine prokonsül olarak atanmıştır. MS 69 yılında senato tarafından imparatorluğu tanınmıştır. İmar faaliyetlerine önem gösteren imparator ülkede bulunan isyanları bastırmış, uğradığı bir suikast sonrası da varisi olarak oğullarını göstermiştir. MS 79 yılında yazları gittiği Campania'da bulunan Cutilae'de hastalanarak Roma'ya getirilmiş ve döndükten kısa bir süre sonra Roma'da ölmüştür³⁷.

2.1.2. Titus (MS 79-81) (Kat. No. 2)

MS 39 yılında doğan Titus, babası Vespasianus tarafından Kudüs'deki isyanı bastırmak için görevlendirilmiştir. İsyanı bastırarak Kudüs'ü alan Titus babasının vefatının ardından MS 79 yılında tahta geçmiştir. MS 79 yılında Vezüv yanardağının patlaması ve MS 80 yılında Flaviuslar Amphitheatrumu'nun (Colesseum) açılışı gibi önemli olaylara tanıklık etmiştir. Askerler ve halk tarafından oldukça fazla sevilen Titus'un MS 81 yılında Reate'de bulunan Cutilae'deki çiftlik evinde hastalanarak ölümünün ardından sevenleri tarafından tanrısallaştırılmıştır³⁸.

³⁷ Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*(M.Ö.27-M.S.395), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, 139-152; Fik Meijer, *İmparatorlar Yataklarında Ölmez*, (2001), (Çev. Gürkan Ergin), Homer Kitabevi, İstanbul 2006, 51-53; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 242-244.

³⁸ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi* (MS 27-395), 153-158; Meijer, 53-55; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 245-246.

2.1.3. Julia Titi (Titus'un kızı) (Kat. No. 3)

MS 65 yılında doğan Julia Titi, Titus ve eşi Marcia Furnilla'nın kızıdır. Domitianus ile kısa süreli bir evlilik gerçekleştirmiş, babası tarafından MS 79-81 yılları arasında agusta ilan edilmiştir. MS 91 yılında ölmüş ve ardından Domitianus tarafından tanrısallaştırılmıştır³⁹.

2.1.4. Traianus (MS 98-117) (Kat. No. 4-9)

MS 53 yılında İspanya'da bulunan İtalica'da doğan Marcus Ulpius Traianus, İspanyol kökenli bir aileden gelmektedir. Babası daha önce senatörlük ve Syria eyalet valiliği yapmıştır. Nerva tarafından evlat edinilerek varis gösterilen Traianus, Nerva'nın MS 98 yılında ölümünün ardından imparator olmuştur. MS 101 yılında başlayan ve MS 106 yılında sona eren Dac Savaşları'nda elde ettiği zafer sonrası Dacius unvanını almıştır. Armenia ve Mezopotamya'yı Roma'nın eyaleti haline getirmiş, MS 116'da Parthia'yı Roma'nın vasal krallığı haline getirmiştir. İmparatorluğunun ilk yıllarında Roma'nın sınırlarını genişletmiş daha sonraki dönemlerinde ise imari faaliyetler ile ilgilenmiştir. Asker ve halk tarafından sevilen imparator Hadrianus'u evlat edinerek varisi ilan eder. MS 117 yılında Roma'ya dönerken Selinus'ta ölmüştür⁴⁰.

2.1.5. Marciana (Traianus'un Kız Kardeşi) (Kat. No. 10)

Ulpia ailesine mensup olan Marciana, Traianus'un kız kardeşidir. MS 48 yılında doğmuş ve MS 75 yılından önce Salonius Matidius Patruinis ile evlenmiştir. Bu evlilikten Salonia Matidia isimli bir kızı olmuş ve eşi öldükten sonra hayatını Traianus'un yanında geçirmiştir. MS 102 yılında agusta unvanı verilmiş ve Traianus'un Dac zaferi sonrası Marciana'ya ithafen Trakya'da Marcaianapolis isimli bir şehir kurulmuştur. Traianus MS 112 yılında Marciana adına sikke bastırmış ve aynı yıl Marciana ölmüştür⁴¹.

³⁹ Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., İstanbul 1994, 37.

⁴⁰ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 27-395)*, 179, 181, 190; Nezahat Baydur, *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993, 46-48; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 245-247.

⁴¹ Elif Alten Güler, *Perge'den Traianus ve Ulpia Marciana için Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı*, 8, 2020, 507-512.

2.1.6. Hadrianus (MS 117-138) (Kat. No. 11-14)

MS 76 yılında Güney İspanya'da dünyaya gelen Publius Aelius Hadrianus, çocukluk yıllarını Traianus'un himayesinde geçirmiştir. Traianus'un kendisini evlat edinip varis göstermesinin ardından Traianus'un MS 117 yılında ölümüyle imparator ilan edilmiştir. MS 100 yılında Sabina ile evlenmiş, imparator olduğu süreç boyunca kendinden bir önceki imparator olan Traianus'a göre daha barışçıl bir politika izlemiştir. İmparatorluğu süresince Roma İmparatorluğu'nda sürekli olarak dolaşmış, sanata oldukça fazla önem vermiştir. Gezilerinden ve Yahudi ayaklanmalarının bastırılmasının ardından MS 135 yılında Roma'ya dönmüştür. MS 136 yılında hastalanarak MS 138 yılında Baiae'de ölmüştür⁴².

2.1.7. Sabina (Hadrianus'un Eşi) (Kat. No. 15)

Vibia Sabina, İmparator Traianus'un yeğeni ve Matidia'nın kızıdır. MS 100 yılın Hadrianus ile evlenmiş ve MS 120 yılında agusta unvanına layık görülmüştür. MS 136 yılında Hadrianus birkaç yıl önce ölmüş ve ardından tanrısallaştırılmıştır⁴³.

2.1.8. Antoninus Pius (MS 138-161) (Kat. No. 16-26)

Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus MS 86 yılında Lanuvium'da doğmuş ve çocukluğunda iyi bir eğitim görmüştür. Hoşgörülü, ağırbaşlı ve dindar olması gibi sebeplerle Pius olarak adlandırılan imparator, MS 125 yılında Asia Prokonsüllüğü görevine getirilmiştir. Hadrianus'un kendisini MS 138 yılında varisi olarak göstermesinden sonra aynı yıl Hadrianus'un ölümü ile imparator olmuştur. Britannia, Dacia ve Afrika eyaletlerinde çıkan isyanları bastırmış, imparatorluğu süresince halkla ilişkilerini iyi tutmuştur. MS 161 yılında varisi olarak Marcus Aurelius'u göstermiş ve aynı yıl ölmüştür⁴⁴.

⁴² Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 27-395)*, 193-205; Baydur, 50-52; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 38; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 252-256.

⁴³ Clive Foss, *Roman Historical Coins*, Seaby, London 1990, 121; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 252, 256.

⁴⁴ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö.27-M.S.395)*, 211-218; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 252; Rev. M. Creighton, *Roma Tarihi*, (Çev. Güneş İspir), Dorlion Yayınları, Ankara 2021, 118.

2.1.9. Büyük Faustina (Antoninus Pius'un Eşi) (Kat. No. 27-30)

MS 90 yılında İspanya'da doğan Faustina, MS 110 yılında Antoninus Pius ile evlenmiştir. Antoninus Pius'tan 4 çocuğu olmuş, MS 138 yılında agusta unvanı almış ve MS 141 yılında ölmüştür⁴⁵.

2.1.10. Marcus Aurelius (MS 161-180) (Kat. No. 31-37)

MS 121 yılında Roma'da doğan Marcus Aurelius babası Annius Verus'un ölümünden sonra Hadrianus'un himayesine girmiştir. İyi bir eğitim görmüş ve felsefeye ayrı bir ilgi duymuştur. Hadrianus'un ölümünün ardından Antoninus Pius, Marcus Aurelius'u kendi kızı olan Genç Faustina ile nişanlamış ve kendisine caesar unvanı vermiştir. Antoninus Pius'un ölümünün ardından imparator olmuş ve manevi kardeşi olan Lucius Ceionius Commodus'a caesar ve agustus unvanlarını vermiştir. Roma İmparatorluğu'nda ilk defa iki imparator aynı anda ülkeyi yönetmiştir. Senato ile arasını her defasında iyi tutmuş, kardeşi ve imparatorluğun bir diğer yönetcisi olan Lucius Ceionius Commodus ile birlikte Parthlara karşı mücadele etmiştir. Marcus adıyla bilinmesine karşılık sikkelerinde Antoninus adını da kullanmıştır. Ölmeden önce oğlu Commodus'u varisi ilan etmiştir. MS 180 yılında sağlığının kötüye gitmesi sonucu Sirmium yakınlarında ölmüştür⁴⁶.

2.1.11. Genç Faustina (Marcus Aurelius'un Eşi) (Kat. No. 38-43)

Antoninus Pius ile Büyük Faustina'nın kızları olan Annia Galeria Faustina genç yaşında Lucius Verus ile nişanlanmış fakat, MS 145 yılında Marcus Aurelius ile evlenmiştir. MS 147 yılında Augusta unvanı almış, MS 175 yılında Toros dağlarının yakınlarında ölmüştür⁴⁷.

⁴⁵ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 38.

⁴⁶ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö.27-M.S.395)*, 239-246; Baydur, 59-60; Meijer, 73-74; Creighton, 118-119; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 257-259; Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, 111;

⁴⁷ Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, 235-236.

2.1.12. Lucius Verus (MS 161-169) (Kat. No. 44-48)

Lucius Ceionius Commodus MS 130 yılında doğmuştur. Manevi kardeşi Marcus Aurelius'un ona verdiği Lucius Verus ismiyle bilinmektedir. Marcus Aurelius tarafından kendisine verilen agustus unvanı ile kardeşiyle beraber ülkeyi yönetmiş ve yine Marcus Aurelius'un kızı olan Lucilla ile evlenmiştir. MS 169 yılında sefer dönüşünde felç geçirerek ölmüştür⁴⁸.

2.1.13. Lucilla (Lucius Verus'un Eşi) (Kat. No. 49)

Marcus Aurelius ve Genç Faustina'nın kızları olarak MS 149'da Roma'da doğan Annia Aurelia Galeria Lucilla, eşi Lucius Verus'un MS 169'da ölümü sonrası Pompeianus ile evlendirilmiştir. Kardeşi Commodus'a karşı muhalif tavırları sebebiyle Capri'ye sürülmüş ve MS 182 yılında ölmüştür⁴⁹.

2.1.14. Commodus (MS 180-192) (Kat. No. 50-61)

Lucius Aurelius Commodus MS 161 yılında Lanuvium'da doğmuştur. Marcus Aurelius ve Genç Faustina'nın çocuğu olan Commodus MS 116 yılında agustus unvanını almış, MS 177 yılında ise babası ile ortak imparator seçilmiş fakat MS 180 yılında babasının ölümü üzerine tek başına imparator olmuştur. Ruhsal bozuklukları sebebiyle senato ve halk tarafından sevilmemiştir. MS 192 yılında suikast sonucunda öldürülen Commodus lanetlenmiş, ismi bütün yazıtlardan silinmiştir⁵⁰.

2.1.15. Septimius Severus (MS 193-211) (Kat. No. 62-82)

MS 145 yılında Kuzey Afrika'daki Leptis Magna'da doğan Lucius Septimius Severus, askeri alandaki başarısı nedeniyle çok hızlı bir şekilde yükselmiştir. Pertinax'ın ölüm haberi üzerine Pannonia Valiliği'ni bırakarak askerleri tarafından imparator ilan edilmiştir. Suriye valisi Niger ve Albinus'da imparatorluk için uğraşılsa da Severus Roma'nın tek hakimi olmuştur. Julia Domna'dan olan büyük oğlu Caracalla'ya küçük

⁴⁸ Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 257-259; Creighton, 118-119.

⁴⁹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 38; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 257-259; Özgan, 270.

⁵⁰ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö.27-M.S.395)*, 239-246; Baydur, 60, 61; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 38; Meijer, 73-74; Creighton, 119-120.

yaşta caesar unvanı veren Severus, daha sonra Caracalla'ya agustus unvanı vermiştir. Bir diğer oğlu olan Geta'ya ise caesar unvanını vermiştir. Britannia'nın Roma'nın egemenliği altına alınması gibi birçok askeri başarıya imza atan Severus MS 211 yılında York'ta ölmüştür⁵¹.

2.1.16. Julia Domna (Septimius Severus'un Eşi) (Kat. No. 83-88)

Syria doğumlu olan Julia Domna, MS 187'de henüz Gallia Lugdunensis valisi olan Septimius Severus ile evlenmiştir. Caracalla ve Geta isimli iki çocuk dünyaya getirmiş ve MS 211 yılında Caracalla kardeşi Geta'yı annesinin kucağında öldürmüştür. MS 217 yılında Caracalla'nın da ölümü üzerine Julia Domna, çocuklarının üzüntüsüne dayanamayarak kendisini aç bırakmış ve MS 218 yılında ölmüştür⁵².

Caracalla (MS 198-217) (Kat. No. 89-97)

MS 188 yılında Lugdunum'da doğan Julius Bassianus, sonrasında adını Marcus Aurelius Antoninus olarak değiştirmiştir. Septimius Severus ve Julia Domna'nın büyük oğullarıdır ve sıklıkla *Caracallus* isimli elbiseyi giydiğinden dolayı Caracalla ismiyle anılmıştır. Babası Septimius Severus tarafından MS 198 yılında Augustus unvanı verilerek imparatorluğa ortak olmuştur. Septimius Severus'un 209 yılında diğer kardeşi Geta'ya da Augustus unvanı vermiş ve iki kardeş babalarının ölümünden sonra imparatorluğun başına geçmişlerdir. MS 212 yılında kardeşi Geta'yı öldürmüş ve Roma'nın tek imparatorunun kendisi olmasını sağlamıştır. Aynı yıl imparatorluk sınırlarında bulunan tüm özgür kadın ve erkeklere vatandaşlık hakkı tanımıştır. MS 213 yılında Germanleri mağlup etmiş, MS 214 yılında Trakya ve Dacia üzerinden Anadolu'ya gelerek MS 216 yılında Parthlarla girdiği savaştan zaferle ayrılmıştır. Kendisini doğuya yaptığı seferler sonucunda Büyük İskender ile özdeşleştiren Caracalla MS 217 yılında Karrhai'ye (Harran) seyahat ederken M. Opellius Macrinus tarafından kışkırtılan Martialis isimli bir *praetor muhafızı* tarafından öldürülmüştür⁵³.

⁵¹ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi* (M.Ö.27-M.S.395), 313-328; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 39; Meijer, 81; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 265-268; Creighton, 122.

⁵² Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi* (MS 193- MS 395), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1485, İstanbul 1970, 54-57; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 38.

⁵³ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi* (MS 193- MS 395), 53-54, 58; Baydur, 66; Meijer, 81, Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 268-270; Creighton, 122-123.

2.1.17. Geta (MS 209-212) (Kat. No. 98-106)

MS 189 yılında Roma'da doğan Geta, Septimius Severus ile Julia Domna'nın küçük oğullarıdır. MS 198 yılında babası Septimius Severus tarafından caesar unvanı verilmiş ve MS 208 yılında augustus unvanı verilmiştir. Geta'nın babasına benzetilerek halk ve asker tarafından sevilmesi, abisi Caracalla tarafından hoş karşılanmamıştır. Caracalla bu kıskançlığı sonucunda tek başına iktidar olma arzusuna kapılarak MS 212 yılında Geta'yı anneleri Julia Domna'nın kollarında öldürmüştür⁵⁴.

2.1.18. Elagabalus (MS 218-222) (Kat. No. 107)

MS 204 yılında Syria'daki Emesa'da doğan Varius Bassianus, Elagabalus ismini Emesa'daki Güneş Tanrısı El-Gabal'ın rahibi olmasından dolayı almıştır. MS 218 yılında Macrinus'un tahttan indirilmesinin ardından askerler tarafından Marcus Aurelius Antoninus adıyla imparator ilan edilmiştir. Caracalla'nın gerçek adı olan bu ismi kendisini ona bir şekilde bağlamak için Caracalla'nın oğlu olduğu söylentisini yayarak elde etmiştir. MS 219 yılında Roma'ya gelen imparator Macrinus'un destekçilerine karşı acımacıysa tavırlar sergilemiştir. Eşcinsel tavırları nedeniyle halk tarafından sevilmeyen imparator, bu hoşnutsuzluğu kırmak amacıyla Julia Maesa'nın yönlendirmeleri doğrultusunda Severus Alexander'i varisi olarak göstermiştir. Halkın Severus Alexander'ı daha çok sevmesi Elagabalus'un onu öldürmek istemesine neden olmuştur. Durumu fark eden Julia Maesa ise Elagabalus'tan daha önce davranmışlardır. MS 222 yılında annesi ve imparator, askerler tarafından öldürülerek başları Tiber Nehri'ne atılmıştır⁵⁵.

2.1.19. III. Gordianus (MS 238-244) (Kat. No. 108)

MS 225 yılında doğan Marcus Antoninus Gordianus, MS 238 yılında Pupienus ve Balbinus'un öldürülmesinin ardından augustus ilan edilmiştir. Doğuya düzenlediği sefer sırasında Philippus Arabus'un preator muhafızı olmuş ve askerlerin deneyimli bir imparator istemeleri sebebiyle MS 244 yılında askerler tarafından öldürülmüştür⁵⁶.

⁵⁴ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*(M.Ö.27M.S.395), 333,334; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 268-270.

⁵⁵ Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 271-273.

⁵⁶ Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 276; Vedat Keleş, *Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİNDEKİ SİKKELER ÜZERİNDE YER ALAN TİPLER

3.1. ÖN YÜZ TİPLERİ

Antik dönem sikkelerinin üzerlerinde yer alan ön ve arka yüz betimlemeleri; sikkeyi bastıran otoriteler tarafından özenle belirlenmiş olup sikkelerin tanımlanması için büyük önem taşımaktadır. Sikkelerin basılmaya başladıkları ilk dönemlerde ön yüzlerinde hayvanlar, fantastik yaratıklar, kent armaları, tanrı ve tanrıçalar veya kahramanlar gibi betimlemeler bulunmaktayken Hellenistik Dönem'in sonlarında portrelerin öne çıktığı görülmektedir⁵⁷. Sikkenin ortaya çıkıp kullanılmaya başlandığı ilk dönemlerde sikkelerin arka yüzlerinde *incus* adı verilen çukular bulunmasına karşın ilerleyen dönemlerde sikkeler basılırken arka yüzlerine kalıplar yerleştirilmiş ve bu sayede her iki yüzde de betim olması sağlanmıştır⁵⁸. Pers sikkelerinin ardından Büyük İskender'in başlattığı portre geleneğinin Hellenistik krallar tarafından sıklıkla kullanılmasının ardından Roma Dönemi'nde de imparatorların otoritelerini daha etkin bir biçimde yansıtmak maksadıyla etkisini yoğun bir biçimde göstermiştir⁵⁹.

İskender bastırdığı sikkeler üzerinde yer alan Herakles betimlemelerini zamanla kendi portresine dönüştürmüştür⁶⁰. Carradice ve Price sikkeler üzerinde yer alan hükümdar portreleri betimlemelerinin doğu kültürlerine ait bir özellik olduğu görüşünü savunmakta, Mørkholm ise bu görüşü kabul etmekle birlikte Hellenistik gelişimin Büyük İskender ile başladığını savunmaktadır⁶¹. Roma sikkeleri üzerinde ise yaşarken portresi betimlenen ilk Prokonsül Julius Caesar olmuştur⁶².

Sikkeler incelendiğinde dar bir alana ustaca yerleştirilen portreler üzerlerinde bulunan ayrıntılar önemli bilgiler içermektedir⁶³. Ayrıca sikkeler üzerinde portrelerin

Sikkeleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, 15.

⁵⁷ Mesut Ceylan, *Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum 2013, 34.

⁵⁸ Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 26.

⁵⁹ Ceylan, *Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*, 34.

⁶⁰ Mørkholm, 27.

⁶¹ Mørkholm, 29; Ian Carradice- Martin Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, (1988), (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2001, 143. Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 29.

⁶² Baydur, 11.

⁶³ Karwiese, Stefan, *Antik Nüsmizmatığe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, 80.

betimlenmesi numismatik çalışmalara da yardımcı olmuştur⁶⁴. Örnek olarak bir imparator bastırdığı sikkelerin yardımı ile halkın ve imparatorluğunun koruyucusu olduğunu aynı zamanda iyi bir asker olduğunu betimlemek için de askeri giyimli ve zırhlı portreleri önemsemiş ve sikkelerinin üzerlerine yansıtmıştır⁶⁵.

Sungurlu Definesi sikkelerinin ön yüzlerinde imparator ve imparatoriçelerin yer aldıkları görülmektedir. Bu betimlemeler incelenirken; başlarında defne çelenkleri, diadem, taçların kullanılması, portre veya büst portre oluşları ve sağa veya sola dönük oldukları temel alınarak gruplandırma yapılmıştır⁶⁶. Sungurlu Definesi'ndeki bütün büst portre veya portreler sağa dönük olarak betimlenmiştir. Toplamda 108 adet sikkenin bulunduğu Sungurlu Definesi'nde 20 adet imparator ve imparatoriçeye ait sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerin çoğunluğunu ise 13 imparatora ait 98 sikke ile imparator sikkeleri oluşturmaktadır. Sikkelerin ön yüz tipleri ilk olarak imparator ve imparatoriçe portreleri olarak kronolojik bir şekilde iki gruba ayrılmış daha sonrasında ise bu gruplar kendi içlerinde portrelerin betimleme biçimlerine göre değerlendirilmiştir.

3.1.1. İmparator Portreleri

İmparator portrelerinin işlendiği toplamda 88 adet sikke bulunmaktadır. Bu sikkeler yapılan gruplandırma ile kendi içinde 4 ana gruba ayrılmıştır. Bu gruplandırma; defne çelenkli portre, defne çelenkli büst portre, defne çelenksiz yalın baş portre ve defne çelenksiz yalın baş büst portre şeklindedir.

Defne çelenkli portre grubu toplamda 58 adet sikke ile imparator portreleri içerisinde en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde ise Septimius Severus'a ait 21 sikke, Commodus'a 11, Antoninus Pius'a 9, Marcus Aurelius'a 6, Traianus'a 4, Lucius Verus'a 3, Hadrianus'a 1, Vespasianus Titus'a ait 1'er sikke bulunmaktadır (Kat. No. 1, 2, 4-7, 14, 16-24, 32-37, 46-48, 51-61, 62-82.).

Defne çelenkli büst portre grubunda ise 14 sikke bulunmaktadır. Grupta Caracalla'ya ait 7 adet sikke, Traianus'a ait 2, Hadrianus'a 2, Commodus, Elagabalus ve

⁶⁴ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 30.

⁶⁵ Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, 14.

⁶⁶ Sikkelerin ön yüzlerinde bulunan betimlemelerin gruplandırmaları yapılırken Mesut Ceylan'ın oluşturduğu tipoloji ve çizimlerden yararlanılmıştır. Ceylan, *Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*.

III. Gordianus'a ait ise 1'er sikke betimlenmiştir (Kat. No. 8-9, 11-12, 50, 91-97, 107, 108.).

Defne çelenksiz yalın baş büst portre grubunu 11 adet sikke oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde Geta'ya ait 9, Caracalla'ya ait ise 2 adet sikke bulunmaktadır (Kat. No. 89-90, 98-106.).

İmparator portrelerinin gruplandırıldığı 4 ana grup içerisinde örnek sikkesi olan en az grup ise defne çelenksiz yalın baş portre grubudur. Bu grup içerisinde toplamda 5 adet sikke bulunmaktadır. Bu sikkeler Antoninus Pius ve Lucius Verus'a ait 2, Hadrianus'a 1, Marcus Aurelius'a ait ise 1 sikke şeklindedir (Kat. No. 13, 25-26, 31, 44-45.).

Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde yoğun bir biçimde kullanılan defne çelenk, Sungurlu Definesi içerisinde de etkisini göstermiştir. Sungurlu Definesi'nde ve katalog içerisinde bulunan imparator portreleri esas alınarak oluşturulmuş, sikkelerin ön yüzünde bulunan imparator portreleri grupları ve örnek çizimleri **Tablo 3.1.**'de verilmiştir.

	Defne Çelenkli Portre
	Defne Çelenkli Büst Portre
	Defne Çelenksiz Yalın Baş Portre
	Defne Çelenksiz Yalın Baş Büst Portre

Tablo 3.1. İmparator Portreleri Tiplerini Oluşturan Gruplar ve Çizimleri

3.1.2. İmparatoriçe Portreleri

İmparator portrelerine kıyasla imparatoriçe portrelerinde 7 Agustaya ait toplamda 20 adet sikke bulunmaktadır. İmparator portrelerinde olduğu gibi İmparatoriçe portrelerinin de tamamı sağa dönük olarak betimlenmiştir. İmparatoriçe portreleri basıldıkları dönemlerin saç modalarını da yansıtmaktadır. Toplamda 6 ana gruba ayrılan imparatoriçe portrelerinde gruplar; diademli büst portre, taçlı diademli büst portre, saç sıkı topuzlu büst portre, saç gevşek topuzlu büst portre, saç örgülü büst portre, başörtülü büst portre şeklindedir.

Diademli büst portre grubunda iki ve taçlı diademli büst portre grubunda ise yalnızca bir adet sikke bulunmaktadır. Diademli büst portre grubunda Sabine ve Julia Titi'ye ait 1'er sikke, taçlı diademli büst portre grubunda ise Marciana'ya ait 1 sikke bulunmaktadır (Kat. No. 3, 10, 15.). Sungurlu Definesi sikkeleri içerisinde taç kullanımının yapıldığı tek sikke Kat. No. 10 olan Marciana sikkesidir. Sikke bu açıdan önem teşkil etmektedir.

Saç sıkı topuzlu büst portre grubu define içerisinde imparatoriçe portrelerinin en kalabalık grubunu oluşturmaktadır. Grup Büyük Faustina'ya ait 6, Lucilla'ya ait ise 1 adet sikkeye sahiptir (Kat. No. 38-43, 49.). Saç gevşek topuzlu büst portre grubunda ise 3 adet sikke bulunmaktadır. Grup içerisinde yalnızca Büyük Faustina'ya ait sikkeler bulunmaktadır (Kat. No. 27, 28, 30.).

Saç örgülü büst portre grubu ise 6 adet sikke ile saç sıkı topuzlu büst portre grubunun hemen ardından gelerek definede sikkeleri bulunan imparatoriçeler arasında ikinci en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Grup içerisinde Julia Domna'ya ait 6 adet sikke bulunmaktadır (Kat. No. 83-88.).

Başörtülü büst portre grubunda ise Büyük Faustina'ya ait 1 adet sikke bulunmaktadır (Kat. No. 29.). Büyük Faustina'nın ölümünün ardından anısına basılan bu sikke üzerindeki imparatoriçe, başörtüsü takmış bir halde verilmiştir.

Definede sikkeleri bulunan tüm imparatoriçeler dönemlerine göre farklı saç modelleri kullanmışlardır. Bu durum kimi zaman diadem kullanımı kimi zaman ise taç ve diademin aynı anda kullanılması ile değişiklik göstermiş olsada, Roma Dönemi'nde kadınlar arasında oldukça yaygın bir şekilde saç modelleri arasında moda takip

edilmektedir. Aynı zamanda imparator veya imparatoriçelerin ölümlerinin ardından bailedan sikkeler üzerinde de bu durumu anlatmak istenen betim veya betimlemeler kullanılmıştır.

Sungurlu Definesi'nde ve katalog içerisinde bulunan imparatoriçe portreleri esas alınarak oluşturulmuş, sikkelerin ön yüzünde bulunan imparatoriçe portreleri grupları ve örnek çizimleri **Tablo 3.2.**'de verilmiştir

	Diademli Büst Portre
	Taçlı Diademli Büst Portre
	Saçı Sıkı Topuzlu Büst Portre
	Saçı Gevşek Topuzlu Büst Portre
	Saçı Örgülü Büst Portre
	Başörtülü Büst Portre

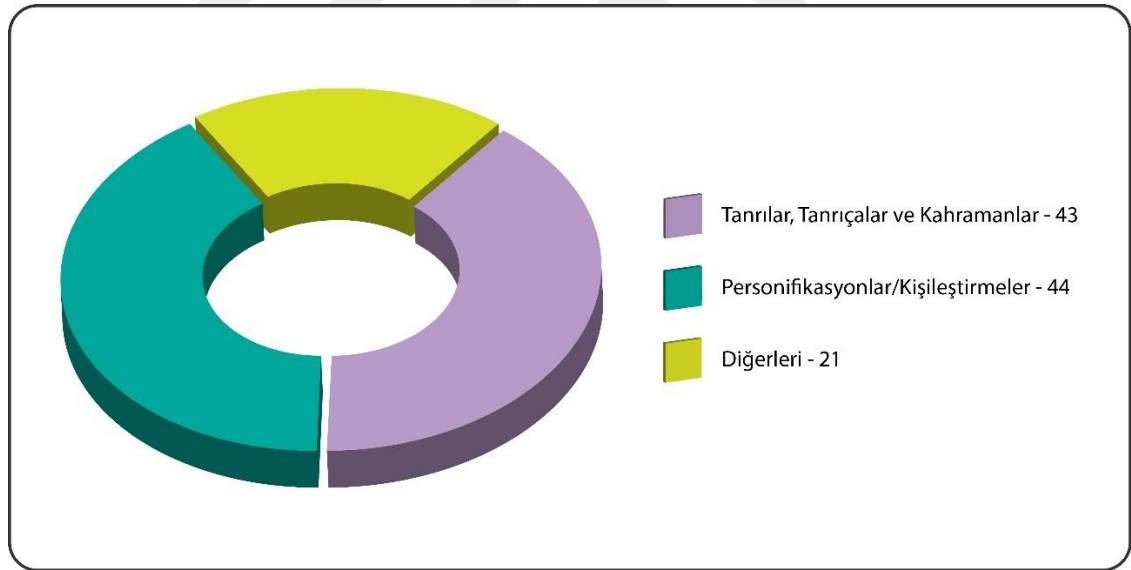
Tablo 3.2. İmparatoriçe Portreleri Tiplerini Oluşturan Gruplar ve Çizimleri

3.2. ARKA YÜZ TİPLERİ

Sikkeler üzerinde verilmek istenen mesaj; sikkenin ön ve arka yüzlerinde betimlenen tipler ve lejandlar ile gösterilmek istenmiştir. Bundan dolayı da arka yüz

betimlemeleri sikkelerin ön yüzlerinde bulunan betimlemeler ile doğru orantılıdır⁶⁷. Roma Dönemi boyunca ön yüzlerde baskın bir şekilde görülen imparator portrelerinin basımları, arka yüzlerde ise farklı çeşitlilikler göstererek devam etmiştir. Sikkeyi bastıran otoriteler; dönemin ekonomik durumunu, savaşlar ve kazanılan zaferler, politik yapı gibi farklı etkenler ile sikkelerin arka yüzlerinde bulunan tipleri belirlemişlerdir. Arka yüz tipleri üç ana gruba ayrılmıştır. Bölüm içerisinde tanrılar, tanrıçalar ve kahramanlar, personifikasyonlar/kişileştirmeler ve somut kişileştirme, mimari öğeler, askeri fetih ve zaferler gibi farklı sayıda betimlerin olduğu tipler de diğerleri olmak üzere üç ana gruba ayrılan tipler sınıflandırılmış ve kısa bilgiler verilmiştir.

Personifikasyonlar/Kişileştirmeler grubu 44 sikke ile definenin en kalabalık arka yüz tiplerini oluşturmaktadır. Tanrılar, tanrıçalar ve kahramanlar grubunda ise 43 adet sikke bulunmaktadır. Define içerisinde 21 adet sikke ile en az sikkeye sahip grup diğerleri grubudur (**Grafik 3.1.**).

Grafik 3.1. Arka Yüz Tiplerinin Definedeki Sayısal Dağılımı

⁶⁷ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 34.

3.2.1. Tanrılar, Tanrıçalar ve Kahramanlar

Bölüm içerisinde Sungurlu Definesi'ne ait sikkelerin arka yüzlerinde bulunan tanrı, tanrıça ve kahramanlar ve bu tiplerin nasıl resmedildikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

3.2.1.1. Ceres

Roma pantheonunda Ceres, Greklerde ise Demeter olarak adlandırılan tanrıça; tarım, verimlilik ve anne sevgisini temsil etmektedir. Kelime anlamı topraktan bitmek olan Ceres, çoğunlukla elinde buğday başakları, mısır koçanı veya meşale tutmaktadır⁶⁸.

Define içerisinde yalnızca Kat. No. 30 olan Büyük Faustina sikkesinde kullanılan tip, ayakta ve sağa dönük bir biçimde sağ eliyle meşale tutarken sol eliyle elbisesini tutar vaziyette betimlenmiştir.

3.2.1.2. Dea Caelestis

Kartaca kökenli olan Dea, Romalılar tarafından tapınım görmeye başladıktan sonra Gök Tanrıçası veya Dea Caelestis olarak adlandırılmıştır. Caracalla ve Septimius Severus sikkelerinde sıklıkla kullanılan bu tip özellikle Septimius Severus'un Kartacalı olmasından dolayı imparatorun döneminde daha yoğun bir kullanım görmüştür. Tanrıça Atargatis isimli doğu kökenli bir tanrıça ile benzer özelliklerdedir ve Suriye'de bulunan kültünün gücü nedeniyle de bazen Dea Syria olarak isimlendirilmiştir. Bazı küçük isimsiz bronz sikkeler üzerinde ise 'Kutsal Tanrıça Ceres'e' veya 'Dea'ya' ithafen diye gösterilmektedir⁶⁹.

Defineye ait sikkeler içerisinde tek örneği bulunan bu tip Kat. No. 78 olan Septimius Severus'a ait sikke üzerinde görülmektedir. Tanrıça Dea Caelestis bir aslan üzerinde uçar vaziyette ve elinde tamburin ile asa tutarken betimlenmiştir. Aslanın altında ise memba suyu bulunmaktadır.

⁶⁸ Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat, 2011, 161; Keleş, 22; Tulay, 52; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, (26. Bs.), Remzi Kitabevi, İstanbul 2019, 78.

⁶⁹ Jones, 82-83.

3.2.1.3. Diana

Greklerde Artemis, Romalılarda ise Diana olarak isimlendirilen tanrıça, tanrı Apollon'un ikiz kız kardeşidir. Diana av ve ay tanrıçasıdır. Tanrıça ayrıca hayvanların koruyucusu özelliğinden dolayı sikkeler üzerinde bazı durumlarda yanında geyik ile resmedilmiştir. Çoğunlukla elinde ok ve yay atribüleri ile verilen tanrıçanın betimlendiği sikkeler üzerinde ise *EPHESİA*, *LVCİFERA* lejandları verilmiştir⁷⁰.

Kat. No. 87 olan Julia Domna sikkесinin arka yüzünde kullanılmış olan Diana betiminde, tanrıça elinde bir meşale tutarken resmedilmiştir. Arka yüz betimlerinde Diana olan diğer çoğu sikke gibi bu sikkede de *LVCİFERA* lejandı kullanılmıştır.

3.2.1.4. Hercules

Grek pantheonunda Zeus ile Alkmene'nin oğlu olan kahraman Herakles'in Roma'daki karşılığı olan Hercules Grek ve Roma pantheonlarının en ünlü kahramanıdır. Sikkeler üzerinde sıklıkla aslan postlu ve kendine özgü sopası ile betimlenen Hercules, genel olarak 12 işi ile işlenmektedir. Bunların yanı sıra Hercules'in sadece atribülerinin işlendiği sikkeler de Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde darp edilmişlerdir⁷¹.

Hercules'in betimlendiği Kat. No. 95 olan Caracalla sikkесinde, Hercules ayakta ve sola dönük vaziyette iken aslan postu giymiş ve sağ elinde bir dal parçası sol elinde ise sopasını tutmaktadır.

3.2.1.5. İsis

İsis, Mısır pantheonunda bulunan bir tanrıçadır. Osiris'in eşi olup bereket tanrıçası olarak tapınım görmüştür. İsis bünyesinde birçok tanrıçayı toplayarak uzun bir süre tek tanrıça olarak tapınım görmüştür. Sikkeler üzerindeki betimlerinde boynuzlar arasında güneş diski ve akbaba biçiminde şapka giyen kadın olarak betimlenmiştir⁷².

⁷⁰ Malcolm Couch, *Grek of Roman Mythology*, Tiger Books International, London 1997, 114; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 34; Tulay, 57, 67, 132; Erhat, 88.

⁷¹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 34; Grimal, 281, 294; Tulay, 97; Erhat, 137-140.

⁷² Keleş, 22; Tulay, 106; Erhat, 162.

İsis'in betimlendiği tek sikke olan Kat. No. 88 Julia Domna sikkesi üzerinde İsis, bir gemi pruvası üzerinde sol elinde Horus figürü tutmaktadır. Sol attı ise sunak ve gemi dümeni bulunmaktadır.

3.2.1.6. Juno

Grek pantheonunda Hera olarak adlandırılmış olan tanrıçanın Romalılarda ki karşılığı Juno'dur. Tıpkı Greklerde olduğu gibi tanrı Jupiter'in (Zeus) eşi ve kız kardeşidir. Sikkeler üzerinde çoğunlukla elinde patera tutar vaziyette ve yanında bir tavus kuşu ile betimlenmektedir. Juno'nun betimlendiği sikkeler üzerinde ise *REGINA LVGINA* (Işığı sağlayan), *CONSERVATRIX* (Koruyucu) ve *VICTRIX* (Muzaffer) şeklindeki unvan lejandları kullanılmıştır⁷³.

Tanrıça define içerisinde Kat. No. 15 olan Sabina, Kat. No. 38, 42 ve 43 olan Genç Faustina, Kat. No. 49 olan Lucilla ve Kat. No. 83-84 olan Julia Domna'ya ait sikkeler üzerinden betimlenmiştir. Sabina'ya ait sikke üzerinde sağ elinde patera sol elinde ise asa tutmaktadır. Lucilla'ya ait sikke de ise oturur vaziyette sola dönük olan tanrıça sağ elinde küçük bir çocuk sol elinde ise çiçek tutmaktadır. Tanrıça define içerisinde betimlendiği diğer tüm sikkelerde sol elinde asa, sağ elinde patera tutmaktadır ve sol altta tavus kuşu bulunmaktadır.

3.2.1.7. Jupiter

Grek pantheonundaki karşılığı Zeus olan tanrı Jupiter Roma pantheonunun baş tanrısı ve en büyük tanrısıdır. Sikkeler üzerinde bazen yıldırım demeti bazen asa bazen ise Victoria veya kartal tutarken betimlenen tanrı, genellikle çıplak veya yarı çıplak işlenmiştir⁷⁴.

Kat. No. 81 olan Septimius Severus sikkesi üzerinde betimlenmiş olan tanrı sağa dönük bir şekilde sağ elinde yıldırım demeti sol elinde ise asa tutarken betimlenmiştir.

⁷³ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 34; Keleş, 22; Mehmet Karaosmanoğlu, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005, 36; Tulay, 109; Erhat, 163.

⁷⁴ David R., Sear, *Roman Coins and Their Values*, Seaby, (4. Basım), London 1988, 17; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 35; Keleş, 23; Erhat, 163-164.

3.2.1.8. Mars

Greklerde savaş tanrısı Ares'in Romalılarda karşılığı olan Mars, sikkeler üzerinde genellikle Ultor, Pacifer ve Victor gibi unvanlar ile birlikte verilmektedir. Tanrı kalkan, mızrak veya miğfer tutarken betimlenmiş ve genelde zırh giymiş bir biçimde verilmiştir.

Kat. No. 4 olan Traianus sikkesinde betimlenen tanrı ayakta ve sağa dönük, sağ elinde mızrak sol elinde ise tropaeum⁷⁵ tutmaktadır. Kat. No. 8 olan ve Traianus'a ait olan sikke de ise tanrı sağa yürür vaziyette ve yine sağ elinde mızrak tutmaktadır. Marcus Aurelius'a ait Kat. No. 36 numaralı sikkede ise tanrı sağ elinde kalkan tutarken sol ayağının yanında ise kalkan bulunmaktadır. Define içerisindeki son Mars betimli sikke ise Kat. No. 45 olan Lucius Verus sikkesidir. Tanrı bu betiminde sol elinde mızrak sağ elinde ise kalkanını tutmaktadır.

3.2.1.9. Minerva

Tanrıça Greklerde Athena olarak isimlendirilen Minerva; savaş, akıl ve zeka tanrıçasıyken el sanatlarının da koruyucusudur. Grek pantheonunda Zeus ile Metis'in kızlarıdır. Genelde kalkan ve mızrağıyla resmedilen Minerva, Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde *PACIFERA* (Barış koruyucu), *VICTRIX* (Galip) benzeri unvanlarla betimlenmektedir⁷⁶.

Sungurlu Definesi'nde Minerva betiminin bulunduğu tarih olarak en erken sikke Kat. No. 54 olan Commodus sikkesidir. Tanrıça burada ayakta ve sağa dönük vaziyette resmedilirken sağ elinde kalkan sol elinde ise mızrak tutmaktadır. Caracalla'ya ait Kat. No. 89 olan bir diğer Minerva betimli sikke ise bir önceki sikke gibi sol elinde mızrak sağ elinde kalkan tutmaktadır fakat sola dönüktür. Kat. No. 100 ve 103 olan Geta sikkelerinde ise tanrıça sola dönüktür. Kat. No. 100'de sol elinde asa sağ elinde ise yerde duran kalkanını tutan Minerva Kat. No. 104'de ise sağ elinde Victoria, sol elinde mızrağını tutarken sol altta ise kalkan bulunmaktadır.

⁷⁵ Tropaeum: Antik Çağda savaşın kazanılmasının ardından düşmanın silahlarının dikildiği anıta verilen isimdir. Bir ağaç kütüğü üzerinde zırh, kalkan, miğfer ve kılıç gibi silahlardan oluşmaktadır. Secda Saltuk, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, 184; Tulay, 205.

⁷⁶ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (1951), (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997, 506-507; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 34; Erhat, 206.

3.2.1.10. Roma

Roma kentinin şehir tanrıçasıdır. Zırh ve miğferli betimlenen Roma, genellikle elinde bulunan Victoria figürü, parazonium ya da çelenk tutmaktadır. Nike figürü ile de işlenebilen Roma, bu işlenişte Roma Nikophoros unvanı alır⁷⁷.

Tanrı Roma'nın sola dönük oturur vaziyette, mızrak ve palladium tutar vaziyette betimlenmiş Kat. No. 72 ile Kat. No. 73 olan Septimius Severus sikkeleri aynı darphanede aynı kalıp ürünüdür.

3.2.1.11. Salus

Roma pantheonundaki en eski tanrıçalardan biri olan Salus, Latince'de sağlık, sıhhat ve güvenlik anlamına gelmektedir. Salus genel olarak sunak etrafına sarılı yılanı beslerken betimlenmiş ve bu betim en sık kullanılan betimlerdenidir⁷⁸.

Marcus Aurelius'a ait Kat. No. 34 ve 35 olan sikkelerin arka yüz tiplerinde Salus betimlenmiştir. Ayakta ve sola dönük olan Salus, sağ elindeki patera ile sunağa sarılmış olan yılanı beslemektedir. Salus'un betimlendiği bir diğer sikke ise Septimius Severus'a ait Kat. No. 63 olan sikkedir. Bu betim üzerinde de Salus yine sağ elindeki patera ile sunağa sarılı yılanı beslemektedir.

3.2.1.12. Serapis

Tıpkı İsis gibi Mısır kökenli bir tanrı olan Serapis, ölümsüzlüğü temsil etmekte ve hekim tanrı olarak tapınım görmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca özellikle Hadrianus'tan sonra yoğun bir kullanım gören Serapis, kafasında modius ve Zeus benzeri sakallı ve asalı bir şekilde betimlenmiş olup bazı durumlarda ise yanında kerberos ile işlenmiştir⁷⁹.

Define içerisinde Serapis betimlenmiş iki adet sikke bulunmaktadır. Caracalla'ya ait bu sikkeler Kat. No. 96 ve 97'dir. Her iki sikkede de Serapis ayakta ve sola dönük vaziyette, sağ eli ile selam verip sol eli ile asasını tutmaktadır.

⁷⁷ Grimal, s. 715, 716; Jones, 204.

⁷⁸ Tulay, 178; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 42.

⁷⁹ G. Fink, *Antik Mitolojide Kim Kimdir?*, (Çev. Serpil Erfindik Yalçın) İlya Yayınevi, İzmir 2004, 382; Tulay, 184; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 42.

3.2.1.13. Venüs

Venüs'ün Grek mitolojisindeki karşılığı Aphrodite'dir. Aşk, güzellik ve şans tanrıçası olan Venüs, sikkeler üzerinde genelde giyinik veya yarı çıplak vaziyette ve elinde elma tutar vaziyette betimlenmiştir. Tanrıçanın betimlemelerinin kullanıldığı sikkelerde bulunan unvanlardan bazıları, *VICTRIX* (Galip), *CAELESTIS* (Eşsiz), *FELIX* (Mutlu) ve *GENETRIX* (Anne) şeklindedir⁸⁰.

Kat. No. 3 olan Julia Titi sikkesinde bulunan Venüs betiminde tanrıça, ayakta ve bir sütuna yaslanmış vaziyette resmedilirken sağ elinde miğfer sol elinde ise mızrak tutmaktadır. Büyük Faustina'ya ait Kat. No. 28 olan sikke de ise tanrıça sağ elinde elma tutarken sol eliyle elbisesini tutmaktadır. Venüs betiminin olduğu son sikke Kat. No. 39 olan Genç Faustina sikkesidir. Tanrıça burada sağ eli gemi dümenini tutarken sol eli ile bir önceki sikkesinde olduğu gibi elbisesini tutmaktadır.

3.2.1.14. Vesta

Roma'da ocak tanrıçası olan Vesta hemen hemen her evde tapınım görmektedir. Greklerdeki Hestia'nın karşılığı olan tanrıça aynı zamanda aile yaşantısının koruyucusudur. Sikkeler üzerinde Caligula'dan Gallienus'a kadar sıklıkla kullanılmıştır⁸¹.

Define içerisinde iki adet sikkesi bulunan Vesta, her iki sikkede de ayakta ve sola betimlenirken sol elinde simpulum sağ elinde ise Palladium tutmaktadır. Kat. No. 21 ve 22 olan bu iki sikke Antoninus Pius'a aittir ve aynı kalıptan basılmış olmalıdırlar.

3.2.1.15. Victoria

Grek pantheonunda Nike'nin Roma'daki karşılığı olan Victoria zafer tanrıçasıdır. Kanatlı olarak betimlenen tanrıça genelde elinde çelenk, palmye dalı ya da zeytin dalı tutarken resmedilmiştir. Zaferi temsil eden tanrıça Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde sıklıkla kullanılmış bir figürdür⁸².

⁸⁰ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 20; C. Estlin ve H. Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi. Eran, M. (Çev.), Tübitak Yayınları, Ankara 2005, 214; Erhat, 290.

⁸¹ Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu*, 128- 129; Tulay, 209; Erhat, 290.

⁸² Yasemin Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, 241, 242; Tulay, 210.

Define içerisinde 8 sikkesi bulunan tanrıça, Traianus'a ait Kat. No. 6 ve Hadrianus'a ait Kat. No. 14 olan sikkelerde ayakta ve otururken resmedilmiştir. Her iki sikkede de sağ elinde çelenk tutarken sol elinde palmiye dalı tutmaktadır. Kat. No. 51 olan Commodus sikkesinde ise oturur pozisyonundadır ve sol elinde bereket boynuzu, sağ eli ile patera tutmaktadır. Kat. No. 55'de bulunan Commodus sikkesinde ise ayakta ve ayakları önünde bir tutsak bulunmaktayken tutsağın tam üzerinde bir kalkan tutmaktadır. Aynı kalıptan çıkan Kat. No. 64 ve 65 olan Septimius Severus sikkelerinde uçar vaziyette bir kaide üzerinde kalkan ve zafer çelengi tutan tanrıça yine aynı betimin kullanıldığı Kat. No. 66'daki Septimius Severus sikkesinde ise aynı betim kullanılmasına arka yüz ve ön yüzde bulunan lejandlar farklıdır. Definedeki son sikkesi olan Kat. No. 77 yine Septimius Severus'a aittir. Bu sikke üzerinde de uçar vaziyette betimlenen tanrıça sol elinde defne dalı sağ elinde ise palmiye dalı tutmaktadır.

3.2.2. Personifikasyonlar/Kişileştirmeler

Soyut bir kavramın insan şeklinde işlenmesi sonucunda ortaya çıkan durum, personifikasyon olarak adlandırılmaktadır. Sikkeler üzerinde oldukça sık görülen bu durumun Türkçe'deki karşılığı *Kişileştirme*'dir. Bu bölüm içerisinde Sungurlu Definesi içerisinde kullanılmış olan personifikasyonlar ve hangi sikkeler oldukları hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

3.2.2.1. Aequitas

Adalet ve dürüstlüğü temsil eden Aequitas'ın Greklerdeki karşılığı Dikaio syne'dir. Adaleti temsilen elinde bereket boynuzu ve terazi tutar vaziyette betimlenen figür, kadın şeklinde işlenmiştir⁸³.

Antoninus Pius'a ait Kat. No. 16 ile Lucius Verus'a ait Kat. No. 47- 48 olan sikkeler üzerinde figür, bereket boynuzu ve terazi tutarken betimlenmiştir.

⁸³ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 21; Keleş, 24; Tulay, 11.

3.2.2.2. Annona

Kelime olarak hasat anlamına gelen Annona; elinde buğday başağı, mısır koçanı ve bereket boynuzu tutan kadın olarak betimlenmiştir. Annona sikkeler üzerinde genelde gemi pruvası üzerinde betimlenmiştir⁸⁴.

Define içerisinde Antoninus Pius'a ait Kat. No. 23 ve 24 olan iki sikkenin arka yüzünde betimi bulunan Annona, her iki sikkede de gemi pruvası üzerinde betimlenmiştir. İlk sikkede de gemi dümeni tutarken diğer eliyle ise Kat. No. 23'de mısır koçanı Kat. No. 24' de ise modius tutmaktadır.

3.2.2.3. Clementia

Merhametin ve adaletin temsilcisi olan Clementia, sikkeler üzerinde asa, dal veya patera tutan ve bazen de bir sütuna yaslanmış halde bir kadın figürü olarak verilmiştir⁸⁵.

Kat. No. 17 olan Antoninus Pius sikkesi üzerinde betimlenen Clementia, sağ eli ile patera sol eli ile asa tutmaktadır.

3.2.2.4. Concordia

Latince'de birlik ve anlaşma anlamına gelen Concordia, Roma vatandaşları arasındaki uyumlu yaşantıyı temsil etmektedir. Genel olarak elinde patera, bereket boynuzu ve asa gibi nesneler tutan kadın olarak betimlenmiştir⁸⁶.

Definede Marcus Aurelius sikkesi olan Kat. No. 32'de sola dönük oturur vaziyette resmedilmiştir. Kat. No. 79 ile 81 olan Septimius Severus ve Kat. No. 93 ile 94 olan Caracalla sikkelerinde ise yine oturmuş olan Concordia sol elinde patera sağ elinde bereket boynuzu tutmaktadır. Caracalla'ya ait bu iki sikke aynı kalıptan basılmış olmalıdırlar.

⁸⁴ Michael Grant, *Roman Imperial Money*, Thomas Nelson and Sons Ltd., London 1954, 255; Tulay, 22.

⁸⁵ Zander H., *Reading and Dating Roman Imperial Coins*, Whitman Publishing Company, Wisconsin 1959, 295-299.

⁸⁶ Fink, 110; Tulay, 56; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 47.

3.2.2.5. Fecunditas

Fecunditas bereketi ve verimliliği simgelemektedir. Simgelediği bu iki değerin bir göstergesi olarak da kucağında ya da yanında çocuk olan bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir⁸⁷.

Define içerisinde bir adet sikke üzerinde betimi bulunan Fecunditas, Kat. No. 40 olan Genç Faustina sikkesinde, ayakta ve her iki yanında birer çocuk ellerinde ise daha küçük iki çocukla betimlenmiştir.

3.2.2.6. Felicitas

Refah ve mutluluk anlamına gelen Felicitas, Grekçe’de Eutykheia olarak adlandırılmaktadır. Kadın şeklinde betimlenen figür, genel olarak elinde bereket boynuzu veya Hermes’in altından asası olan Caduceus yani Kerykeion tutarken betimlenmiştir⁸⁸.

Define içerisinde Felicitas’ın betimlendiği 5 sikke bulunmaktadır. Traianus’a ait Kat. No. 5 olan sikke de Felicitas sağ elinde dal sol elinde ise bereket boynuzu tutmaktadır. Commodus’a ait Kat. No. 56 olan sikke de ise sağ elinde caduceus sol elinde bereket boynuzu tutan Felicitas, Commodus’a ait diğer bir sikke olan Kat. No. 60’daki sikkede ise sağ elinde mızrak sol elinde caduceus tutmaktadır. Kat. No. 74 olan Septimius Severus’a ait sikkede sol elinde bereket boynuzu, sağ elinde caduceus tutmaktadır. Define içerisindeki son sikkesi olan Kat. No. 85’deki Julia Domna sikkesi üzerinde ise sol elinde asa sağ elinde caduceus tutarken betimlenmiştir.

3.2.2.7. Fides

Verilmiş söz anlamına gelen Fides, güveni, sadakati ve onuru temsil eder. Genellikle meyve sepeti veya patera, mısır koçanı ve bereket boynuzu tutan yaşlı kadın

⁸⁷ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 22; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 48.

⁸⁸ Melih Arslan, *Museum Of Anatolian Civilizations Roman Coins*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1992, 163; Baydur, 70; Tulay, 82; M. C. Howatson, *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, (1989), (Çev.: Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, 320.

olarak betimlenmiş, bazen ise ordunun hükümdara karşı olan sadakatini temsil eden bir veya iki sancak tutmaktadır⁸⁹.

Definede tek sikke üzerinde betimlenen Fides; Kat. No. 61'deki Commodus sikkesinde ayakta, sol elinde mızrak sağ elinde ise mısır koçanı tutar vaziyette betimlenmiştir.

3.2.2.8. Fortuna

Greklerde Tykhe olarak adlandırılan Fortuna şans ve kaderi simgelemektedir. Adına tapınaklar yapılan ve saygı ile tapınım gören Fortuna, sikkeler üzerinde kadın olarak betimlenmiştir. Genel olarak elinde gemi dümeni, bereket boynuzu, zeytin dalı ve patera tutmaktadır⁹⁰.

Define içerisinde 4 adet sikkesi bulunan Fortuna; Kat. No. 12 olan Hadrianus, Kat. No. 20 olan Antoninus Pius, Kat. No. 50 ve 57 olan Commodus sikkelerinin hepsinde bereket boynuzu ve gemi dümeni tutmaktadır. Ayrıca Fortuna define içerisinde betimlenmiş olduğu 4 sikkede de ayakta verilmiştir.

3.2.2.9. Genius

Psikolojik ve fiziksel gücün cisimleştirilmiş hali olan Genius, Latince'deki kelime anlamı ruhtur. Daha sonraları bir tür ruh koruyucu olarak da algılanmıştır. Roma halkının inanışına göre herkesin ve her şeyin bir Genius'u vardır. Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri üzerinde patera veya bereket boynuzu tutan erkek şeklinde betimlenmiştir⁹¹.

Definede iki tane sikkede betimlenen Genius, ayakta ve sola dönük şekilde betimlenmiştir. Kat. No. 18 olan Antoninus Pius sikkesinde sol elinde asa sağ elinde patera tutmaktayken, Kat. No. 62 olan Septimius Severus sikkesinde ise sağ elinde yine patera tutarken sol elinde bereket boynuzu tutmaktadır.

⁸⁹ *Roman Coins and Their Values* 1988, 22; Erhat, 113-114; Tulay, 84.

⁹⁰ Zander H. Klawans, *Reading and Dating Roman Imperial Coins*, Whitman Publishing Company, Wisconsin 1959, 46; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 36; Fink, 149; Er, 365; Tulay, 206.

⁹¹ Tulay, 88; N. Geoffry Lempriere Hammond- Howard Hayes Scullard, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, London 1970, 461; Tamay Tekçam, *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2007, 78; Erhat, 116.

3.2.2.10. Hilaritas

Hilaritas, neşe ve ferahlığın sembolüdür. Sikkeler üzerinde elinde asa, patera, bereket boynuzu veya palmiye yaprağı tutan bir kadın olarak betimlenmiştir. Bazı durumlarda ise yanında bir ya da iki çocuk bulunmaktadır⁹².

Hilaritas'ın definede iki adet imparatoriçeye ait sikke üzerinde betimi bulunmaktadır. Her iki sikke üzerinde de ayakta, sağ elinde palmiye dalı tutan Hilaritas, sol elinde ise bereket boynuzu tutmaktadır. Kat. No. 41 olan Genç Faustina sikkesinde palmiye dalı uzun verilmişken, Kat. No. 86 olan Julia Domna sikkesinde ise her iki yanında da çocuk betimi verilmiştir.

3.2.2.11. Laetitia

Zevk, sevinç ve mutluluğun simgesi olan figür; elinde çapa, çelenk, asa ya da dümen tutarken betimlenmiştir⁹³.

Kat. No. 60 olan Commodus sikkesinde betimlenmiş olan Laetitia; ayakta ve sola dönük resmedilirken, sağ eliyle mısır koçanı sol eliyle ise gemi dümeni tutmaktadır.

3.2.2.12. Libertas

Latince kelime anlamı özgürlük olan Libertas, kadın bir figür olarak betimlenmektedir. Dip kısmı sivri bir şekilde olan Libertas kabını ter biçimde aşağı doğru tutar bir şekilde resmedilen figür nadiren de olsa elinde asa ile de betimlenmiştir⁹⁴.

Sungurlu Definesi içerisinde Kat. No. 53 ve 58 olan Commodus sikkelerinde betimlenen Libertas her iki sikkede de ayakta betimlenmiştir. İlk sikkede sağ elinde abacus sol elinde ise bereket boynuzu tutmaktayken ikinci sikkede sol elinde asa sağ elinde ise kenarları olmayan bir şapka türü olan Pileus ya da Pilos tutmaktadır.

⁹² Klawans, 46; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 22; Tekçam, 93.

⁹³ Klawans, 47; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 36; Tekçam, 126; Tulay, 126.

⁹⁴ Klawans, 47; Grimal, 434.

3.2.2.13. Moneta

Para veya para basım yeri yani darphane anlamına gelmekte olan Moneta, bazı sikkeler üzerinde üç tanesi yan yana olacak şekilde betimlenmiştir. Moneta'nın bir diğer anlamı ise haber veren uyarıcı kişidir. Elinde ise sıklıkla terazi ve bereket boynuzu tutarken betimlenmiştir⁹⁵.

Hadrianus'a ait Kat. No. 13 olan tak bir sikkede betimi bulunan figür, ayakta resmedilirken sağ elinde terazi sol elinde ise bereket boynuzu tutmaktadır.

3.2.2.14. Nobilitas

Nobilitas, saygınlık ve asillik anlamına gelmektedir. Roma Dönemi sikkelerinde palladium veya asa tutan kadın figürü olarak betimlenmiştir⁹⁶.

Geta'ya ait bir sikke olan Kat. No. 98'deki betiminde Nobilitas ayakta ve sağa dönük olarak verilmişken sağ elinde mızrak sol elinde ise palladium tutarken betimlenmiştir.

3.2.2.15. Pax

Pax, Latince'de barış anlamına gelmektedir. Roma'da tıpkı Fortuna gibi Pax adına tapınaklar inşa edilmiştir. Sikkeler üzerinde elinde zeytin dalı, asa ve bereket boynuzu ile betimlenmiştir⁹⁷.

Kat. No. 11 olan Hadrianus sikkesinde betimlenen Pax, sola dönük vaziyette ayakta ve sol eliyle asa sağ eliyle ise dal tutmaktadır.

3.2.2.16. Providentia

Tedbir ve ileri görüşlülük anlamlarına gelen ve Grekçe'deki karşılığı Pronoia olan Providentia, sikkeler üzerinde elinde asa veya dal tutan bir kadın figürü olarak

⁹⁵ Tulay, 143; Erhat, 207.

⁹⁶ Tulay, 148; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 52-53.

⁹⁷ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 24; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 35; Tekçam, 169; Murat Karatağ, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Midas Kitap, Ankara 2013, 313

betimlenmiştir. Bazı sikkelerde ise ayaklarının altında veya elinde küre bulunmaktadır⁹⁸.

Define 5 adet sikkesi bulunan Providentia sikkelerin hepsinde ayakta betimlenmiştir. Kat. No. 27 olan Büyük Faustina sikkesinde bir eliyle rüzgardan savrulan baş örtüsünü tutarken diğer eliyle globus yani küre tutmaktadır. Marcus Aurelius'a ait sikkede sağ elinde bereket boynuzu sol elinde globus tutmaktayken, Lucius Verus'a ait Kat. No. 44'de ise sağ elinde globus tutarken sol elinde ise bereket boynuzu tutmaktadır. Providentia'nın işlendiği bir diğer sikke olan Kat. No. 52 olan Commodus sikkesinde ise sol elinde bir asa sağ elinde ise bereket boynuzu tutmakta sol altta ise bir globus bulunmaktadır. Kat. No. 104 ve 105 olan Geta sikkeleri ise aynı kalıp ürünü olup sol eliyle asa sağ eliyle dal tutarken işlenen Providentia'nın sol altında globus bulunmaktadır. Define içerisinde bulunan bütün Providentia sikkelerinde globus bulunmaktadır.

3.2.2.17. Securitas

Sikkeler üzerinde kadın biçiminde resmedilmiş olan Securitas, güven ve huzuru temsil etmektedir. Asa ve patera tutarken betimlenen figür bazen oturur vaziyette bazen de bir sütuna yaslanmış vaziyette resmedilmiştir⁹⁹.

Definenin son sikkesi olan Kat. No. 108 III. Gordianus sikkesinde verilen Securitas, oturmuş ve sol elini başına destek yaparken sağ eliyle mızrak tutmaktadır.

3.2.2.18. Spes

Sikkeler üzerinde yürürken eteğini düzelten veya çiçek tutar vaziyette bir kadın halinde resmedilen Spes, Latince ümit anlamına gelmektedir¹⁰⁰.

Kat. No. 91 olan Caracalla sikkesinin arka yüzünde bulunan Spes, ayakta ve sağ eliyle elbisesini düzeltmekte sol elinde ise çiçek tutarken betimlenmiştir.

⁹⁸ Klawans, 49; Tekçam, 184; Tulay, 169;

⁹⁹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988; Tulay, 181.

¹⁰⁰ Melih Arslan, *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*, Ankara 1992, 14; Tulay, 190; Klawans, 50.

3.2.2.19. Virtus

Yiğitlik ve cesaret anlamlarına gelen Virtus; sikkeler üzerinde kadın biçiminde, kalkan ve mızrak ile birlikte betimlenmiştir¹⁰¹.

Definedeki tüm sikkeler de Virtus ayakta betimlenmiştir. Kat. No. 9 olan Traianus sikkesinde Virtus sağ eli ile mızrak sol eli ile parazonium tutarken, Kat. No. 31 olan Marcus Aurelius sikkesinde Virtus sol eli ile mızrak tutup sağ eli ile parazonium tutmaktadır. Septimius Severus'a ait Kat. No. 68'de ise Virtus sol eliyle mızrak ve kalkan, sağ eliyle ise Victoria tutar vaziyette betimlenmiştir.

3.2.3. Diğerleri

Tanrılar, tanrıçalar ve kahramanlar ile personifikasyonlar dışında Sungurlu Definesi'nde farklı tiplerde kullanılmıştır. İmparatorlar ve aileleri, Kanatlı Caduceus, törenler sırasında kullanılan araç gereçler, somut kişileştirmeler, mimari öğeler ve askeri fetih ve zaferler gibi diğer tipler de bu başlık altında toplanmıştır.

Roma sikkeleri üzerinde imparator ve imparatoriçeler değişmez bir betim olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bazı durumlarda sikkelerin arka yüzlerinde de imparatorlar ve ailelerine yer verilmiştir. Kat. No. 1 olan Vespasianus sikkesinin arka yüzünde Vespasianus tahtında oturur vaziyette sağ eliyle mızrağını tutmakta sol eliyle ise barışı simgeleyen zeytin dalı tutmaktadır. Define içerisinde sikkelerin arka yüzlerinde kendi betimini en çok kullanan imparator Septimius Severus'tur. Kendi betiminin bulunduğu 4 sikkeden Kat. No. 67,69 ve 75'te imparator ayakta ve askeri elbiseleri içerisinde verilmiştir. Sağ eli ile sol altta bulunan sunağın üzerinde patera tutarken sol elinde ise mızrağı bulunmaktadır. Kat. No. 76'da ise imparator ayakta verilmiş, sağ elinde bir demet dal tutarken sol eliyle ise rulo tutmaktadır. Kat. No. 90'da bir Caracalla sikkesinde ise imparator ayakta ve sağ elinde baston, sol elinde mızrak tutarken betimlenmiştir. İmparatorun yanında ise zafer anıtı olan tropaeum tasviri bulunmaktadır. Bir diğer Caracalla sikkesi olan Kat. No. 92'de ise imparator ayakta verilirken sağ elinde parazonium sol elinde ise mızrak tutmaktadır. Sol altta nehir

¹⁰¹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 36; Keleş, 25; Tulay, 210; Nazime Mehveş Gölge, *Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Roma Dönemi Sikkesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Gaziantep 2019, 18.

tanrısı, sağda ise iki figür bulunmaktadır. Sikkelerin arka yüzünde kendi betimini kullanan bir diğer imparator olan Geta'nın bütün tasvileri ise ayakta betimlenmiştir. Kat. No. 99'da imparator sol elinde patera tutarken, Kat. No. 106' da ise sağ elinde globus sol elinde ise kısa bir dal tutmaktadır. Sikkelerin arka yüzünde kendi betimini kullanan son imparator Elagabalus ise define içerisinde kendisine ait tek sikkede Kat. No. 107'deki sikkesi üzerinde ayakta ve sola dönük olarak betimlenmiştir. Sağ elinde patera tutarken sol elinde sopa tutan imparatorun, sol altında bir sunak tasvir edilmiştir. İmparatorun sağ elinde bulunan pateranın üzerinde ise bir yıldız betimi kullanılmıştır. Define imparatorlar haricinde kendisinin veya ailesinin betimini kullanan bir diğer kişi ise Marciana'dır. Kat. No. 10'daki sikkenin arka yüzünde kendi kızı ve Traianus'un yeğeni olan Matidia'nın betimini kullanmıştır. Matidia sikke üzerinde ayakta verilirken, her iki tarafında birer çocuk betimlenmiştir.

Define içerisinde soyut kişileştirmeler gibi gerçek hayatta var olan somut öğelerinde kişileştirildiği durumlar söz konusudur. Somut kişileştirmenin ilk örneği, Kat. No. 7'deki Traianus sikkesidir. Traianus'un MS 106 yılında Arabistan'ın fethi ile sikkeler üzerinde bu tip görülmeye başlar¹⁰². Arabia'nın somut kişileştirmesinin yapıldığı sikkede figür, ayakta verilmiş sağ elinde bir dal sol elinde ise tarçın çubukları tutmaktadır. Sol altta ise bir deve bulunmaktadır. Tarçın çubukları ve devenin Arabia'ya ait figürler olmasından dolayı bu sikke üzerinde sembolik betimlemeler kullanılmıştır. Bir diğer somut kişileştirme içeren sikke ise Kat. No. 46'daki Lucius Verus sikkesidir. MÖ 162 yılında Parthia ile yapılan savaş sonucunda Roma'nın zaferle ayrılması, bu olayın sikkeler üzerinde işlenmesine neden olmuştur¹⁰³. Elleri arkadan bağlı oturmuş vaziyette verilen Parthia önünde sadak, yay ve kalkan bulunmaktadır.

Roma İmparatorluk tarihi boyunca çok sayıda savaş, zafer, iç savaş ve fetih gibi olaylar gerçekleşmiştir. Bu sebeple de Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri üzerinde askeri, fetih ve zafer gibi konulara ait betimlemeler kullanılmıştır. Sungurlu Definesi sikkelerinde bu konulara ait ise tropeum ve esir Parth askerinin betimin kullanıldığı sikkeler mevcuttur. Kat. No. 2'de gösterilen Titus sikkesinde betimlenen tropaeum betimin altında diz çökmüş bir esir betimlenmiştir. Septimius Severus'a ait olan Kat. No. 70 ve 71 olan sikkelerin arka yüzlerinde ortada tropaeum betimi ve betimin yanında

¹⁰² Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 57.

¹⁰³ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 395)*, 226-230.

esir durumda iki adet asker bulunmaktadır. Bir Septimius Severus sikkesinde ise Kat. No. 82 yine ortada tropaeum bulunurken, sağ yanında oturmuş vaziyette bir esir solunda ise sağa doğru gider vaziyette bir erkek figür betimlenmiştir.

Definedeki sikkeler içerisinde kullanılan bir diğer tip ise caduceus betimidir. Kerykeion olarak da isimlendirilen Caduceus, Hermes'in atribüsü olan yılanlar ile sarılmış çift kanatlı asasıdır¹⁰⁴. Antoninus Pius'a ait Kat. No. 19'daki sikkenin arka yüzünde kullanılan caduceus betimi, iki yanında bulunan bereket boynuzları ile birlikte verilmişlerdir.

İmparatorların ölümlerinden sonra basılan ve kutsanarak tanrılar ile aynı kata eriştiklerini ifade eden *CONSECRATIO*¹⁰⁵ lejandı ile basılan kartal betimli sikkeler de define sikkeleri arasında yerlerini almışlardır. Kat. No. 25'deki Antoninus Pius sikkesinde bir sunak üzerinde tünemiş ve kanatları yarı açık başı sola dönük bir kartal betimi bulunmaktadır. Antoninus Pius'un eşi olan Büyük Faustina'ya ait Kat. No. 29'daki sikkede ise başını sola çevirmiş ve kanatları yarı açık halde betimlenmiş bir kartal figürü bulunmaktadır. Roma'da imparatorlar öldükten sonra kartal, imparatoriçeler öldükten sonra ise tavus kuşu betimli *CONSECRATIO* sikkeleri bastırmışlardır. Bu sikkelere genel olarak baktığımızda Büyük Faustina'ya ait bu sikkede kullanılan kartal betimi dikkat çekmektedir. Bir diğer kartal betimli sikke ise Marcus Aurelius adına basılan Kat. No. 37'deki sikkedir. Ön cepheden tasvir edilen kartal, bir globus üzerine tünemiş ve sağa dönük şekilde betimlenmiştir.

Bir diğer *CONSECRATIO* lejandına sahip sikke ise Antoninus Pius'a aittir. Kat. No. 26'da kataloglanan sikkede mimari bir öğe olan Pyre¹⁰⁶ kullanılmış ve tepede ise quadriga bulunmaktadır.

Defineye ait sikkeler üzerinde dini törenlerde kullanılan nesnelerin betimlendiği sikkeler de bulunmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca sıklıkla kullanım gören bu betim definede, Kat. No. 101'de Geta sikkelerinde işlenmiştir. Dini törenler sırasında

¹⁰⁴ Er, 73.

¹⁰⁵ Oğuz Tekin, *Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çokkültürlülük*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 23; Özel Teraman Çınar, "Antik Dönem'de 'Öteki Dünya', 'Apotheosis' ve 'Consecratio' Kavramları", *Arkeoloji Sanat Dergisi*, 135, 2010, 85-100.

¹⁰⁶ Antik çağda ölüyü yakmak için kullanılan odun yığını. Philip V. Hill, *The Monuments of Ancient Rome as Coin Types*, Seaby, London 1989, 102; Ceylan; *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 66.

kurban kesilmesi için kullanılan aletlerin betimlendiği sikkelerde, ortada bir kanne, solda simpulum ve sağda kurban kesmek için kullanılan bıçak bulunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUNGURLU DEFİNESİNDEKİ SİKKELERİN LEJANDLARI, DARPHANELERİ, BİRİMLERİ, KALIPLARI ve TARİHLENDİRME

Latince *legere* sözcüğünden türemiş olan “Lejand” kelimesi sikkelerin ön ve arka yüzlerinde bulunan yazılara verilen isimdir¹⁰⁷. Sikkeler üzerinde bulunan lejandlar sayesinde darbın yapıldığı kentler, darphaneleri, halklar, birlikler, kalıpçı ve kalıplar, tarihleri, birimler ve tipler gibi birçok bilgiye sahip olunabilmektedir¹⁰⁸. Antik sikkeler üzerinde erken dönemlerde lejandlar tek veya birkaç harften oluşmaktayken Arkaik ve Klasik Dönemlerde kendisini basan otoriteyi temsil eder hale gelmişler ve kelimeler veya kısaltmaları haline dönüşmüşlerdir¹⁰⁹.

Özellikle Hellenistik Dönem ile birlikte sikkeler üzerinde bulunan lejandlarda artış olmuş, yöneticilerin isimlerinin yanında Kral, Dokunulmaz, Dindar gibi unvanlar kullanılmaya başlanmıştır¹¹⁰. Yine Hellenistik Dönem ile beraber sikkeler üzerinde bu lejandların yanı sıra basım yılları ve birimleri ile alakalı lejandlarında kullanılmaya başlandığı görülmektedir¹¹¹.

MÖ 31’de Roma’nın tek hakimi olmayı başaran Octavianus, MÖ 27 yılında Senato tarafından imparator ve Augustus (Kutsal) unvanlarını alarak devletteki tüm yetkileri kendinde toplamıştır¹¹². Roma Cumhuriyet Dönemi içerisinde magistrat ve komutan isimleri ile unvanlarını içeren sikke lejandlarının ardından Octavianus’un aldığı bu unvan da sikkeler üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. Augustus unvanının sikkelerde üzerindeki kısaltması olan AVG, Roma İmparatorluk Dönemi boyunca Tiberius haricinde bütün imparatorlar tarafından kullanım görmüştür¹¹³.

Roma’da özellikle İmparatorluk Dönemi süresince sikkeler üzerinde tip ve lejandlar belli bir düzene oturmuş, sikkeler üzerinde yer alan lejandlar betimlerin

¹⁰⁷ Tulay, 128.

¹⁰⁸ Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu [Arkaik ve Klasik Çağlar]*, 30-31; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 71.

¹⁰⁹ Mørkholm, 31; Morrisson, 52; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 71.

¹¹⁰ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 71.

¹¹¹ Mørkholm, 32-33, Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, 30, 31.

¹¹² Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 220.

¹¹³ Sabahat Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, TTK Basımevi, Ankara 1976, 27; Baydur, 30.

kenarında genel olarak soldan sağa doğru işlenmiştir. Fakat az sayıda da olsa sağdan sola biçimde işlenen lejandlar bulunmaktadır.

4.1. ÖN YÜZ LEJADLARI

Sungurlu Definesi'ne ait sikkelerin lejandları sikkeyi darp eden otoritelerin isimleri ve unvanlarından oluşmaktadır. Lejandlar Kat. No. 1, 2 ve 3 olan sikkeler haricinde soldan sağa şekilde yazılmıştır. Definedeki sikkelerde yer alan ön yüz lejandları **Ek 1**'de liste halinde verilmişlerdir. Bu lejandlar ve açıklamaları sırasıyla şunlardır;

AVG - AVGVTVS: Augustus yani kutsal anlamına gelen bu lejand, MÖ 27 yılında senato tarafından Octavianus'a verilmiştir¹¹⁴. Tiberius haricinde diğer tüm imparatorlar tarafından kullanılan bu lejandın sonunda bulunan **G** harfi sikkenin bulunduğu dönemdeki imparatorların sayılarını belirtmektedir. İmparatoriçeler tarafından bu unvan **AVGVSTA** şeklinde kullanılmıştır (Kat. No. 1-24, 31-36, 39, 44-53, 55-88, 91-97 107-108).

CAES – CAESAR: Unvan Julius Caesar'ın isminden dolayı türetilmiş olup MÖ 44 yılında bu unvanı alan Octavianus ve ondan sonra bu mevkiye yasal yollarla gelen imparatorlar tarafından kullanılmıştır¹¹⁵. Daha sonrasında ise bütün imparatorlar tarafından kullanılan bir hale gelmiştir. Ayrıca imparatorlar Caesar unvanını tahta yasal yollarla geldiklerini betimlemek için de kullanmışlardır¹¹⁶ (Kat. No. 1, 2, 8, 9, 11, 12, 91, 98-106) .

COS: Consul'un kısa hali olan bu lejand, Roma memuriyetleri içerisinde en büyük memuriyete verilen isimdir¹¹⁷. Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri içerisinde en çok kullanılan lejandlardan bir tanesidir (Kat. No. 16-19, 45).

IMP: İmparator veya başkomutan anlamına gelen bu lejand Vespasianus'tan sonra bütün imparatorlar tarafından kullanılmıştır¹¹⁸ (Kat. No. 1-2, 4-12, 32-33, 44, 62-63, 107-108).

¹¹⁴ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, 27.

¹¹⁵ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, 26.

¹¹⁶ Ceylan, Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi, 72.

¹¹⁷ Ceylan, Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri, 9.

¹¹⁸ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, 27.

PM (PONT – MAX) : Pontif Maximus'un kısaltması olan bu lejand Sungurlu Definesi içerisinde sıklıkla kullanılan lejandlar arasındadır. Başrahip anlamına gelen lejand, imparatorlar tarafından uzun süreler boyunca kullanılmıştır¹¹⁹ (Kat. No. 5-7).

PP : Peter Patriae yani vatanın babası anlamına gelen bu unvan ilk olarak MÖ 2 yılında Augustus'a verilmiştir¹²⁰ (Kat. No. 13, 14, 16-24).

TR P : Devletin sivil iradesini temsil eden ve tribünlük gücü anlamına gelen ve Tribunica Potestate'nin kısaltılmış hali olan bu lejand da definedeki sikkeler üzerinde sıklıkla kullanılmıştır¹²¹ (Kat. No. 4-7, 34, 91).

IMP, COS ve TR P lejandlarının yanlarında yer alan Roma rakamları ise imparatorların bu unvanları kaçınıcı kez aldıklarını ifade etmektedir¹²².

Sungurlu Definesi'ndeki tüm bu kullanılan lejandların yanı sıra imparatorların ara ara veya sıklıkla kullandıkları unvanlar da sikkeler üzerlerindeki yerlerini almıştır. Antoninus Pius'un ardından kullanılan ve imparatorun dindarlığı ile ilişkilendirilen *PIVS*, ilk anlamına gelen P, mutluluk anlamlarında kullanılan *FEL* veya *FELIX*, Jupiter'in sıfatlarından biri olan *OPTIMO* ve imparatorların ailelerini ifade eden lejandlar da kullanılmıştır¹²³.

Bunların yanı sıra imparatorların kazandıkları zaferlere ithafen kullanılan lejandlar da Sungurlu Definesi sikkelerinde görülebilmektedir. Bunlara örnek olarak Armenia zaferi için *ARM*, Dacia zaferi için *DAC*, Germania zaferi için *GER* veya *GERM* ve Parth zaferi için de *PARTH* gibi lejandlar gösterilebilir.

4.2. ARKA YÜZ LEJANDLARI

Roma İmparatorluk Dönemi süresi boyunca arka yüzlerde bulunan lejandlar tıpkı arka yüz betimleri gibi oldukça çeşitlilik göstermiştir. Sikkelerin ön yüzlerinde kullanılan COS, IMP, TR P, PM ve PP gibi unvanlar arka yüzlerde de kullanım görmüşlerdir. Arka yüzlerde bulunan tanrılar, tanrıçalar, kahramanlar, soyut ve somut kişileştirmeler, bitkiler, mimari öğeler gibi sayısız sahne ve betimler sikkelerin

¹¹⁹ Klawans, 25.

¹²⁰ Sear, 16.

¹²¹ Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 72.

¹²² Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 31.

¹²³ Tulay, 83, 152, 154 ve 164.

lejandlarına da yansımıştır. Tüm bu özellikler Sungurlu Definesi sikkelerinde de net bir şekilde görülmektedir. Kat. No. 1 ve 3'deki sikkelerin arka yüzlerinde bulunan lejandlar diğer sikkelerin aksine sağdan sola betimlenmiştir. Defineye ait sikkelerin arka yüz lejandları **Ek 1**'de liste halinde verilmiştir.

4.3. DARPANELER, KALIPLAR ve BİRİMLER

Roma'da bulunan Capitolium tepesinde bulunan Juno Moneta Tapınağı içerisine MÖ 289 senesinde kurulan darphane, Roma'nın ilk darphanesidir¹²⁴. Roma'da gerçekleştirilen bu ilk sikke darplarının ardından Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Senato darphaneler üzerinde etkilerini göstermiş, Triumviri Monetalis isimli üçlü komisyonlar kurularak sikke darpları gerçekleştirilmiştir¹²⁵. Ancak daha sonrasında gerçekleşen iç savaş dönemlerinde komutanlar tarafından savaşların gerçekleştirildiği meydanlarda seyyar darphaneler kurularak sikkeler darp edilmiştir¹²⁶. Augustus Dönemi ile birlikte yerel darphaneler de kurulmaya başlanmış, altın ve gümüş gibi değerli madenlerden darp edilen sikkeler doğuda Antiocheia'da batıda ise Lugdunum'daki (Lyon) darphanelerde darp edilmişlerdir¹²⁷. İmparator Caligula ile Roma'da tekrar değerli madenlerden oluşan sikkeler darp edilmeye başlanmış, Nero ile birlikte de ana darphane olan Lugdunum'dan bu özellik alınarak Roma'ya geri getirilmiştir¹²⁸. Roma hakimiyetinde bulunan bölgelerde imparatorlardan alınan izinle sikke darp eden birçok farklı şehir bulunmaktayken, MS 2. yy itibari ile Antiocheia Roma'nın ikinci önemli darphanesi konumuna gelmiştir¹²⁹. Diocletianus ile birlikte bu darphanelerin hepsi kapatılarak bunların yerlerine standart kalıplar ile belirli sikkeler basan yerel darphaneler kurulmuştur¹³⁰. Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde Anadolu topraklarındaki bölgeleri olan Kappadokia, Kilikya ve Pontos bölgelerinde gümüş sikkeler darp eden kentler Roma'nın önemli darphaneleri olmuşlardır¹³¹.

¹²⁴ Atlan, 21.

¹²⁵ Atlan, 21; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 30.

¹²⁶ Clare Rowan, *From Caesar to Augustus (c. 49 BC-AD 14): Using Coins as Sources*, Cambridge University Press, Cambridge 2019, 12.

¹²⁷ Matthew Bunson, *Encyclopedia of The Roman Empire*, Facts On File, New York 1994, 131, Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 75.

¹²⁸ Bunson, 131.

¹²⁹ Atlan, 25; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 75.

¹³⁰ Atlan, 25.

¹³¹ Atlan, 24.

Sungurlu Definesi içerisinde bulunan sikkelerin büyük bir çoğunluğu merkez Roma darphanesinde darp edilmişlerdir. Toplamda 108 adet sikkenin 103 tanesi Roma'da darp edilmiş, diğer 5 tanesi ise Roma'nın Anadolu topraklarında bulunan darphanelerinden bir tanesine ev sahipliği yapan Laodikeia kentinde darp edilmişlerdir. Bu sikkeler Kat. No. 89 olan Caracalla ve Kat. No. 100,102,103,103 olan Geta'ya ait sikkelerdir.

Antik Dönem içerisinde sikkeler, büyük boyutlu ve döküm tekniği kullanılarak üretilmiş olan sikkelerin dışında genel olarak seri bir üretim elde etmek için darp teknikleri ile basılmışlardır. Alt ve üst kalıp olmak üzere toplamda iki kalıp içerisinde oluşturulan sikke; örs üzerinde bulunan sabit bir yuvaya yerleştirilen ön yüz kalıbı içerisine daha öncesinde ısıtılan sikke pulu yerleştirilerek üzerine arka yüz kalıbı konulmakta ve daha sonra bu arka yüz kalıbının üzerine bir çekiç ile vurularak sikkelerin darp işlemi gerçekleştirilmiştir¹³². Aynı kalıp üzerinden üretilen sikke sayısı konusunda Atlan 4.000-8.000, Morrisson 8.000-16.000, Tekin ise 15.000-20.000 sayılarını vermektedirler¹³³. Fakat bu tahminlerin sikke darbının gerçekleştiği her dönem için aynı sayılarda olması beklenemez. Bu durumun temel sebebi ise sikke darbi için kullanılan madenin özellikleri, pulun sertliği, işçilik ve sikkelerin boyutu ile hacimlerinin değişkenlik göstermesidir. Tüm bunların yanı sıra Hellenistik ve Roma Dönemlerinde aynı kalıpların birbirlerinden farklı kentler tarafından da kullanıldıkları bilinmektedir¹³⁴.

Sungurlu Definesi sikkeleri incelendiğinde aynı kalıplar kullanılarak üretilmiş olan sikkelerin mevcut olduğu görülmektedir. Kat. No. 42 ve 43 olan Genç Faustina sikkelerinin ön yüzlerinde bulunan lejandlar ile tipler ve arka yüzlerinde bulunan tipler ile lejandların oldukça fazla benzer olması bu iki sikkenin aynı kalıptan üretildiğini göstermektedir.

Definede aynı kalıptan üretilen en çok sikkeye sahip imparator Septimius Severus'tur. Kat. No. 64 ve 65 olan Septimius Severus'a ait sikkeler aynı kalıp kullanılarak üretilmişlerdir. Bir önceki örnekte olduğu gibi bu sikke üzerinde de kullanıma dayalı oluşan deformasyonlara rağmen tipler ve lejandların benzerlikleri bu

¹³² Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 23; Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, 75.

¹³³ Atlan, 3; Morrisson, 80; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, 23.

¹³⁴ Mørholm, 20.

sikkelerin aynı kalıplar kullanılarak darp edildiklerini göstermektedir. Ayrıca Kat. No. 66 olan Septimius Severus sikkelerinin ön ve arka yüz tipleri Kat. No. 64 ve 65 olan sikkeler ile benzerlik gösterse de kullanılan lejandlar farklı olmuştur. Darp tarihlerinin de birbirlerine yakın olması nedeniyle Kat. No. 66 olan sikkelerin ön ve arka yüz tiplerinin aynı kalıptan çıkarıldığını fakat lejandlarının değiştiğini söyleyebiliriz. Kat. No. 67 ve 68 olan Septimius Severus sikkeleri de aynı kalıp kullanılarak aynı darphanede üretilmişlerdir. Septimius Severus döneminde darp edilmiş olan Kat. No. 70 ve 71 olan iki sikke de tiplerin ve lejandların birbirleri ile olan benzerlikleri aynı kalıp kullanılarak üretildiklerini gösterir niteliktedir. Fakat Kat. No. 71 olan sikke 70 katalog numaralı sikkeden bir sene sonra darp edilmiş ve arka yüz kalıbında bulunan lejandın sonundaki VIII sayısı X ile değiştirilmiştir. Bir diğer aynı kalıp üretimi olan sikkeler ise Kat. No. 79 ve 80 olan Septimius Severus sikkeleridir. Septimius Severus'un eşi olan Julia Domna'ya ait Kat. No. 83 ve 84 olan sikkelerde aynı kalıp kullanılarak üretilmişlerdir. Define içerisinde aynı kalıp kullanılarak üretilmiş olan son iki sikke ise Kat. No. 101 ve 102 olan Geta sikkeleridir. Kat. No. 102 olan sikke zaman içerisinde göstermiş olduğu deformasyon ile sikke diğer örneğine göre daha fazla yıpranmıştır.

Sungurlu Definesi'ne ait sikkeleri incelediğimizde sikkelerin hepsinin birimlerinin Denarius olduklarını ve 108 adet sikkeden oluşan definenin toplamda 348,58 gr ağırlığa sahip olduğu görülmektedir (**Tablo 4.1.**).

Tablo 4.1. Definedeki Sikkelerin Toplam Ağırlıkları

En Hafif Sikke	2,13 gr
En Ağır Sikke	3,98 gr
Toplam Ağırlık	348,58 gr

Sungurlu Definesi'ndeki en ağır sikke 3,98 gr ile Kat. No. 106'daki Geta sikkesidir. Bu sikkeyi 3,90 gr ile Kat. No. 94 olan Caracalla sikkesi takip etmektedir. Definenin diğerlerine göre en hafif sikkesi ise 2,13 gr ağırlığa sahip olan Kat. No. 61'deki Commodus sikkesidir. Bu sikkeyi ise yine Commodus'a ait olan Kat. No. 57'de bulunan ve 2,18 gr ağırlığa sahip sikke takip etmektedir.

Defineyi metrolojik olarak incelediğimizde; definenin toplamda 108 adet sikkeden oluştuğunu ve toplam 348,58 gr ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Vespasianus'tan

III. Gordianus'a kadar olan zaman dilimi içerisinde toplamda 20 adet farklı imparator ve imparatoriçeye ait sikkelerle birkaç kuşak biriktirilen define bu özelliklerinden dolayı tasarruf definesi olarak nitelendirilebilir. Bu sikkeler kullanıma ve diğer dış etkenlere bağlı deformasyonların haricinde genel anlamda iyi korunarak günümüze kadar gelmişlerdir.

4.4. SUGURLU DEFİNESİ'NİN TARİHLENDİRMESİ

Sungurlu Definesi üzerine yapılan çalışmalarda en erken tarihli sikkenin Kat. No. 1'deki, MS 73 yılında Vespasianus (MS 69-79) tarafından bastırılan sikke olduğu görülmektedir. Define için *Terminus Post Quem* niteliği taşıyan sikke ise 108 katalog numaralı MS 241 yılında Roma'da bastırılmış olan III. Gordianus (MS 238-244) sikkesidir. Definenin imparator Commodus ve sonrasında basılan sikkeleri¹³⁵, define içerisinde erken tarihli sikkelere¹³⁶ göre daha fazla korunmuş ve daha iyi durumdadırlar. Bu durumun temel sebebi sikkelerin daha fazla süre dolaşımda kalıp daha uzun süreler kullanım görmelerinden kaynaklanmaktadır. Sungurlu Definesi 20 farklı imparator ve imparatoriçeye ait toplamda 108 adet sikkenin, ortalama 170 yıla yakın bir zaman dilimi içerisinde darp edilip kullanılmaları ile bir tasarruf definesi görünümü vermektedir. Biriktiren kişi veya kişilerin kim olduklarına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Define içerisindeki son sikke olan Kat. No. 108, III. Gordianus'a ait sikkenin basım tarihi MS 241 olduğundan definenin muhtemel gömü tarihi MS 241 veya biraz sonrası olmalıdır.

Sungurlu Definesi'ne içerik ve gömü tarihleri olarak benzer define örnekleri söz konusu olup gömü tarihleri yaklaşık ± 30 yıl olarak baz alınmıştır. Bu definelerin ilk örneği 429 gümüş sikkeden oluşup 8 imparator ve 4 imparatoriçeden oluşan Sulakyurt Definesi'dir¹³⁷. İmparator Antoninus Pius ile başlayıp İmparator Maximianus ile biten ve gömü tarihi MS 236 olan define gerek gömü tarihi gerek Septimius Severus sikkelerinin yoğunluğu gerek de gümüş sikkelerden oluşması sebebiyle Sungurlu Definesi ile benzer özellikler göstermektedir. Sungurlu Definesi ile benzer özellikler gösteren bir diğer define ise Yatağan Definesi'dir¹³⁸. 243 adet gümüş sikkeden oluşan bu define Antoninus Pius ile III. Gordianus arasında bulunan 13 imparator ve 5

¹³⁵ Commodus, Septimius Severus, Julia Domna, Caracalla, Geta, Elagabalus, III. Gordianus.

¹³⁶ Vespasianus, Titus, Julia Titi, Traianus ve Marciana.

¹³⁷ Yıldız Kızılkaya, "Sulakyurt Definesi", Türk Arkeoloji Dergisi, XXV-1, 1980, 103- 133.

¹³⁸ Yıldız Kızılkaya, "Yatağan Definesi", Türk Arkeoloji Dergisi, XXVII, 1988, 137-169.

imparatoriçe sikkelerinden meydana gelmekte olup definenin muhtemel gömü tarihi MS 241'dir. Bu tarihte Sungurlu Definesi ile gömü tarihi olarak aynı yıllara denk gelmektedir. Gömü tarihi ve kronolojisi dolayısıyla Sungurlu Definesi'ne benzer bir diğer örnek ise Erimtan Definesi'dir¹³⁹. MS 222 yılına tarihlenen define, 246 adet gümüş sikkeden oluşmaktadır. Vespasianus ile Elagabalus arasındaki 23 imparator, imparatoriçeye ait sikkelerden oluşan bu define gömü tarihi ve kronolojik yapısı ile Sungurlu Definesi'ne benzer özellikler göstermektedir. Söz konusu olan Sungurlu Definesi'ne benzer örnek olarak gösterilebilecek bir diğer define ise Mardin Kızıltepe Definesi'dir¹⁴⁰. Define Galba ile Elagabalus arasındaki zaman dilimi kapsayan toplamda 424 adet sikkeden oluşmaktadır ve muhtemel gömü tarihi MS 218-222'dir. Erimtan ve Mardin Kızıltepe Defineleri de tıpkı Sungurlu Definesi gibi Septimius Severus'un sikkeleri yoğunluğuna sahiptir. Definemize benzerlik gösteren bir diğer define ise Manisa Salihli Definesi'dir¹⁴¹. Toplamda 57 adet sikkeden oluşan ve Septimius Severus ile III. Gordianus arasındaki zaman dilimini kapsayan definenin muhtemel gömü tarihi MS 241-243 olmalıdır. Sungurlu Definesi'ne örnek gösterebileceğimiz diğer define örnekleri ise Kızılcapınar Definesi¹⁴² ile Kızıldere Definesi'dir¹⁴³. Kızılcapınar Definesi toplamda 929 sikkeden oluşmakta ve muhtemel gömü tarihi MS 227 veya biraz ileri bir tarih olmalıdır. Define İmparator Nero'dan İmparator Severus Alexander'a kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Kızıldere Definesi ise toplamda 391 adet sikkeden oluşmakta ve Cladius'tan II. Cladius'a kadar olan dönemi kapsamaktadır. Definenin muhtemel gömü tarihi ise MS 268-270 veya biraz sonrasındır.

Sungurlu Definesi'ni burada verilen diğer örnek defineler ile kıyasladığımızda gerek gömü tarihlerinin yakın tarihler olması, gerek benzer imparatorlara ait sikkelere sahip olması ve tasarruf defineleri grubuna girmesi dolayısıyla bu ve bunun gibi definelere yeni bir örnek olmaktadır.

¹³⁹ Melih Arslan-Ülkü Devecioğlu, "Erimtan Koleksiyonundaki Roma Denarius Definesi", Höyük, TTK, 3, 2011, 15-87.

¹⁴⁰ İnci Bayburtluoğlu, "Mardin Kızıltepe Definesi", İAMY 10, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları XXIII, İstanbul 1962, 64-74.

¹⁴¹ M. Ali Kaya-Nuray Çırak, "Salihli Definesi", *Arkeoloji ve Sanat*, 119, 2005, 59-78.

¹⁴² Ceylan, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*.

¹⁴³ Mehmet Kayhan Murat, *Kızıldere Definesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum 2022.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Sungurlu Definesi, Antik çağın önemli bölgelerinden biri olan günümüz Anadolu'sunda İç Anadolu sınırları içerisinde bulunan Çorum İli Sungurlu İlçesi'nde ele geçmiştir. Özellikle definedeki sikkelerin tarihleri olan Roma İmparatorluğu Dönemi'nden önce önemli krallık ve devletlere ev sahipliği yapmış bu bölge, Roma İmparatorluk Dönemi süresince de önemini sürdürmüştür. Hitit Krallığı'nın başkenti olan Hattuşa'ya yani Boğazkale'ye yakınlığı ile dikkat çeken definenin bulunduğu Ayağıbüyük Köyü, Roma Dönemi süresince önemli merkezlere olan yakınlığı sebebiyle ortaya çıkan definenin biriktirilebilme önemini göstermiştir.

Çalışmaya konu olan Sungurlu Definesi'nde toplam 108 adet sikke bulunmaktadır. Define, Roma İmparatorluk Dönemi süresince Vespasianus'tan III. Gordianus'a kadar ortalama 170 yıla yakın bir süreci kapsamaktadır. Definedeki en erken sikke Vespasianus'a (MS 69-79) aitken en geç sikke ise III. Gordianus'a (MS 238-244) aittir. Bu sikkelerin darp tarihleri ise Vespasianus sikkelerinin MS 73 yılında darp edilmişken III. Gordianus'a ait sikke MS 241 yılında darp edilmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde 20 farklı imparator ve imparatoriçeye ait sikkeye sahip olan define oluşturduğu kronolojik kompozisyon ile define sikkelerine önemli bir örnek olma niteliği taşımaktadır. Tarihlendirme kısmında örnekleri verilen diğer birkaç define, Sungurlu Definesi çalışmasından sonra yayınlanacak olan diğer defineler için başka bir örnek olabileceğini göstermektedir.

Defineye ait sikkeler kronolojik olarak incelendiğinde, özellikle Antoninler Dönemi'nin ve Severus Hanedanlığı'nın temsil yoğunluğu dikkat çekmektedir. Septimius Severus 21 sikke ile definede en çok sikkeleri bulunan imparator konumundadır. Septimius Severus'u 12 sikke ile Commodus hemen ardından 11 sikke ile Antoninus Pius takip etmektedir (**Ek 1**). Sungurlu Definesi'nde birkaç imparator haricinde ardışık devam eden imparatorlar, definenin biriktirilerek elde edilen bir tasarruf definesi olabileceğini gösterir niteliktedir. Define sikkelerinin hepsinin gümüş oluşu uzun süre kullanım görmelerine sebep olmuş ve bu sebeple de uzun zaman aralığındaki farklı imparatorlara ait sikkeler de define içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Erken tarihli imparatorlara ait bu sikkeler uzun süreler boyunca kullanım görüp tedavülde kalmışlar ve bu süre boyunca kullanım görmüşlerdir. Erken tarihli

sikkelerin geç tarihli sikkelere oranla daha fazla aşınmış olmaları da bunun sonucu oluşmuş bir durumdur.

Sungurlu Definesi sikkeleri istisnasız bir şekilde ön yüzlerinde imparator veya imparatoriçe betimlerine sahiptir. Bu durumdan dolayı definedeki sikkelerin ön yüzlerinde kesin bir şekilde sikkeleri bastıran otoriteler bulunmaktadır. Definedeki bütün ön yüz betimlerinde imparator veya imparatoriçeler sağa dönük olarak betimlenmişlerdir. Kat. No. 44 ve 45'deki Lucius Verus sikkeleri haricinde define içerisinde sikkesi bulunan imparatorların iktidarda kaldıkları süre boyunca darp edilen bütün imparator portreleri define çelenkli olarak betimlenmiştir. İmparatoriçe portrelerinde ise dönemsel modaları betimleyen saç tipleri bulunmaktadır. Define içerisinde taç ve diademin bir arada kullanıldığı Kat. No. 10'daki Marciana sikkesi tek örnektir.

Sikkelerin arka yüz tipleri incelediğinde ise 40'tan fazla farklı tip olduğu görülmektedir. Arka yüz tiplerinde tanrılar, tanrıçalar ve kahramanlar grubunda 43 adet sikke bulunmaktayken personifikasyonlar yani kişileştirmeler grubunda 44 adet sikke bulunmaktadır. Diğerleri grubu ise 21 sikke ile arka yüz tipleri içerisinde en az sikkeye sahip gruptur (**Grafik 3.1.**). Tanrı, tanrıça ve kahraman tiplerinden en fazla kullanılan betim tanrıça Victoria'ya aittir. 8 adet sikkenin arka yüz tiplerinde kullanılan tanrıça birçok farklı dönemde ve farklı imparatorlara ait sikkeler üzerinde betimlenmiştir. Sikkeler arka yüzlerinde Victoria betimlemelerinin bu kadar yaygın olmasının nedeni ise Roma İmparatorluğu'nun kazandığı savaşlar ve zaferleri bu sikkelerin kullanım gördüğü her yere duyurmak veya bu bilgiyi yaymak istemesi olmalıdır. Define içerisinde Traianus, Hadrianus, Commodus, Septimius Severus ve Geta dönemlerinde örnekleri bulunan bu tip erken örneklerine göre zamanla kullanımında artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

Sungurlu Definesi'nde Salus, Juno, Mars, Minerva gibi tanrı ve tanrıçalara ait arka yüz tipleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Severuslar Dönemi'nde doğu kökenli tanrı ve tanrıçaların etkin olduğu bilinmekte ve define içerisinde Serapis gibi doğu kökenli tanrıçalar da bulunmaktadır. Özellikle Kat. No. 78, Septimius Severus sikkesinin arka yüz betiminde kullanılan tanrıça Dea Caelestis, Kartaca kökenli bir tanrıça olup bu kanıyı destekler niteliktedir. Define içerisinde tek örneği bulunan bu tip,

Septimius Severus ve Caracalla sikkelerinde etkin bir kullanım görmüş ve Roma İmparatorluğu'nun daha geç dönemlerinde zamanla tanrıça Juno'ya evrilmiştir.

Definedeki sikkelerin arka yüzlerinde yoğun olarak kullanım gören bir diğer grup personifikasyonlar yani soyut kişileştirmelerdir. Bu grup içerisinde en çok kullanılan tip ise Providentia'dır. Tedbir ve ileri görüşlülük anlamlarına gelen Providentia, sikkeler üzerinde elinde asa veya dal tutan bir kadın figür olarak betimlenmiştir. Bu betim bazı sikkeler üzerinde ise ayakları altında veya elinde bir küre yani globus tutar vaziyette betimlenmiştir. Define içerisinde bulunan bütün betimlemelerinde ise globusla beraber verilmiştir. Providentia define farklı imparatorlara ait sikkeler üzerinde betimlenmiştir. Define personifikasyonlar arasında çok kullanılan diğer betimler ise Concordia ve Felicitas tipleridir. Concordia betimi ordu ve halkın uyum içinde olduğunu ifade etmek için kullanılmış ve bu durumdan dolayı Roma İmparatorları tarafından sıklıkla tercih edilmiştir. Refah ve mutluluk anlamına gelen Felicitas ise, halkın çoğu zaman içinde bulunduğu savaş gibi olumsuz durumlardan doğacak mutsuzluk ve tedirginliğini önlemek amacıyla kullanım görmüştür. İmparatorlar veya sikkeyi bastıran otoriteler tarafından etkili bir propaganda aracı olan personifikasyonlar, Roma İmparatorluğu'nun başından itibaren kullanım görmüşler ve bu durum doğal olarak personifikasyon tiplerinin sayı ve çeşitliliğinin artmasına neden olmuştur.

Sungurlu Definesi'nin arka yüz tiplerinde diğerleri grubunda incelediğimiz sikkelerde azımsanmayacak kadar çoktur. Örneğin Roma İmparatorlarının kazandıkları savaşları veya Roma İmparatorluğu'nun bölgelerinin hakimiyetini belirten sikkeler define içerisinde yer almışlardır. Traianus'un MS 106 yılında Arabia'nın fetihini gerçekleştirmesi ile veya Roma'nın MS 162 yılında Parthlar ile yaptıkları savaştan galip ayrılamaları sonucunda bu tiplerin olduğu somut kişileştirmeler definedeki yerlerini almışlardır. Kat. No. 7'de Traianus sikkesinin arka yüzünde bulunan Arabia betimi ve Kat. No. 46'da Lucius Verus sikkesinin arka yüzünde bulunan Parthia betimi somut kişileştirmelerin Sungurlu Definesi'ndeki örnekleridir. Askeri betimler, fetih ve zaferlerin işlendiği sikkeler de define içerisinde Roma'nın fetihlerini veya muhafaza için yaptığı savaşlar ile ordunun etkin rolünü göstermektedirler. İmparatorlar veya ailelerinin yer aldığı tiplerin yanında imparatorun ölümünün ardından yapılan yakma törenini betimleyen piramidal yapı gibi farklı tiplerde Sungurlu Definesi'ndeki diğer tip örneklerindendir. Bu veya bunlara benzer tiplerin çokluğu ile Sungurlu Definesi'ne

tipolojik olarak bakıldığında Roma İmparatorluğu Dönemi'nde basılan diğer sikkeler gibi tipolojik açıdan çok zengin olduğu söylenebilir.

Sungurlu Definesi'ndeki sikkelerin lejandları incelendiğinde ise Kat. No. 1'deki Vespasianus, Kat. No. 2'deki Titus, Kat. No. 3'deki Julia Titi sikkeleri haricindeki tüm sikkeler üzerinde lejandlar soldan sağa yazılmıştır. Bu üç sikkedeki lejandlar ise saat yönünde yani sağdan solda şekilde yazılmıştır. Kat. No. 2 olan Titus sikkesinin ön yüzünde sağdan sola şekilde betimlenen lejand arka yüzde ise soldan sağa betimlenmiştir. Definedeki bütün lejandlar Latince olarak yazılmışlardır. Bu durum da sikkelerin büyük çoğunluğunun merkez basım sikkeler olmasında dolayı kaynaklanmaktadır. Sungurlu Definesi'ndeki sikkelerin genel olarak ön yüzlerinde imparator veya imparatoriçe isim ve unvanları gibi ifadeler yer verilirken arka yüzlerde ise genelde tip ve ilişkili lejandlara yer verilmiştir.

Sungurlu Definesi'ne metrolojik olarak bakıldığında ise toplam 108 adet sikke olduğu ve bu sikkelerin hepsinin birimlerinin Denarius olduğu görülmektedir. Sikkelerin toplam ağırlığı 348,58 gr'dır. Definenin en hafif sikkesi 2,13 gr ile Kat. No. 61'deki Commodus sikkesidir. Definedeki en ağır sikke ise 3,98 gr ağırlığa sahip olan Kat. No. 106'daki Geta sikkesidir. En düşük ağırlığa sahip sikkeler Commodus ve Septimius Severus'a ait sikkelerdir. Marcus Aurelius ve Commodus dönemlerinde sikkeler üzerinde yapılan ölçü düzenlemeleri ile bu durum definede açık bir şekilde görülebilmektedir. Define içerisinde en yüksek ağırlığa sahip sikkeler ise Caracalla ve Geta dönemlerinde darp edilmiş sikkelerdir.

Sungurlu Definesi'ndeki sikkelerin kalıpları incelendiğinde ise Kat. No. 42 ve 43'deki Gemç Faustina, Kat. No. 64-65, 67-68, ve 70-71'deki Septimius Severus, Kat. No. 83-84'deki Julia Domna ve Kat. No. 101-102'deki sikkelerin aynı kalıptan üretildikleri anlaşılmaktadır. Kat. No. 66 olan Septimius Severus sikkesi ise ön ve arka yüz tipleri ile Kat. No. 64'deki sikke ile benzerlik gösterse de lejandları birbirlerinden farklıdır. Bu durumda kuvvetle muhtemel aynı kalıp esas alınarak üzerinde bulunan lejandlar değiştirilmiş ve yeni bir kalıp elde edilmiştir. Kalıpların incelenmesi sonucunda Sungurlu Definesi'nde toplamda 102 farklı kalıp kullanıldığı anlaşılmıştır. Sungurlu Definesi'ndeki sikkelerin büyük çoğunluğu 12 veya 6 kalıp yönünde darp edilmiş olup az sayıda da olsa 1,3,5 ve 7 yönlerinde basılan sikkelerde bulunmaktadır.

Definede erken tarihlerde darp edilen sikkeler ile geç tarihli sikkeler arasında kondisyon farkları da belirgin bir şekilde mevcuttur. Özellikle Evlatlık Caesarlar Dönemi'nde sikkelerde aşınma izleri daha fazla iken Severuslar Dönemi'nde bu izlerin erken tarihlilere göre azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durumu ise sikkelerin kullanımda oldukları süre ve bu sürede gördükleri deformasyonlar ile açıklayabiliriz. Define uzun bir zaman dilimi içerisindeki biriktirme sonucu elde edilen sikkelerden oluştuğu için 'Tasarruf Definesi' olarak tanımlanmıştır. Sikkeler üzerindeki aşınmayı ve definedeki ilk sikke ile son sikke arasındaki zaman dilimi değerlendirildiğinde ise bu tanımın doğru olacağı ve defineyi bir veya birkaç kişinin biriktirmiş olabileceği de söylenebilir.

Sonuç olarak çalışmaya konu olan Samsun Müzesi'ndeki Sungurlu Definesi toplam 108 adet Roma İmparatorluk Dönemi Gümüş Denarius sikkesinden oluşmaktadır. İmparator Vespasianus'tan İmparator III. Gordianus'a kadar 20 farklı imparator ve imparatoriçenin sikkelerinden oluşan define, MS 241 yılında veya biraz daha sonrasında gömüldüğü anlaşılan bir tasarruf definesidir. Definedeki sikkelerin ön yüzlerinde otoriteyi temsilen mutlak olarak imparator veya imparatoriçelerin portreleri sağa dönük şekilde yer almaktadır. Sikkelerin arka yüzlerinde ise çok sayıda ve çeşitli tipler kullanılmıştır. Sikkelerin 103 tanesi Roma'da geri kalan 5 tanesi ise Laodikeia'da darp edilmiştir. Bu ve bunun gibi ülkemiz topraklarında ele geçen definelerin yayınlanarak bilim camiası ile paylaşılması, definelerin ait oldukları dönemlerin ekonomik yapıları, sikke emisyonları ve dolaşımları gibi birçok farklı açıdan sikkeleri değerlendirmemizi sağlayacak ve kolaylaştıracak sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Akşit, Oktay, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193 – MS 395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1485, İstanbul 1970.
- Akşit, Oktay, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 27-395)*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara 1997.
- Arslan, Melih, *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1992.
- Arslan, Melih-Devecioğlu, Ülkü, “Erimtan Koleksiyonundaki Roma Denarius Definesi”, *Höyük*, TTK, 3, 2011, 15-87.
- Arslan, Murat, *Antikçağ Anadolu’sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Atlan, Sabahat, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, TTK Basımevi, Ankara 1979.
- Bayburtluoğlu, İnci, “Mardin Kızıltepe Definesi”, *İAMY 10*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları XXIII, İstanbul 1962, 64-74.
- Baydur, Nezahat, *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.
- Bunson, Matthew, *Encyclopedia of The Roman Empire*, Facts On File, New York 1994.
- Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- Carradice, Ian-Price, Martin, *Hellen Dünyasında Sikke*, (1988), (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2001.
- Ceylan, Mesut, *Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum 2019.
- Ceylan, Mesut, *Tokat Müzesi’ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.
- Couch, Malcolm, *Greek of Roman Mythology*, Tiger Books International, London 1997.

- Creighton, Rev. M., *Roma Tarihi*, (Çev. Güneş İspir), Dorlion Yayınları, Ankara 2021.
- Çorum Valiliği, *Çorum Kültür Envanteri*, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Çorum 2009.
- Er, Yasemin, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, (26. Bs.) Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.
- Estin, Colette- Laporte H., *Yunan ve Roma Mitolojisi*, (Çev. Musa Eran), Tubitak Yayınları, Ankara 2005.
- Fink, Gerhard, *Antik Mitoloji’de Kim Kimdir?*, (Çev. Serpil Erfindık Yalçın), İlya Yayınevi, İzmir 2004.
- Flavius Arrianus, *İskender’in Seferleri*, (Çev.: Meriç Mete), İdea Yayınevi, İstanbul 2005.
- Foss, Clive, *Roman Historical Coins*, Seaby, London 1990.
- Gölge, Nazime Mehveş, *Gaziantep Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Roma Dönemi Sikkesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Gaziantep 2019.
- Grant, Michael, *Roman Imperial Money*, Thomas Nelson and Sons Ltd., London 1954.
- Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (1951), (Çev.: Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997.
- Güler, Elif Alten, “Perge’den Traianus ve Ulpia Marciana için Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı”, *CEDRUS Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi* 8, 2020, 507-512.
- Hammond, N. Geoffrey Lempriere-Scullard, Howard Hayes, *The Oxford Classical Dictionary*, (2. Bs.), Oxford University Press, London 1970.
- Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage. Vol II. Vespasian to Hadrian*, London 1962.
- Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage. Vol III. Antoninus Pius to Commodus*, London 1930.
- Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage. Vol IV Part I. Pertinax to Geta*, London 1936.

- Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage. Vol IV Part II. Macrinus to Pupienus*, London 1938.
- Hill, Philip V., *The Monuments of Ancient Rome as Coin Types*, Seaby, London 1989.
- Howatson, M. C., *Oxford Antikçağ Sözlüğü* , (1989), (Çev. Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Ildız, Erkan, *Eski Çağda Bankacılık ve Bankerlik*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul 2013.
- İplikçioğlu, Bülent, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- Jones, John Melville, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, Seaby, London 2004.
- Karaosmanoğlu, Mehmet, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005.
- Karatağ, Murat, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Midas Kitap, Ankara 2013.
- Karwiese, Stefan, *Antik Nümizmatikçe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kaya, M. Ali-Çırak, Nuray, "Salihli Definesi", *Arkeoloji ve Sanat*, 119, 2005, 59-78.
- Keleş, Vedat, *Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009.
- Kızılkaya, Yıldız, "Sulakyurt Definesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXV-1, 1980, 103-133.
- Kızılkaya, Yıldız, "Yatağan Definesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVII, 1988, 137-169.
- Klawans, Zander H., *Reading and Dating Roman Imperial Coins*, Whitman Publishing Company, Wisconsin 1959, 70.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, (1983), *T. C. Resmi Gazete*, 18113, 23.7.1983.
- Magie, David, *Anadolu'da Romalılar I-Attalos'un Vasiyeti*, (1950), (Çev.:Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
- Magie, David, *Anadolu'da Romalılar 3-Batı Anadolu Kent Devletleri*, (1950),

- (Çev.:Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.
- Meijer, Fik, İmparatorlar Yataklarında Ölmez, (2001), (Çev.: Gürkan Engin), Homer Kitabevi, İstanbul 2006.
- Mørkholm, Otto, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (1991), (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2000.
- Morrisson, Cécile, *Antik Sikkeler Bilimi Nüsmistik Genel Bir Bakış*, (1992), (Çev.: Zeynep Çizmeli Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- Murat, Mehmet Kayhan, *Kızıldere Definesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum 2022.
- Özel, Sibel, “Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24, (1), 2018, 215-238.
- Özgan, Ramazan, *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, 15.
- Rowan, Clare, *From Caesar to Augustus (c. 49 BC–AD 14): Using Coins as Sources*, Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Saltuk, Secda, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1993.
- Schoop, Ulf-Dietrich, *Early Chalcolithic in North-Central Anatolia: The Evidence from Boğazköy-Büyükkaya*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 8, 2005.
- Schwertheim, Elmar, *Antikçağda Anadolu*, (Çev. Nuran Batu), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- Seaby, H. A., *Roman Silver Coins Vol. II*, Seaby, London 1954.
- Seaby, H. A., *Roman Silver Coins Vol. III*, Seaby, London 1969.
- Sear, David R. , *Roman Coins and Their Values*, Seaby, (4. bs.), London, 1988.
- Tekçam, Tamay, *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 2007.
- Tekin, Oğuz, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1997.
- Tekin, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

- Tekin, Oğuz, *Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çokkültürlülük*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Tekin, Oğuz, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., İstanbul 1994.
- Teraman Çınar, Özel, “Antik Dönem’de ‘Öteki Dünya’, ‘Apotheosis’ ve ‘Consecratio’ Kavramları”, *Arkeoloji Sanat Dergisi*, 135, 2010, 85-100.
- Tozan, Murat, *Roma’nın Anadolu’daki Egemenlik Politikası-Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133-İ.Ö. 89)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- Tulay, Ahmet Semih, *Genel Numizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, (11. bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Türk Medeni Kanunu, (2001), *T.C. Resmi Gazete*, 24067, 8.12.2001.
- Williams, Jonathan-Eagleton, Catherine, *Paranın Tarihi*, (1997), (Çev. Fadime Kahya), Türkiye İş Bankası Kültür Bankası Yayınları, İstanbul 2013.

KATALOG

Katalog; kendi içerisinde en erken tarihli İmparator veya İmparatoriçelerin kronolojik sırasına göre sınıflandırılmıştır. İmparatorların eşlerine veya kız kardeşlerine ait sikkeler, imparatorlara göre daha erken tarihlerde darp edilmiş olsalar dahi katalog içerisinde imparator eşlerinden veya kardeşlerinden sonra sıralanmışlardır. Sınıflandırılan bu sikkelerin her biri kendi içerisinde darp tarihlerine göre sıralanmıştır.

Katalog Örneği:

Kat. No.	: Katalog Numarası	Ön Yüz
Tarih	: İmparator veya İmparatoriçe tarihi	
Darphane	: Sikkenin darp edildiği yer (belirli ise darp tarihi)	Arka Yüz
Env. No.	: Müze envanter numarası	
Ölçüleri	: Sikkenin metali, birimi, ağırlığı, çapı ve kalınlığı, kalıp yönü.	Arka Yüz
Ö.Y.	: Sikkenin ön yüzünde bulunan lejand ve betiminin kısa tanımı.	
A.Y.	: Sikkenin arka yüzünde bulunan lejand ve betiminin kısa tanımı.	Arka Yüz
Referans	: Sikkenin benzerinin bulunduğu temel kaynaklar	

Kat. No.	: 1	
Tarih	: Vespasianus (MS 69-79)	
Darphane	: Roma (MS 73)	
Env. No.	: 5-1/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 20 mm – 2,2 mm, 12h	
Ö.Y.	: IMP CAES VESP AVG CENS Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PONTIF MAXIM Vespasianus oturuyor, sağa; sağ elini mızrağına dayamış sol eliyle zeytin dalı tutuyor.	
Referans	: RIC II 65, RSC II 387	
Kat. No.	: 2	
Tarih	: Titus (MS 79-81)	
Darphane	: Roma (MS 79)	
Env. No.	: 5-2/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,03 gr. 18,3 – 2 mm, 12h	
Ö.Y.	: IMP TITVS CAES VESP[ASIAN AVG] PM Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TR P VIIMP XV COS VII PP Esir diz çökmüş, sağa; üzerinde Tropaeum.	
Referans	: RIC II 17, RSC II 295	
Kat. No.	: 3	
Tarih	: Julia Titi (Titus'un kızı)	
Darphane	: Roma (MS 80)	
Env. No.	: 5-3/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,10 gr. 20 mm – 1,6 mm, 6h	
Ö.Y.	: IVLIA AVGVSTA TITI AVGVSTI F Diademli imparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VENVS AVGVST Venüs ayakta, sağa; bir sütuna yaslanmış. Sağ elinde miğfer sol elinde ise mızrak tutuyor.	
Referans	: RIC II 56, RSC 014	

Kat. No. : 4 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (MS 100) Env. No. : 5-7/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,26 gr. 18,5 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : [IMP CAJES NERVA TRAIAN AVG GERM Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP COS III PP Miğferli Mars ayakta, sağa; sağ elinde mızrak sol elinde tropaeum tutuyor. Referans : RIC II 52, RSC II 228	
Kat. No. : 5 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (103-104) Env. No. : 5-8/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,20 gr. 18,3 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : IMP TRAIANO AVG GER DAC PM TRP Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : COS V PP SPQR OPTIMO PRINC Felicitas ayakta, sola; sağ elinde dal sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC II 175, RSC II 412c	
Kat. No. : 6 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (MS 103-111) Env. No. : 5-6/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,23 gr. 18,7 – 2 mm, 6h Ö.Y. : [IMP TRAIANO AVG GER] DAC PM TRP Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : [COS V P P SPQR] OPTIMO PRINC Victoria ayakta, sola; sağ elinde çelenk, sol elinde palmye dalı tutuyor. Referans : RIC II 128, RSC 74-75	

Kat. No. : 7 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (MS 103-111) Env. No. : 5-5/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,26 gr. 19 mm – 2 mm, 12h Ağırlığı : 3,26 gr. Ö.Y. : IMP TRAIANO AVG GER DAC [PM TRP] Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : COS V PP SPQR OPTIMO PRINC Arabia ayakta, sola; sağ elinde bir dal sol elinde tarçın çubukları tutuyor, sol altta deve. Referans : RIC II 142, RSC 88-89	
Kat. No. : 8 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (MS 114-117) Env. No. : 5-4/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,29 gr. 19,5 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : IMP CAES NER TRAINANO OPTIM AVG GER DAC PARTHICO Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP COS VI PP SPQR Miğferli Mars ayakta, sağa; sağ elinde mızrak tutuyor. Referans : RIC II 340, RSC 271	
Kat. No. : 9 Tarih : Traianus (MS 98-117) Darphane : Roma (MS 114-117) Env. No. : 5-9/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,27 gr. 20 mm – 2 mm, 12 h Ö.Y. : IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG [GER DAC] Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP COS VI PP SPQR Virtus ayakta, sağa; sağ eli ile bir mızrak sol eli ile parazonyum tutuyor. Referans : RIC II 354, RSC II 274a	

Kat. No. : 10 Tarih : Marciana (Traianus'un kız kardeşi) Darphane : Roma (MS 112 ?) Env. No. : 5-15/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,13 gr. 18,6 mm – 2 mm, 12h Ö.Y. : MARCIANA AVG SOROR IMP TRAIANI Taçlı ve diademli imparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : CAES AVG GERMA DAC COS VI PP Kesimde: MATIDIA AVG Matidia ayakta, sola; her iki tarafında birer çocuk. Referans : RIC II 742, RSC II 2	
Kat. No. : 11 Tarih : Hadrianus (MS 117-138) Darphane : Roma (MS 119-122) Env. No. : 5-10/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,28 gr. 18,8 mm – 2 mm, 12 h Ö.Y. : IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP [COS III] Pax ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde dal tutuyor. Referans : RIC II 94, RSC II 212b	
Kat. No. : 12 Tarih : Hadrianus (MS 117-138) Darphane : Roma (MS 119-122) Env. No. : 5-11/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,21 gr. 19,2 mm – 2 mm, 6h Ö.Y. : IMP CAESAR TRAIAN HADRIAN AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP COS III Fortuna ayakta, sola; bir sütuna yaslanmış ve sol eli ile gemi dümeni, sağ eli ile bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC II 86, RSC II 1155	

Kat. No.	: 13	
Tarih	: Hadrianus (MS 117-138)	
Darphane	: Roma (MS 134-138)	
Env. No.	: 5-12/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,33 gr. 18,3 mm – 2,2 mm, 12h	
Ö.Y.	: HADRIANVS AVG COS III P P İmparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: MONETA AVG Moneta ayakta, sağa; sol eli ile bereket boynuzu sağ eli ile terazi tutuyor.	
Referans	: RIC II 256, RSC II 963	
Kat. No.	: 14	
Tarih	: Hadrianus (MS 117-138)	
Darphane	: Roma (MS 134-138)	
Env. No.	: 5-13/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,38 gr. 18,9 mm – 2,3 mm, 6h	
Ö.Y.	: HADRIANVS AVGVSTVS PP Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: COS III Victoria oturuyor, sola; çelenk ve palmye dalı tutuyor.	
Referans	: RIC II 345, RSC 362	
Kat. No.	: 15	
Tarih	: Sabina (Hadrianus'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 117-137 ?)	
Env. No.	: 5-14/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,32 gr. 18,4 mm – 2 mm, 6h	
Ö.Y.	: SABINA AVGVSTA Diademli imparatoriçe portresi sağa dönük.	
A.Y.	: IVNONI REGINAE Juno ayakta, sola; sağ eli ile patera sol eli ile asa tutuyor.	
Referans	: RIC II 395a, RSC II 43	

Kat. No.	: 16	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 140-143)	
Env. No.	: 5-27/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,21 gr. 19 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: AEQVITAS AVG Aequitas ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde terazi tutuyor.	
Referans	: RIC III 61, RSC II 14	
Kat. No.	: 17	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 140-143)	
Env. No.	: 5-31/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,38 gr. 18,4 mm – 2,3 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: CLEMENTIA AVG Clementia ayakta, sola; sağ eli ile patera sol eli ile asa tutuyor.	
Referans	: RIC III 64, RSC II 123-124	
Kat. No.	: 18	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 140-143)	
Env. No.	: 5-30/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,65 gr. 19 mm – 2 mm, 5h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS TR PP COS III Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: [G]ENIO [SE]NATVS Genius ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde dal tutuyor.	
Referans	: RIC III 69, RSC II 398-399	

Kat. No.	: 19	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS143-144)	
Env. No.	: 5-29/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,06 gr. 18,8 mm – 2 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: IMP II Ortada caduceus, yanlarda iki bereket boynuzu.	
Referans	: RIC III 107b	
Kat. No.	: 20	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 151-152)	
Env. No.	: 5-28/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,14 gr. 19 mm – 2,3 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS PP TRP XV Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: COS IIII Fortuna ayakta, sağa; sağ elinde bereket boynuzu sol elinde bereket boynuzu tutuyor.	
Referans	: RIC III 205, RSC II 267	
Kat. No.	: 21	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 153-154)	
Env. No.	: 5-35/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,07 gr. 17,8 mm – 2,5 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTO[NINVS AVG PIVS] PP TRP XVIII Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: COS IIII Vesta ayakta, sola; sol elinde simpulum sağ elinde palladium tutuyor.	
Referans	: RIC III 229a, RSC II 198	

Kat. No.	: 22	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 153-154)	
Env. No.	: 5-36/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,45 gr. 18 mm – 2,5 mm, 3h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS PP TRP XVIII Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: COS III Vesta ayakta, sola; sol elinde simpulum sağ elinde palladium tutuyor.	
Referans	: RIC 229a, RSC II 198	
Kat. No.	: 23	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 157-158)	
Env. No.	: 5-33/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 18 mm – 2,4 mm, 6h	
Ö.Y.	: ANTONINVS AVG PIVS [PP IMP II] Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TR POT XXI COS IIII Annona ayakta, sola; sağ eliyle mısır koçanı sol eliyle gemi dümeni tutuyor. Sol alt tarafta modius.	
Referans	: RIC III 274, RSC II 1038	
Kat. No.	: 24	
Tarih	: Antoninus Pius (MS 138-161)	
Darphane	: Roma (MS 157-158)	
Env. No.	: 5-32/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,12 gr. 18 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: ANTONINVS [AVG PIVS] PP IMP II Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: [TR POT XXI COS IIII] Annona ayakta, sağa; gemi pruvası üzerinde modius tutmakta.	
Referans	: RIC III 275, RSC II 1039	

Kat. No. : 25 Tarih : Antoninus Pius (MS 138-161) Darphane : Roma Env. No. : 5-26/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,46 gr. 19,1 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : DIVVS ANTONINVS İmparator portresi sağa dönük. A.Y. : CONSECRATIO Kaide üzerinde tünemiş ve kanatları yarı açık kartal, başı sola. Referans : RIC III 430, RSC II 155	
Kat. No. : 26 Tarih : Antoninus Pius (MS 138-161) Darphane : Roma Env. No. : 5-34/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,27 gr. 18,7 mm – 2,4 mm, 6h Ö.Y. : DIVVS ANTONINVS İmparator portresi sağa dönük. A.Y. : CONSECRATIO Dört sıra halinde piramidal yapının tepesinde quadriga. Referans : RIC III 436, RSC II 164	
Kat. No. : 27 Tarih : Büyük Faustina (Antonius Pius'un eşi) Darphane : Roma (MS 141) Env. No. : 5-18/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,08 gr. 19 mm – 2, mm, 6h Ö.Y. : DIVA FAVSTINA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : AETERNITAS Providentia ayakta, sola; başörtüsü rüzgârdan dalgalanmış ve sağ elinde globus tutuyor. Referans : RIC III 351, RSC II 32-33	

Kat. No.	: 28	
Tarih	: Büyük Faustina (Antonius Pius'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 141)	
Env. No.	: 5-19/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,94 gr. 18,3 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: DIVA FAVSTINA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: AVGVSTA Venüs ayakta, sola; sağ elinde elma sol eliyle ise elbisesini tutuyor.	
Referans	: RIC III 366, RSC II 72-73-74	
Kat. No.	: 29	
Tarih	: Büyük Faustina (Antonius Pius'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 141)	
Env. No.	: 5-20/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,25 gr. 17,6 mm – 2,2 mm, 12h	
Ö.Y.	: DIVA FAVSTINA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: CONSECRATIO Başını sola çevirmiş ve kanatları yarı açık halde kartal.	
Referans	: RIC III 387, RSC II 180-181	
Kat. No.	: 30	
Tarih	: Büyük Faustina (Antonius Pius'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 141)	
Env. No.	: 5-17/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,52 gr. 18,6 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: DIVA FAVSTINA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: AVGVSTA Ceres ayakta, sağa; sağ eliyle bir meşale sol eliyle elbisesini tutuyor.	
Referans	: RIC III 358, RSC II 93,94	

Kat. No. : 31 Tarih : Marcus Aurelius (MS 161-180) Darphane : Roma (MS 156-157) Env. No. : 5-43/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,24 gr. 17,5 mm – 2,5 mm, 12h Ö.Y. : AVRELIVS CAES ANTON AVG P II F İmparator portresi sağa dönük. A.Y. : TR POT XI COS II Virtus ayakta, sola; sol elinde mızrak sağ elinde parazonium tutuyor. Referans : RIC III 473	
Kat. No. : 32 Tarih : Marcus Aurelius (MS 161-180) Darphane : Roma (MS 161) Env. No. : 5-44/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,18 gr. 18 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : IMP M AVREL ANTONINVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : CONCORD AVG TRP XV COS III Concordia oturuyor, sola. Referans : RIC III 4	
Kat. No. : 33 Tarih : Marcus Aurelius (MS 161-180) Darphane : Roma (MS 162-163) Env. No. : 5-48/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,18 gr. 19,5 mm – 2,3 mm, 5h Ö.Y. : IMP M ANTONINVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PROVDEOR TRP XVII COS III Providentia ayakta, sola; sağ elinde bir globus sol elinde ise bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC III 73, RSC II 525	

Kat. No. : 34 Tarih : Marcus Aurelius (MS 161-180) Darphane : Roma (MS 169-170) Env. No. : 5-45/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,53 gr. 18,5 mm – 2,5 mm, 6h Ö.Y. : M ANTONINVS AVG TRP XX III Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : SALVTI AVG COS III Salus ayakta, sola; sağ eliyle sol alttaki sunaktan çıkan yılanı besliyor. Referans : RIC III 207, RSC II 543	
Kat. No. : 35 Tarih : Marcus Aurelius (MS 161-180) Darphane : Roma (MS 176-177) Env. No. : 5-46/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,37 gr. 19,5 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : M ANTONINVS AVG GERM SARM Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : TRP XXXI IMP VIII COS III PP Salus ayakta, sola; sağ eliyle sol alttaki sunaktan çıkan yılanı besliyor. Referans : RIC III 373, RSC II 944	
Kat. No. : 36 Tarih : Marcus Aurelius (161-180) Darphane : Roma (MS 179) Env. No. : 5-47/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,20 gr. 18,2 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : M AVREL ANTONINVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : TRP XXX III IMP X COS III PP Mars ayakta, sağa; sağ elinde mızrak tutuyor sol ayağının yanında kalkan. Referans : RIC 406, RSC II 970	

Kat. No.	: 37	
Tarih	: Marcus Aurelius (MS 161-180)	
Darphane	: Roma (MS 180)	
Env. No.	: 5-61/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,35 gr. 18,8 mm – 2,2 mm, 1h	
Ö.Y.	: DIVVS M ANTONINVS PIVS Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: CONSECRATIO Ön cepheden tasvir edilmiş kartal bir globus üzerine tünemiş ve başı sağa dönük.	
Referans	: RIC III 273, RSC II 91	
Kat. No.	:38	
Tarih	: Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi)	
Darphane	: Roma	
Env. No.	: 5-25/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,15 gr. 18,8 mm – 2,3 mm, 7h	
Ö.Y.	: FAVSTINA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: IVNONI REGINAE Juno ayakta, sağa; sol elinde asa sağ elinde ise patera tutuyor. Sağında tavus kuşu.	
Referans	: RIC III 338	
Kat. No.	: 39	
Tarih	: Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi)	
Darphane	: Roma	
Env. No.	: 5-22/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,21 gr. 19,3 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: FAVSTINAE AVG P II AVG FIL İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VENVS Venüs ayakta, sola; sağ eli ile gemi dümeni tutuyor.	
Referans	: RIC III 513	

Kat. No. : 40 Tarih : Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi) Darphane : Roma Env. No. : 5-16/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,23 gr. 18 mm – 2,4 mm, 12h Ö.Y. : FAVSTINA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : FECVN AVGVSTAE Fecunditas ayakta, sola; her iki tarafında birer çocuk ve ellerinde daha küçük iki çocuk tutuyor. Referans : RIC III 676, RSC II 95	
Kat. No. : 41 Tarih : Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi) Darphane : Roma Env. No. : 5-21/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,25 gr. 19,6 mm – 2,4 mm, 7h Ö.Y. : FAVSTINA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : HILARITAS Hilaritas ayakta, sola; sağ elinde uzun bir palmye dalı sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC III 686, RSC II 111	
Kat. No. : 42 Tarih : Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi) Darphane : Roma Env. No. : 5-24/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,19 gr. 18,5 mm – 2,3 mm, 6h Ö.Y. : FAVSTINA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : IVNO Juno ayakta, sağa; sol elinde asa sağ elinde ise patera tutuyor. Sağında tavus kuşu. Referans : RIC III 688, RSC II 120	

Kat. No. : 43 Tarih : Genç Faustina(Marcus Aurelius'un eşi) Darphane : Roma Env. No. : 5-23/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,49 gr. 19 mm – 2,4 mm, 5h Ö.Y. : FAVSTINA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : IVNO Juno ayakta, sağa; sol elinde asa sağ elinde ise patera tutuyor. Sağında tavus kuşu. Referans : RIC III 688, RSC II 120	
Kat. No. : 44 Tarih : Lucius Verus (MS 161-169) Darphane : Roma (MS 163) Env. No. : 5-40/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,21 gr. 17,7 mm – 2,5 mm, 12h Ö.Y. : IMP L AVREL VERNVS AVG İmparator portresi sağa dönük. A.Y. : PROV DEOR TRP II COS II Providentia ayakta, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde globus tutuyor. Referans : RIC III 482, RSC II 155	
Kat. No. : 45 Tarih : Lucius Verus (MS 161-169) Darphane : Roma (MS 163-164) Env. No. : 5-41/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,52 gr. 18 mm – 3 mm, 12h Ö.Y. : L VERNVS AVG ARMENIA COS İmparator portresi sağa dönük. A.Y. : TRP IIII IMP II COS II Mars ayakta, sağa; sol elinde mızrak sağ elinde kalkan tutuyor. Referans : RIC III 515, RSC II 229	

Kat. No.	: 46	
Tarih	: Lucius Verus (MS 161-169)	
Darphane	: Roma (MS 165)	
Env. No.	: 5-39/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,52 gr. 19,6 mm – 2,8 mm, 12h	
Ö.Y.	: L VERVS AVG ARM PARTH MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TRP V IMP III COS II Elleri arkadan bağlı oturmuş Parthia sağa. Önünde sadak yay ve kalkan var.	
Referans	: RIC III 540, RSC II 273	
Kat. No.	: 47	
Tarih	: Lucius Verus (MS 161-169)	
Darphane	: Roma (MS 166)	
Env. No.	: 5-37/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,19 gr. 19,5 mm – 2,5 mm, 7h	
Ö.Y.	: L VERVS AVG ARM PARTH MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TRP VII IMP III COS III Aequitas ayakta, sola; sağ elinde bereket boynuzu sol elinde terazi tutuyor.	
Referans	: RIC III 576, RSC II 297	
Kat. No.	: 48	
Tarih	: Lucius Verus (MS 161-169)	
Darphane	: Roma (MS 168)	
Env. No.	: 5-38/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,34 gr. 19 mm – 2,1 mm, 12h	
Ö.Y.	: L VERVS AVG ARM PARTH MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TRP VIII IMP V COS III Aequitas oturuyor, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde terazi tutuyor.	
Referans	: RIC III 595	

Kat. No.	: 49	
Tarih	: Lucilla (Lucius Verus'un eşi)	
Darphane	: Roma	
Env. No.	: 5-42/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,19 gr. 19,5 mm – 2,5 mm, 5h	
Ö.Y.	: LVCILLA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: IVNONI LVCINAE Juno oturuyor, sola; sağ elinde küçük bir çocuk, sol elinde ise çiçek tutuyor.	
Referans	: RIC III 770, RSC II 36	
Kat. No.	: 50	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 177-180)	
Env. No.	: 5-52/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 17,5 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: L AVREL COMMODVS AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: [TR] V IMP IIII COS II PP Fortuna oturuyor, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde gemi dümeni tutuyor.	
Referans	: RSC II 786e	
Kat. No.	: 51	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 179)	
Env. No.	: 5-50/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,35 gr. 18,2 mm – 2,3 mm, 6h	
Ö.Y.	: [L] AVREL COMMODVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TR P IIII IMP III COS II PP Victoria oturuyor, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde patera tutuyor.	
Referans	: RIC III 666, RSC II 775	

Kat. No.	: 52	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 181)	
Env. No.	: 5-59/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,27 gr. 19,5 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: M COMMODVS ANTONINVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TR P VI IMP IIII COS III PP Providentia ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde değnek tutuyor. Sol altta globus.	
Referans	: RIC III 19, RSC	
Kat. No.	: 53	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 181-182)	
Env. No.	: 5-58/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 20 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: M COMMODVS ANTONINVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: LIB AVG V TRP VII IMP IIII COS III PP Libertas ayakta, sola; sağ elinde abacus sol elinde bereket boynuzu tutuyor.	
Referans	: RIC III 36, RSC II 311	
Kat. No.	: 54	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 183-184)	
Env. No.	: 5-49/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,89 gr. 18,3 mm – 2 mm, 5h	
Ö.Y.	: M COMMODVS ANTONINVS PIVS Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: TR P VIII IMP VI COS IIII PP Minerva ayakta, sağa; sağ elinde kalkan sol elinde mızrak tutmakta.	
Referans	: RIC III 82	

Kat. No. : 55 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (MS 183-184) Env. No. : 5-60/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,29 gr. 17,8 mm – 2,5 mm, 6h Ö.Y. : COMMODOVS ANTON AVG PIVS Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP VIIII IMP VI COS III PP Victoria ayakta, sağa; ayakları önünde bir tutsak ve onun üzerinde kalkan tutuyor. Referans : RIC III 79, RSC II 438	
Kat. No. : 56 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (MS 184) Env. No. : 5-56/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,19 gr. 19,2 mm – 2,4 mm, 12h Ö.Y. : COMM ANT AVG P BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP VIIII IMP VII COS III PP FEL Felicitas ayakta, sola; sağ elinde caduceus sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC 108, RSC II 117	
Kat. No. : 57 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (MS 185) Env. No. : 5-51/1995 Ölçüleri : AR Den., 2,18 gr. 18 mm – 2 mm, 6h Ö.Y. : M COMM ANT P FEL AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XI IMP VII COS V PP Kesimde: FOR RED Fortuna oturuyor, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde gemi dümeni tutuyor. Referans : RIC III 131, RSC II 150	

Kat. No. : 58 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (MS 186-187) Env. No. : 5-57/1995 Ölçüleri : AR Den., 2,57 gr. 18 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : M COMM ANT P FEL AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : LIBERT AVG PM TRP XI IMP VII COS V PP Libertas ayakta, sağa; sağ elinde Pileus, sol elinde asa tutuyor. Referans : RIC III 135, RSC II 339	
Kat. No. : 59 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (186-187) Env. No. : 5-53/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,11 gr. 18,4 mm – 2,1 mm, 7h Ö.Y. : M COMM ANT P FEL AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XII IMP VIII COS V PP Felicitas ayakta, sağa; sağ elinde mızrak sol elinde caduceus tutuyor. Referans : RIC III 143, RSC II 523	
Kat. No. : 60 Tarih : Commodus (MS 180-192) Darphane : Roma (MS 189) Env. No. : 5-55/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,64 gr. 17,5 mm – 2,5 mm, 7h Ö.Y. : M COMM ANT P FEL AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : LAETITIA AVG Laetitia ayakta, sola; sağ eliyle mısır koçanı sol eliyle globus üzerinde gemi dümeni tutuyor. Referans : RIC III 201, RSC II 279	

Kat. No.	: 61	
Tarih	: Commodus (MS 180-192)	
Darphane	: Roma (MS 190-191)	
Env. No.	: 5-54/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,13 gr. 17,9 mm – 2 mm, 6h	
Ö.Y.	: M COMM ANT P FEL AVG BRIT PP Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: FIDEI COH PM TRP XVI COS VI Fides ayakta, sola; sol elinde mızrak sağ elinde mısır koçanı tutuyor.	
Referans	: RIC III 220	
Kat. No.	: 62	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 194-195)	
Env. No.	: 5-78/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 18,8 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: L SEPT SEV PERT AVG IMP IIII Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: GENIVS PP Genius ayakta, sola; sağ elinde patera sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Sol altta sunak.	
Referans	: RIC IV.1 43, RSC III 209	
Kat. No.	: 63	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 197-198)	
Env. No.	: 5-72/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,08 gr. 17,2 mm – 2,5 mm, 12h	
Ö.Y.	: L SEPT SEV PERT AVG IMP X Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: SALVTI AVGG Salus oturmuş, sola; sağ önündeki sunakdan çıkan yılanı yiyecek veriyor.	
Referans	: RIC IV.1 119a, RSC III 641	

Kat. No.	: 64	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 198-200)	
Env. No.	: 5-69/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,59 gr. 18,8 mm – 2,4 mm, 6h	
Ö.Y.	: L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VICTORIAE AVGG FEL Victoria uçar vaziyette, sola; bir kaide üzerindeki kalkan ve zafer çelengi tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 144b	
Kat. No.	: 65	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 198-200)	
Env. No.	: 5-67/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,67 gr. 19 mm – 2 mm, 12h	
Ö.Y.	: L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VICTORIAE AVGG FEL Victoria uçar vaziyette, sola; bir kaide üzerindeki kalkan ve zafer çelengi tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 144b	
Kat. No.	: 66	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 200)	
Env. No.	: 5-68/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,35 gr. 19,4 mm – 2,3 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS AVG PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PM TRP VIII COS II PP Victoria uçar vaziyette, sola; bir kaide üzerindeki kalkan ve zafer çelengi tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 150	

Kat. No. : 67 Tarih : Septimius Severus (MS 193-211) Darphane : Roma (MS 200-201) Env. No. : 5-74/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,27 gr. 18,8 mm – 2,5 mm, 12h Ö.Y. : SEVERVS AVG PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : RESTITVTOR VRBIS İmparator ayakta, sola; askeri elbiseleri içerisinde sağ eli ile bir sunak üzerinde patera, sol eli ile mızrak tutuyor. Referans : RIC IV.1 167a, RSC III 598	
Kat. No. : 68 Tarih : Septimius Severus (MS 193-211) Darphane : Roma (MS 200-201) Env. No. : 5-76/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,35 gr. 19 mm – 2,4 mm, 12h Ö.Y. : SEVERVS AVG PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : RESTITVTOR VRBIS İmparator ayakta, sola; askeri elbiseleri içerisinde sağ eli ile bir sunak üzerinde patera sol eli ile mızrak tutuyor. Referans : RIC IV.1 167a, RSC III 598	
Kat. No. : 69 Tarih : Septimius Severus (MS 193-211) Darphane : Roma (MS 200-201) Env. No. : 5-75/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,10 gr. 19,7 mm – 2,4 mm, 6h Ö.Y. : SEVERVS AVG PART MAX Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : VIRT AVGG Virtus ayakta, sola; sol eliyle mızrak ve kalkan, sağ elinde ise Victoria tutuyor. Referans : RIC IV.1 171a	

Kat. No.	: 70	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 201)	
Env. No.	: 5-62/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,15 gr. 19,5 mm – 2,2 mm, 5h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PARTH MAX PM TRP VIII Ortada tropaeum. İki yanında ise oturur vaziyette iki harp esiri.	
Referans	: RIC IV.1 176	
Kat. No.	: 71	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202)	
Env. No.	: 5-64/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,58 gr. 18,8 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PARTH MAX PM TRP X Ortada tropaeum. İki yanında ise oturur vaziyette iki harp esiri.	
Referans	: RIC IV.1 184	
Kat. No.	: 72	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-65/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,61 gr. 19,8 mm – 2,3 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: RESTITUTOR VRBIS Roma oturmuş, sola; mızrak ve Palladium tutuyor. Sol yanında yuvarlak kalkanı yerde.	
Referans	: RIC IV.1 288, RSC III 605	

Kat. No.	: 73	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-66/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,52 gr. 19,3 mm – 2,2 mm, 1h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: RESTITUTOR VRBIS Roma oturmuş, sola; mızrak ve Palladium tutuyor. Sağ yanında yuvarlak kalkanı yerde.	
Referans	: RIC IV.1 288, RSC III 605	
Kat. No.	: 74	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-77/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,25 gr. 19,2 mm – 2,1 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: FELICITAS AVGG Felicitas ayakta, sola; sol elinde bereket boynuzu sağ elinde caduceus tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 261	
Kat. No.	: 75	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-79/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,85 gr. 19,4 mm – 1,8 mm, 6h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VOTA SVSCEPTA XX İmparator ayakta, sola; sağ elinde patera tutuyor. Sol altta sunak.	
Referans	: RIC IV.1 308, RSC III 791	

Kat. No.	: 76	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-1/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,23 gr. 20 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: FVNDATOR PAGIS İmparator ayakta, sola; sol elinde rulo sağ elinde bir demet dal tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 265, RSC III 205	
Kat. No.	: 77	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-81/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,35 gr. 20,5 mm – 2,1 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: VICT PART MAX Victoria uçar vaziyette, sola; sol elinde defne sağ elinde palmiye dalı tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 295, RSC III 744	
Kat. No.	: 78	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 202-210)	
Env. No.	: 5-82/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,42 gr. 21,3 mm – 2,2 mm, 6h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: INDVLGENTIA AVGG Kesimde: IN CARTH Dea Caelestis bir aslan üzerinde uçar vaziyette, sağa; tamburin ve asa tutuyor. Altta memba suyu.	
Referans	: RIC IV.1 266, RSC III 222	

Kat. No.	: 79	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 207-208)	
Env. No.	: 5-71/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,98 gr. 19 mm – 2,3 mm, 6h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PM TRP XVII COS III PP Concordia oturmuş, sola; sol elinde patera sağ elinde bereket boynuzu tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 218	
Kat. No.	: 80	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 207-208)	
Env. No.	: 5-70/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 2,99 gr. 18,6mm – 2 mm, 12h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PM TRP XVII COS III PP Concordia oturmuş, sola; sol elinde patera sağ elinde bereket boynuzu tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 218	
Kat. No.	: 81	
Tarih	: Septimius Severus (MS 193-211)	
Darphane	: Roma (MS 207-208)	
Env. No.	: 5-73/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,06 gr. 21 mm – 2,2 mm, 7h	
Ö.Y.	: SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük.	
A.Y.	: PM TRP XVI COS III PP Jupiter ayakta, sola; sağ elinde yıldırım demeti, sol elinde asa tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 216, RSC III 501	

Kat. No. : 82 Tarih : Septimius Severus (MS 193-211) Darphane : Roma (MS 207-208) Env. No. : 5-63/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,06 gr. 19,1 mm – 1,9 mm, 6h Ö.Y. : SEVERVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XV COS III PP Ortada Tropaeum. Sağ yanında oturmuş vaziyette bir esir sol yanında ise sağa doğru gider vaziyette bir erkek figürü. Referans : RIC IV.1 214	
Kat. No. : 83 Tarih : Julia Domna (Septimius Severus'un eşi) Darphane : Roma (MS 196-211) Env. No. : 5-83/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,19 gr. 20,5 mm – 2 mm, 6h Ö.Y. : IVLIA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : I V N O Juno ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde patera tutuyor. Sol altta tavus kuşu. Referans : RIC IV.1 559	
Kat. No. : 84 Tarih : Julia Domna (Septimius Severus'un eşi) Darphane : Roma (MS 196-211) Env. No. : 5-84/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,23 gr. 20 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : IVLIA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük. A.Y. : IVNO Juno ayakta, sola; sol elinde asa sağ elinde patera tutuyor. Sol altta tavus kuşu. Referans : RIC IV.1 559	

Kat. No.	: 85	
Tarih	: Julia Domna (Septimius Severus'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 196-211)	
Env. No.	: 5-85/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,35 gr. 18,8 mm – 2,4 mm, 12h	
Ö.Y.	: IVLIA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: FELICITAS Felicitas ayakta, sola; sol elinde asa, sağ elinde Caduceus tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 551, RSC III 47	
Kat. No.	: 86	
Tarih	: Julia Domna (Septimius Severus'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 196-211)	
Env. No.	: 5-86/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,08 gr. 20 mm – 2 mm, 12h	
Ö.Y.	: IVLIA AVGVSTA İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: HILARITAS Hilaritas ayakta, sola; sağ elinde palmiye dalı, sol elinde ise bereket boynuzu tutuyor. Her iki yanda da çocuk.	
Referans	: RIC IV.1 557, RSC III 79	
Kat. No.	: 87	
Tarih	: Julia Domna (Septimius Severus'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 196-211)	
Env. No.	: 5-87/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,27 gr. 20,3 mm – 2,1 mm, 12h	
Ö.Y.	: IVLIA PIA FELIX AVG İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: DIANA LVCIFERA Diana ayakta, sola; elinde bir meşale tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 548, RSC III 27	

Kat. No.	: 88	
Tarih	: Julia Domna (Septimius Severus'un eşi)	
Darphane	: Roma (MS 196-211)	
Env. No.	: 5-88/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,29 gr. 18,5 mm – 2,5 mm, 12h	
Ö.Y.	: IVLIA AVGVSTA	
	İmparatoriçe büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: SAECVLI FELICITAS	
	İsis ayakta, sağa; gemi pruvası üzerinde ve sol elinde Horus figürü tutuyor. Solda sunak ve gemi dümeni.	
Referans	: RIC IV.1 577, RSC III 174	
Kat. No.	: 89	
Tarih	: Caracalla (MS 198-217)	
Darphane	: Laodikeia (MS 196-197)	
Env. No.	: 5-95/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,19 gr. 19,2 mm – 2,2 mm, 12h	
Ö.Y.	: M AVR ANTON CAES PONTIF	
	Paludamentumlu imparator büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: SECVRITAS PERPETVA	
	Minerva ayakta, sola; sol elinde mızrak sağ elinde kalkan tutuyor.	
Referans	: RIC IV.1 330	
Kat. No.	: 90	
Tarih	: Caracalla (MS 198-217)	
Darphane	: Roma (MS 196-198)	
Env. No.	: 5-89/1995	
Ölçüleri	: AR Den., 3,25 gr. 18,7 mm – 2,4 mm, 6h	
Ö.Y.	: M AVR ANTON PON	
	İmparator büst portresi sağa dönük.	
A.Y.	: [PRINCIPI] INVENTITVS	
	İmparator ayakta, sola; sağ elinde baston sol elinde mızrak tutuyor. Sağda Tropaeum.	
Referans	: RIC IV.1 13b, RSC III 505	

Kat. No. : 91 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (Ms 198-199) Env. No. : 5-96/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,43 gr. 18,4 mm – 2,4 mm, 6h Ö.Y. : IMP CAE M AVR [ANT AVG P] TRP Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : SPES PVBLICA Spes ayakta, sola; sağ elinde çiçek, sol eli ile elbisesini tutuyor. Referans : RIC IV.1 26a, RSC III 599	
Kat. No. : 92 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 207) Env. No. : 5-92/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,50 gr. 19,6 mm – 2,2 mm, 7h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PONTIF TRP X COS II İmparator ayakta, sola; sağ elinde parazonium, sol elinde mızrak tutuyor. Sol nehir tanrısı sağda ise iki figür. Referans : RIC IV.1 96	
Kat. No. : 93 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 209-210) Env. No. : 5-91/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,24 gr. 18,7 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PONTIF TRP XIII COS III Concordia oturmuş, sola; sol elinde patera, sağ elinde iki tane bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC IV.1 116b	

Kat. No. : 94 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 209-210) Env. No. : 5-90/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,90 gr. 20,8 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PONTIF TRP XIII COS III Concordia oturmuş, sola; sol elinde patera, sağ elinde iki tane bereket boynuzu tutuyor. Referans : RIC IV.1 116b	
Kat. No. : 95 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 212-213) Env. No. : 5-97/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,51 gr. 19 mm – 2,3 mm, 12h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XVI COS IIII PP Hercules ayakta, sola; aslan postu giymiş, sağ elinde dal sol elinde sopasını tutuyor. Referans : RIC VI.1 206, RSC III 220	
Kat. No. : 96 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 213) Env. No. : 5-94/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,33 gr. 19 mm – 2,2 mm, 1h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG BRIT Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XVI COS IIII PP Serapis ayakta, sola; sağ eliyle selam verip sol eliyle asasını tutuyor. Referans : RIC IV.1 208	

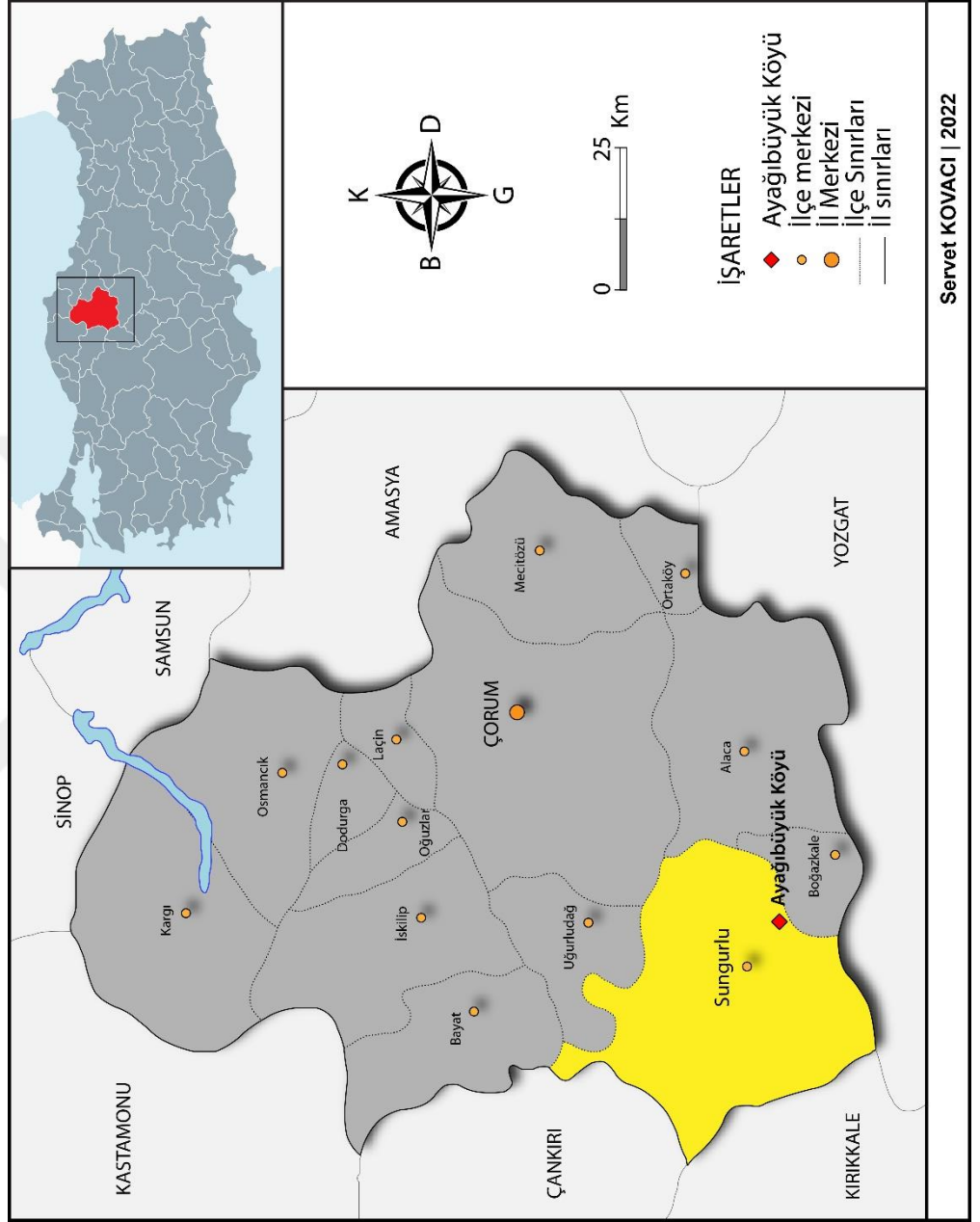
Kat. No. : 97 Tarih : Caracalla (MS 198-217) Darphane : Roma (MS 216) Env. No. : 5-93/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,07 gr. 21 mm – 2 mm, 12h Ö.Y. : ANTONINVS PIVS AVG GERM Defne çelenkli imparator portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP XVIII COS III PP Serapis ayakta, sola; sağ eliyle selam verip sol eliyle asasını tutuyor. Referans : RIC IV.1 280c, RSC III 348	
Kat. No. : 98 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Roma (MS 200-202) Env. No. : 5-104/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,63 gr. 19,2 mm – 2,5 mm, 6h Ö.Y. : P SEPT GETA CAES PONT İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : NOBILITAS Nobilitas ayakta, sağa; sağ elinde mızrak sol elinde ise Palladium tutuyor. Referans : RIC IV.1 13a, RSC III 92	
Kat. No. : 99 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Roma (MS 200-202) Env. No. : 5-103/1995 Ölçüleri : AR Den., 2,81 gr. 20,6 mm – 1,6 mm, 7h Ö.Y. : P SEPT GETA CAES PONT İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : VOTAPVBLICA İmparator ayakta, sola; sol elinde patera tutuyor. Referans : RIC IV.1 24, RSC III 231	

Kat. No. : 100 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Laodikeia (MS 203) Env. No. : 5-99/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,49 gr. 19 mm – 2,3 mm, 12h Ö.Y. : P SEPTIMIVS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : MINERV SANCT Minerva ayakta, sola; sol elinde asa, sağ eli ile solda duran kalkanını tutuyor. Referans : RIC IV.1 105a	
Kat. No. : 101 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Laodikeia (MS 203) Env. No. : 5-106/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,01 gr. 19,3 mm – 2 mm, 12h Ö.Y. : P SEMPTIMVS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : SEVERI PII AVG FIL Kurban kesiminde kullanılan aletler. Ortada bir kanne, kurban kesme bıçağı ve simpulum. Referans : RIC IV.1 107, RSC III 189	
Kat. No. : 102 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Laodikeia (MS 203) Env. No. : 5-107/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,39 gr. 17,8 mm – 2,7 mm, 7h Ö.Y. : P SEPTIMIVS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : [SEVERI PII] AVG FIL Kurban kesiminde kullanılan aletler. Ortada bir kanne, kurban kesme bıçağı ve simpulum. Referans : RIC IV.1 107, RSC III 189	

Kat. No. : 103 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Laodikeia (MS 203) Env. No. : 5-105/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,33 gr. 19 mm – 2,2 mm, 12h Ö.Y. : P SEPTIMIUS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : MINER VICTRIX Minerva ayakta, sola; sol elinde mızrak, sağ elinde Victoria tutuyor. Sağda Tropaeum, sol altta kalkan. Referans : RIC IV.1 104, RSC III 88	
Kat. No. : 104 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Roma (Ms 203-209) Env. No. : 5-100/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,50 gr. 19,6 mm – 2,2 mm, 6h Ö.Y. : P SEPTIMIUS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PROVID DEORVM Providentia ayakta, sola; sol eliyle asa sağ eli ile dal tutuyor. Sol altta globus. Referans : RIC IV.1 51, RSC III 170	
Kat. No. : 105 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Roma (Ms 203-209) Env. No. : 5-101/1995 Ölçüleri : AR Den., 2,85 gr. 19,5 mm – 2 mm, 12h Ö.Y. : P SEPTIMIUS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PROVID DEORVM Providentia ayakta, sola; sol eliyle asa sağ eli ile dal tutuyor. Sol altta globus. Referans : RIC IV.1 51, RSC III 170	

Kat. No. : 106 Tarih : Geta (MS 209-212) Darphane : Roma (MS 203-209) Env. No. : 5-102/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,98 gr. 20 mm – 2,3 mm, 6h Ö.Y. : P SEPTIMIUS GETA CAES İmparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PONTIF COS II İmparator ayakta, sola; sağ elinde globus sol elinde kısa bir dal tutuyor. Referans : RIC IV.1 61b, RSC III 117	
Kat. No. : 107 Tarih : Elagabalus (MS 218-222) Darphane : Roma (MS 220-221) Env. No. : 5-98/1995 Ölçüleri : AR Den., 2,97 gr. 20 mm – 2,2 mm, 7h Ö.Y. : IMP ANTONINVS PIVS AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : PM TRP IIII COS III PP Elagabalus ayakta, sola; sağ elinde patera, sol elinde sopa tutuyor. Pateranın üzerinde yıldız altta ise sunak. Referans : RIC IV.2 46	
Kat. No. : 108 Tarih : III. Gordianus (MS 238-244) Darphane : Roma (MS 241) Env. No. : 5-108/1995 Ölçüleri : AR Den., 3,13 gr. 20,4 mm – 2,9 mm, 12h Ö.Y. : IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG Defne çelenkli imparator büst portresi sağa dönük. A.Y. : SECVRITAS PVBLICA Securitas oturmuş, sola; sol elini başına destek yapmış sağ elinde mızrak tutuyor. Referans : RIC IV.2 130	

HARİTALAR

Harita 1.1. Ayağıbüyük Köyü Lokalizasyon Haritası

EKLER

EK 1. Sungurlu Definesi Ön ve Arka Yüz Lejandları

Kat. No.	İmparator	Ön Yüz Lejandı	Arka Yüz Lejandı
1	Vespasianus	IMP CAES VESP AVG CENS	PONTIF MAXIM
2	Titus	IMP TITVS CAES VESP[ASIAN AVG] PM	TR P VIII IMP XV COS VII PP
3	Julia Titi	IVLIA AVGVSTA TITI AVGVSTI F	VENVS AVGVST
4	Traianus	[IMP CA]ES NERVA TRAIAN AVG GERM	PM TRP COS III PP
5	Traianus	IMP TRAIANO AVG GER DAC PM TRP	COS V PP SPQR OPTIMI PRINC
6	Traianus	[IMP TRAIANO AVG GER] DAC PM TRP	[COS V PP SPQR] OPTIMO PRINC
7	Traianus	IMP TRAIANO AVG GER DAC [PM TRP]	COS V PP SPQR OPTIMO PRINC
8	Traianus	IMP CAES NER TRAIANO OPTIM AVG GER DAC PARTHICO	PM TRP COS VI PP SPQR
9	Traianus	IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG [GER DAC]	PM TRP COS VI PP SPQR
10	Marciana	MARCIANA AVG SOROR IMP TRAIANI	CAES AVG GERMA DAC COS VI PP Kesimde: MATIDIA AVG
11	Hadrianus	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG	PM TRP [COS III]
12	Hadrianus	IMP CAESAR TRAIAN HADRIAN AVG	PM TRP COS III
13	Hadrianus	HADRIANVS AVG COS III PP	MONETA AVG
14	Hadrianus	HADRIANVS AVGVSTVS	COS III

		PP	
15	Sabina	SABINA AVGVSTA	IVNONI REGINAE
16	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III	AEQVITAS AVG
17	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III	CLEMENTIA AVG
18	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS TR PP COS III	[G]ENIO [SE]NATVS
19	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PVS PP TRP COS III	IMP II
20	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS PP TRP XV	COS IIII
21	Antoninus Pius	ANTO[NINVS AVG PIVS] PP TRP XVIII	COS IIII
22	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS PP TRP XVIII	COS III
23	Antoninus Pius	ANTONINVS AVG PIVS [PP IMP II]	TR POT XXVI COS IIII
24	Antoninus Pius	ANTONINVS [AVG PIVS] PP IMP II	[TR POT XXI COS IIII]
25	Antoninus Pius	DIVVS ANTONINVS	CONSECRATIO
26	Antoninus Pius	DIVVS ANTONINVS	CONSECRATIO
27	Büyük Faustina	DIVA FAVSTINA	AETERNITAS
28	Büyük Faustina	DIVA FAVSTINA	AVGVSTA
29	Büyük Faustina	DIVA FAVSTINA	CONSECRATIO
30	Büyük Faustina	DIVA FAVSTINA	AVGVSTA
31	Marcus Aurelius	AVRELIVS CAES ANTON AVG P II F	TR POT XI COS II
32	Marcus Aurelius	IMP M AVREL ANTONINVS AVG	CONCORD AVG TRP XV COS III
33	Marcus Aurelius	IMP M ANTONINVS AVG	PROVDEOR TRP XVII COS III

34	Marcus Aurelius	M ANTONINVS AVG TRP XX III	SALVTI AVG COS III
35	Marcus Aurelius	M ANTONINVS AVG GERM SARM	TRP XXXI IMP VII COS III PP
36	Marcus Aurelius	M AVREL ANTONINVS AVG	TRP XXX III IMP X COS III PP
37	Marcus Aurelius	DIVVS M ANTONINVS PIVS	CONSECRATIO
38	Genç Faustina	FAVSTINA AVGVSTA	IVNONI REGINAE
39	Genç Faustina	FAVSTINAE AVG P II AVG FIL	VENVS
40	Genç Faustina	FAVSTINA AVGVSTA	FECVN AVGVSTAE
41	Genç Faustina	FAVSTINA AVGVSTA	HILARITAS
42	Genç Faustina	FAVSTINA AVGVSTA	IVNO
43	Genç Faustina	FAVSTINA AVGVSTA	IVNO
44	Lucius Verus	IMP L AVREL VERVS AVG	PROVDEOR TRP II COS II
45	Lucius Verus	L VERVS AVG ARMENIA COS	TRP IIII IMP II COS II
46	Lucius Verus	L VERVS AVG ARM PARTH MAX	TRP V IMP III COS II
47	Lucius Verus	L VERVS AVG ARM PARTH MAX	TRP VII IMP IIII COS III
48	Lucius Verus	L VERVS AVG ARM PARTH MAX	TRP VIII IMP V COS III
49	Lucilla	LVCILAA AVGVSTA	IVNONI LCVINAE
50	Commodus	L AVREL COMMODVS AVG	[TR] V IMP IIII II PP
51	Commodus	[L] AVREL COMMODVS AVG	TR P IIII IMP III COS II PP
52	Commodus	M COMMODVS ANTONINVS AVG	TR P VI IMP IIII COS II PP

53	Commodus	M COMMODVS ANTONINVS AVG	LIB AVG V TRP VII IMP IIII COS III PP
54	Commodus	M COMMODVS ANTONINVS PIVS	TR P VIII IMP VI COS IIII PP
55	Commodus	COMMODOVS ANTON AVG PIVS	PM TRP VIIII IMP VI COS IIII PP
56	Commodus	COMM ANT AVG P BRIT	PM TRP VIIII IMP VII COS IIII PP FEL
57	Commodus	M COMM ANT P FEL AVG BRIT	PM TR P XI IMP VII COS V PP Kesimde: FOR RED
58	Commodus	M COMM ANT P FEL AVG BRIT	LIBERT AVG PM TRP XI IMP VII COS V PP
59	Commodus	M COMM ANT P FEL AVG BRIT	PM TRP XII IMP VII COS V PP
60	Commodus	M COMM ANT P FEL AVG BRIT	LAETITI[A] AVG
61	Commodus	M COMM ANT P FEL AVG BRIT PP	FIDEI COH PM TRP XVI COS VI
62	Septimius Severus	L CEPT SEV PERT AVG IMP IIII	GENIVS PP
63	Septimius Severus	L SEPT SEV PERT AVG IMP X	SALVTI AVGG
64	Septimius Severus	L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX	VICTORIAE AVGG FEL
65	Septimius Severus	L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX	VICTORIAE AVGG FEL
66	Septimius Severus	SEVERVS AVG PART MAX	PM TRP VII COS II PP
67	Septimius Severus	SEVERVS AVG PART MAX	RESTITVTOR VRBIS
68	Septimius Severus	SEVERVS AVG PART MAX	VIRT AVGG
69	Septimius Severus	SEVERVS AVG PART MAX	RESTITVTOR VRBIS

70	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PARTH MAX PM TRP VIII
71	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PARTH MAX PM TRP X
72	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	RESTITVTOR VRBIS
73	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	RESTITVTOR VRBIS
74	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	FELICITAS AVGG
75	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	VOTA SVSCEPTA XX
76	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	FVNDATOR PAGIS
77	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	VICT PART MAX
78	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	INDVLGENTIA AVGG Kesimde: IN CARTH
79	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PM TRP XVII COS III PP
80	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PM TRP XVI COS III PP
81	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PM TRP XVII COS III PP
82	Septimius Severus	SEVERVS PIVS AVG	PM TRP XV COS III PP
83	Julia Domna	IVLIA AVGVSTA	IVNO
84	Julia Domna	IVLIA AVGVSTA	IVNO
85	Julia Domna	IVLIA AVGVSTA	FELICITAS
86	Julia Domna	IVLIA AVGVSTA	HILARITAS
87	Julia Domna	IVLIA PIA FELIX AVG	DIANA LVCIFERA
88	Julia Domna	IVLIA AVGVSTA	SAECVLI FELICITAS

89	Caracalla	M AVR ANTON CAES PONTIF	SECVRITAS PERPETVA
90	Caracalla	M AVR ANTON PON	[PRICIPI] INVENTITVS
91	Caracalla	IMP CAE M AVR [ANT AVG P] TR P	SPES PVBLICA
92	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG	PONTIF TR P X COS II
93	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG BRIT	PONTIF TR P XIII COS III
94	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG BRIT	PONTIF TRP XIII COS III
95	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG BRIT	PM TRP XVI COS IIII PP
96	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG BRIT	PM TRP XVI COS IIII PP
97	Caracalla	ANTONINVS PIVS AVG GERM	PM TRP XVIII COS IIII PP
98	Geta	P SEPT GETA CAES PONT	NOBILITAS
99	Geta	P SEPT GETA CAES PONT	VOTAPVBLICA
100	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	MINERV SANCT
101	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	SEVERIS PII AVG FIL
102	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	[SEVERI PII] AVG FIL
103	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	MINER VICTRIX
104	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	PROVID DEORVM
105	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	PROVID DEORVM
106	Geta	P SEPTIMIVS GETA CAES	PONTIF COS II
107	Elagabalus	IMP ANTONINVS PIVS AVG	PM TRP IIII COS III PP
108	III. Gordianus	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG	SECVRITAS PVBLICA

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Servet KOVACI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü (2015-2019)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	2018 Alabanda Antik Kenti Kazısı 2019 Alabanda Antik Kenti Kazısı 2020 Alabanda Antik Kenti Kazısı 2021 Alabanda Antik Kenti Kazısı 2021 Giresun Adası Kazısı 2022 Alabanda Antik Kenti Kazısı
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	